

Підкомітет з питань регіонального та транскордонного
співробітництва між Україною та країнами ЄС Комітету Верховної
Ради України з питань європейської інтеграції

Львівська обласна державна адміністрація
Національний університет «Львівська політехніка»
Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою
Кафедра менеджменту персоналу та адміністрування ІНЕМ НУ «ЛП»
Кафедра зовнішньоекономічної та митної діяльності ІНЕМ НУ «ЛП»

МІЖНАРОДНИЙ СИМПОЗИУМ

**«МІГРАЦІЯ У КРИЗОВИХ УМОВАХ:
УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИЙ
КОНТЕКСТ»**

Збірник матеріалів

Львів – 2015

УДК 314.74

ББК 60.7

М 42

Редакційна колегія:

Малиновська О. (д. н. з держ. управління)

Садова У. (д. е. н.)

Ключковська І. (к. пед. н.)

Відповідальний за випуск:

Оксана П'ятковська

Міжнародний симпозіум «Міграція у кризових умовах: українсько-польський контекст»: збірник матеріалів, 3 вересня 2015 р. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2015. – 160 с.
ISBN 978-617-607-872-2

До збірника увійшли доповіді та виступи учасників Міжнародного симпозіуму «Міграція у кризових умовах: українсько-польський контекст», яка відбулася 3 вересня 2015 р. У збірнику розглянуто проблеми міжнародної міграції та її регіональну специфіку, проаналізовано сучасні особливості українсько-польської міграції, її тенденції та перспективи, міграційні аспірації української студентської молоді, а також міграційну політику Польщі.

Збірник призначений для викладачів, науковців, студентів, аспірантів, державних управлінців з питань міграційної політики.

УДК 314.74

ББК 60.7

*Відповідальність за зміст та орфографію матеріалів несуть автори.
Погляди авторів публікації можуть не збігатися з поглядами редколегії збірника.*

ISBN 978-617-607-872-2

© Національний університет
«Львівська політехніка». 2015

ВІТАЛЬНІ СЛОВА

Юрій БОБАЛО

*Ректор Національного університету
«Львівська політехніка», д. т. н, проф.*

Вельмишановний пане Кухцінський, маршалку Сейму Республіки Польща, пане Дрозд, Генеральний консуле Республіки Польща у Львові, пане Профазі, голово Представництва Міжнародної організації з міграції в Україні, дорогі гості із дружньої Польщі, пане Синютка, голово Львівської обласної державної адміністрації, високоповажні народні депутати України, пані Юринець, пане Пацкан, пане Матвієнко, пане Кікіна, директоре департаменту ринку праці та зайнятості Міністерства соціальної політики України, науковці з України та з-за кордону, дорогі гості та учасники симпозіуму!

Щиро вітаю усіх у стінах нашого найдавнішого у Східній Європі технічного університету. Університету, який завжди прагнув розв'язувати важливі для країни проблеми не лише технічного чи природничого, а й гуманітарного характеру.

Львівська політехніка впродовж тривалого часу бере активну участь у теоретичних та прикладних студіях питань міжнародної міграції, впливу цих процесів на життя суспільства та окремих його представників. Це є предметом досліджень Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою та фахівців інших інститутів.

В сучасних умовах закономірною є активізація міграційних процесів, до яких залучена Україна. Одним із основних напрямків

української зовнішньої міграції є Польща. Українці традиційно є найбільшою національною меншиною Польщі. А за часи незалежності кількість українців у Польщі різко зросла за рахунок трудової міграції. За останні роки цей міграційний потік постійно зростає. Відчуває на собі цей процес і Національний університет «Львівська політехніка», адже частина наших випускників стає трудовими мігрантами.

Зважаючи на чисельність українців та динаміку зростання міграції до Польщі, перед Україною постає завдання формування політики, яка дозволить використати потенціал українців, що опинились за кордоном, посилювати зв'язки із ними. Важливим є і сприяння виведенню міграційного потоку в легальне русло та зменшення ризиків, на які наражаються мігранти. За умови формування відповідної політики можна очікувати, що ці групи населення будуть максимально корисними як для України, так і для Польщі у ролі мігрантів та реемігрантів.

Завданням для України та Польщі є дотримання балансу інтересів обох країн у процесі оптимізації міграційної політики з огляду на євроінтеграційні процеси та теперішню ситуацію в Україні.

Сьогоднішній симпозіум та майбутні заходи дозволять розробити рекомендації для органів законодавчої та виконавчої влади державного і регіонального рівня. Це дасть можливість розцінити міграцію не лише як втрату, але як здобуток для забезпечення соціально-економічного, політичного та інноваційного розвитку України. А участь представників Польщі дозволить більш різносторонньо поглянути на такий багатогранний процес, як міграція, та зробити черговий крок до гармонійного розвитку наших країн.

Хочу побажати нам усім ґрунтовного та конструктивного діалогу, що продовжить серію інтелектуальних та навчальних відкриттів і допоможе раціоналізувати поступ наших суспільств.

Michał BONI

Member of European Parliament (Poland)

Dear colleagues, dear friends,

I think that it is very important that you decided to organize this conference in this wonderful city Lviv.

I think that we feel the problem of migration, that we feel the problem of many people. 100 000 people are going to Europe thinking about their future, thinking about better life, thinking about wellbeing. And I think that this kind of conferences is the kind of opportunities that will important because this is the possibility for better understanding those processes: migration processes, migration flows, decisions, made by people, and expectations, relations related to public policies. Of course, from the South the flows of migration are very strong and harder than from different directions. But we should understand that in Ukraine we are living common because we are feeling as Ukrainians. We are living under the world conditions. So there are many people who are experiencing the problem of internal migration. We have the huge number of people (internal displaced persons) and we should also prepare new policies, support them, talk with them and organize their life.

So this meeting is for the discussion how to integrate people, how to be open, how to use policies for making the life of people. People migrated because of many reasons to better places how to organize this in a better way. Unfortunately it is a very difficult to me to be here in Lviv. This is the beginning of the season of the European parliament. I have some obligations but I think with you and I feeling that I'm discussing with you, I'm open for all your arguments, and I think that after this discussion we can exchange our views and start further cooperation, thinking about migration, thinking about future, thinking about people. Thank you.

Депутат парламенту ЄС від Республіки Польща

Шановні колеги, дорогі друзі!

Я думаю, що це дуже важливо, що ви вирішили організувати конференцію в цьому прекрасному місті Львів. Цього року я переконаний, що ми відчуваємо проблеми міграції, що ми відчуваємо проблему багатьох людей.

Сотні тисяч людей мігрують до Європи, думаючи про своє майбутнє, про краще життя, про своє благополуччя. І я думаю, що такого типу конференції, такого типу можливості є дуже важливими, тому що це добра нагода для кращого розуміння міграційних процесів, міграційних потоків, рішень, прийнятих людьми, очікувань, пов'язаних з державною політикою.

Звичайно, міграційні потоки з Півдня дуже сильні, і є складнішими, ніж з інших напрямків. Але ви повинні розуміти, що живемо разом з Україною, живемо, тому що відчуваємо як українці. Ми живемо в умовах війни, таким чином у нас багато людей, які відчувають проблеми внутрішньої міграції. У вас є величезна кількість внутрішньо переміщених осіб, тому ми повинні підготувати нову політику, підтримувати їх, спілкуватися з ними і організувати їхнє життя.

Таким чином, ця зустріч спрямована на обговорення, як інтегрувати людей, як бути відкритими, як використовувати політику для влаштування їхнього життя. Люди мігрували з багатьох причин до кращих місць. Як організувати це у найкращий спосіб.

На жаль, я не маю можливості бути зараз у Львові у зв'язку з початком сезону роботи Європейського Парламенту, у мене є деякі зобов'язання, але я подумки з вами. Я відчуваю, що обговорюю всі питання з вами, я відкритий для всіх ваших аргументів. Я думаю, що після цієї дискусії ми зможемо обмінятися думками і почати подальше співробітництво, думаючи про міграцію, думаючи про майбутнє, думаючи про людей. Дякую.

Marek KUCHCIŃSKI

Posel do Parlamentu Europejskiego

Szanowny Panie Rektorze, Panie Gubernatorze, Państwo Parlamentarzyści, Szanowni Państwo.

Bardzo dziękuję za zaproszenie na dzisiejszą konferencję, dotyczącą migracji w czasie kryzysów w kontekście ukraińsko-polskiej współpracy. Bardzo dziękuję Panu Rektorowi za umożliwienie uczestniczenia w konferencji w tej pięknej auli Politechniki Lwowskiej, jednej z najstarszych i dla wspólnych naszych spraw przyszłościowych jednej z najwybitniejszych uczelni, jakie od XIX wieku funkcjonują w Europie Środkowo-Wschodniej. Chciałem bardzo podziękować pani poseł Oksanie Juryneć za inspiracje i to w gruncie rzeczy z jej inicjatywy przyjeżdżam do Państwa, żeby wziąć udział w tej ważnej konferencji.

Proszę Państwa, jeszcze dwa lata temu w 2013 roku o migracji mówilibyśmy w kategoriach zupełnie innych, aniżeli dzisiaj w obliczu wojny na Ukrainie, na którą patrzymy w wymiarach politycznym, wymiarze bezpieczeństwa, a także w wymiarze głębokich kryzysów humanitarnych i w obliczu przemieszczania się setek tysięcy, a w pewnej perspektywie milionów uchodźców, którzy uciekają ze swoich ojczystych stron z południa, czyli zza morze Śródziemnego, generalnie rzecz biorąc z państw islamskich i przebywają do Europy szukać bezpiecznego miejsca do życia. I pewnie bym Państwu mówił wyłącznie o tym, jaką rolę, jaką wielką wartością dla nas Polaków jest swoboda poruszania się w ramach Unii Europejskiej po całej Europie, swoboda wyboru miejsca pracy, wyboru miejsca nauki, osiedlania się w całej Europie, o tym z czym mamy doświadczenie i z czym żyjemy już od 2008 roku, odkąd wewnętrzne granice Unii Europejskiej zostały zniesione i możemy poruszać się bez kontroli paszportowej, bez funkcjonowania służb celnych i wszelkich innych ograniczeń. Ale, proszę Państwa, i skutki tych zmian odczuwamy dzisiaj bardzo wyraźnie. Takim skutkiem można powiedzieć pozytywnym, ale mającym i pewne negatywne cechy jest wielka migracja milionów Polaków do państw Europy Zachodniej i innych państw

demokratycznych świata. Obliczamy, że mniej więcej około dwóch-trzech milionów Polaków po wejściu Polski w strefę Schengen przenieśli się i pracuje z korzyścią dla swoich rodzin w innych częściach Europy. Często wracają, ale często zasilają swoje rodziny w kraju, w Polsce miliardami euro licząc w kategoriach rocznych. Ale również efektem tej pracy jest złagodzony reżim wizowy, złagodzone warunki pracy i lepszego życia. Polska stała się w znacznym stopniu państwem otwartym od 2008 roku, chociaż na granicy Unii Europejskiej, w tym na granicy polsko-ukraińskiej, mamy szereg jeszcze z natury rzeczy oczywistych ograniczeń. Z tego powodu, proszę Państwa, my możemy patrzeć na współpracę Polski i Ukrainy również w takich kategoriach pewnego następowania, bo obliczamy, że mnie więcej kilkaset tysięcy obywateli Ukrainy czasowo na różnej postawie, mając wizy turystyczne i inne, zgody na pobyt stały, na pobyt czasowy, zgody o pracę. Te oświadczenia, Państwo znają te przepisy, są wydawane, by umożliwić pracę. Obliczamy, że to jest kilkaset tysięcy, a niektóre obliczenia wskazują, że liczba ta przekracza 700 000 Ukraińców, którzy korzystają z tych możliwości i przyjeżdżają do Polski na dłuższą lub krócej, aby pracować. To jest efekt naszych działań i efekt naszych starań, żebyśmy granicę wspólnej Europy rozszerzali. Ja osobiście jestem zdecydowanym zwolennikiem, żeby granica Unii Europejskiej była na wschód od Ługańska. Tutaj podzielę się z Państwem pewnym wydarzeniem, które miało miejsce 1 maja 2004 roku, a więc to był dzień oficjalnego przyjęcia Polski do struktur politycznych i gospodarczych Unii Europejskiej. Razem z pani poseł Elżbietą Kruk z województwa lubelskiego byliśmy pierwszymi posłami Unii Europejskiej, którzy w tamtym dniu o godzinie dziesiątej rano przekroczyli granicę polsko-ukraińską w Dorohusku witani przez dużą grupę obywateli ukraińskich. To było, przypominam, jeszcze przed rewolucją Pomarańczową. Proszę Państwa, przywieźliśmy Państwu wówczas flagę europejską i słup graniczny, wspólnie życząc sobie, żeby ten słup graniczny został wkopany na wschód od Ługańska na granicy ukraińsko-rosyjskiej. Miejmy nadzieję, że do tej sytuacji dojdzie niebawem.

Ale proszę Państwa, wracając do kwestii migracyjnej i do tych świadomości, że mamy dzisiaj na Ukrainie wojnę, agresję, to muszę Państwu powiedzieć, że w obliczu tych działań rząd Polski prowadzi politykę migracyjną już od 2012 roku pod nazwą «Program polityki migracyjnej», w którym jednym z głównych priorytetów jest pomóc i wsparcie dla tych, którzy chcą przyjechać do Polski i pracować. Są różne kategorie i priorytety. Dla nas to oczywiście jest powrót Polaków, wywiezionych przez Związek Sowiecki na tereny wschodnie dawnego Związku Sowieckiego i wsparcie dla studentów, których kilkadziesiąt tysięcy, także i z Ukrainy uczy się w Polsce. Ale dzisiaj dyskusja toczy się wokół nie tyle ułatwień i liberalizacji przepisów, dotyczących polityki migracyjnej między Ukrainą a Polską, bo Polska jest państwem o najlepszych możliwościach migracji ze strony Ukrainy, najłatwiej na przykład wizę państw europejskich właśnie dostać w Warszawie, w Polsce. Ale proszę Państwa, dyskusja toczy się pomiędzy wyborem – czy pod naciskiem dużych państw europejskich Niemiec, Francji, Włoch nasz rząd podejmie decyzję o przyjęciu dużo większej liczby uchodźców z południa Europy, zza Morza Śródziemnego, państw islamskich, czy też skierujemy naszą politykę migracyjną na większą współpracę na Wschód od granicy Unii Europejskiej, a więc na większą współpracę z Ukrainą i większe możliwości tej współpracy.

W polityce zarobkowej, w polityce osiedlania się, nauki i tak dalej ja należę do tych, którzy są zwolennikami takiej opcji w Unii Europejskiej, żeby państwa wschodnie Unii Europejskiej, w tym Polska jako największe państwo z tego obszaru było otwarte na daleko posuniętą współpracę właśnie z Ukrainą i innymi państwami na wschód od Unii Europejskiej, natomiast państwa południowe i inne powinny wziąć na siebie ciężar i obowiązek wspierania uchodźców z południa Europy. To dotyczy również pracy i myślę, że można założyć, że proszę Państwa, Polska stanie się pewnym miejscem i obszarem, gdzie migracja obywateli z państw Europy Środkowo-Wschodnie będzie wspierała naszą politykę demograficzną i politykę pracy. I rozwoju tej współpracy życzę Państwu także w odniesieniu do planowanych zmian przepisów dotyczących polityki pracy i w innych obszarach.

Dziękuję bardzo!

Володимир ГРОЙСМАН

Голова Верховної Ради України

ГОЛОВА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

*Організаторам, учасникам
і гостям Симпозіуму
«Міграція у кризових умовах:
українсько-польський контекст»*

Шановні друзі!

Сердечно вітаю вас з проведенням міжнародного Симпозіуму «Міграція у кризових умовах: українсько-польський контекст».

Проблематика Симпозіуму є вкрай важливою та відповідає новим викликам сьогодення в умовах поглиблення кризи в Україні, спричиненої агресією східного сусіда. Наше прагнення активної інтеграції до Європейського Союзу обумовлює необхідність розробки та імплементації відповідної міграційної політики. Тому я вітаю ініціативу Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою щодо проведення цього форуму.

Впродовж багатьох років Польща є стратегічним партнером України, однак саме тепер ми найбільше відчуваємо практичну значущість цих взаємин. Хочу подякувати колегам з Республіки Польща, зокрема Віце-маршалеку Сейму Республіки Польща пану Мареку Кухцінському, за їхню готовність долучитися до обговорення проблем українсько-польської міграції та пошуку оптимальних шляхів їх розв'язання.

Бажаю усім учасникам Симпозіуму творчого натхнення, цікавої дискусії та успішної результативної роботи.

Володимир ГРОЙСМАН

Оксана ЮРИНЕЦЬ

*Народний депутат України, голова підкомітету з питань
регіонального та транскордонного співробітництва між
Україною та країнами ЄС Комітету Верховної Ради України
з питань європейської інтеграції*

Високоповажні організатори,
учасники Міжнародного симпозіуму!

Насамперед дякую Міжнародному інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою за те, що він, як завжди, іде на крок уперед. Піднімає ті теми порядку денного України, які саме зараз є вкрай актуальними, а за кілька років, швидше за все, потребуватимуть ургентних рішень.

Тема міграції – одна з таких. Ми уже пережили чотири хвили масового виїзду українців за кордон. Стоїмо перед новими викликами. Революція гідності, трагедії Майдану, війна на Сході, складна економічна ситуація тільки сприяє міграційним процесам.

Українці шукають кращої долі у багатьох країнах світу. Але саме Польща, яка приймає чимало наших громадян і яку організатори Симпозіуму взяли для аналізу першою, є дуже показовим прикладом.

За даними польського Управління з питань іноземців, сьогодні у Польщі легально перебуває 42 тисячі громадян України. Вони становлять четверту частину всіх іноземців, які там проживають, є найчисленнішою групою іноземців. І не лише складна ситуація в нашій країні сприяє міграції українців до західного сусіда, а ще й лібералізація польського закону про іноземців. Мотивує людей і те, що в Польщі живе багато українців, а тому вони не бояться залишитися там сам на сам.

Окремо кілька слів хотіла б сказати про трудову міграцію. Це одна із болючих тем для українства. За минулий рік українські заробітчани надіслали додому, за офіційними підрахунками, 7,5 мільярдів доларів. За неофіційними – 20 мільярдів. Вдумайтесь в цю цифру, порівнявши її, наприклад, із державним бюджетом України. Тим часом за українським законодавством ці люди – трудові мігранти – не мають жодного статусу. Міністерство соціально політики розробило законопроект про трудову міграцію. Однак самі трудові мігранти мають до нього багато зауважень. І саме над ними ми зараз спільно працюємо із громадами трудових українських мігрантів із Греції, Португалії, Іспанії та Італії.

Поки що виглядає на те, що кризові умови в Україні лише посилять міграційні процеси. Щоб потім не розводити руками і не казати, мовляв, ми до того були не готовими, вже зараз необхідно шукати шляхи розв'язання проблеми, спільно з обох сторін їх обговорювати, бо бездіяльність з нашого боку, а ще й супроводжена кризою, лише породить тисячі «камінних хрестів» по всій Україні.

Олег СИНЮТКА

Голова Львівської обласної державної адміністрації

Шановні організатори,
учасники Міжнародного симпозиуму!

Я хотів би насамперед висловити слова подяки підкомітету з питань регіонального та транскордонного співробітництва між Україною та країнами ЄС Комітету Верховної Ради України з питань європейської інтеграції, який очолює Оксана Юринець, Львівській політехніці в особі ректора пана Юрія Бобала і особливі слова вдячності віце-маршалку Республіки Польща пану Кухцінському за те, що Ви у своєму напруженому графіку знайшли час і можливість відвідати Львівщину. Тому що проблема міграції, на мою думку, дещо затьмарена проблемами війни, економічної кризи, але якщо глянути у корінь проблеми, то після падіння залізної зависи, а особливо із настанням економічної кризи в Україні, яка зумовлена російською військовою агресією, це надзвичайно суттєве питання для подальшого розвитку нашого суспільства. Особливо важливою проблема трудової міграції стає для Львівщини, оскільки Львівщина – це прикордонний, транскордонний регіон. Ми також повинні розуміти, що сьогодні міграція є об'єктивною для України, і із глобалізацією світових процесів питання трудової міграції для України ставатиме дедалі серйознішим, а для Львівщини воно стане особливо важким і складним. Особливо це питання ускладнюється не просто трудовою міграцією, а освітньою міграцією. Тому що цифри, які сьогодні наводили, змушують задуматися не тільки вузівське середовище, але насамперед органи влади і все суспільство.

Я думаю, що проблему міграції ми повинні розглядати у двох аспектах. Перший аспект – загроза для економіки України, і тут особливо важливо вивчити досвід Польщі, оскільки Польща із вступом до ЄС, із відкриттям кордонів уже пройшла цю

проблематику, в яку сьогодні серйозно вступає Україна, і тому якщо ми не здійснимо відповідний аналіз і оцінку цієї ситуації, ми можемо опинитися в достатньо непривабливому становищі. Тому що найбільш якісна, кваліфікована робоча сила може здійснити міграцію у більш розвинені країни, а заміщення трудової сили, трудових ресурсів пройде, можливо, із такою проблематикою, з якою сьогодні стикаються країни Європейського Союзу. І це буде виклик для українського суспільства. Друга річ, яка є дуже важливою: у зв'язку із трудовою міграцією ми повинні подбати про ті осередки, де сьогодні перебувають, живуть і працюють українці. Можливо, це не стільки актуально в силу ментальних та інших речей для Польщі, але загалом ми повинні дбати про середовище українців, які сьогодні в силу різних причин перебувають поза межами своєї батьківщини. Тому, зважаючи на те, що ми сьогодні маємо насправду менше можливостей для захисту свого ринку, ніж Польща, країни ЄС, ми повинні виконувати і ті обов'язки, які ми взяли на себе щодо вступу до Європейського Союзу і підписання Угоди про безвізовий режим, і це ускладнює питання регулювання трудової міграції, але, зважаючи на це, ми повинні: по-перше, зробити дуже чіткий SWAT-аналіз сьогоднішньої ситуації і потенційних загроз, які ми будемо мати у цьому напрямку, спрогнозувати, в якому напрямку і в яких обсягах буде розвиватися трудова міграція; по-друге, і це велике прохання до народних депутатів України, які сьогодні присутні: питання законодавчого врегулювання, тому що всі виклики, які повинна виконувати Україна, обов'язково повинні враховувати і ті потреби, які сьогодні є для України. Тут є дуже важливим досвід Польщі. Польща на своєму розвитку пройшла цю проблематику, з якою сьогодні стикається Україна. Тому я сьогодні закликаю усіх учасників до професійної, зваженої дискусії, яка би дала можливість народним депутатам України підготувати необхідні законопроекти, які б врегулювали цю проблему, а суспільству усвідомити проблематику і дати відповідні месиджі і посили для того, щоби з розумінням ми бачили врегулювання цього питання.

Ірина КЛЮЧКОВСЬКА, Юрій МАРУСИК, Оксана П'ЯТКОВСЬКА

**ПОТЕНЦІЙНА МІГРАЦІЯ СЕРЕД СТУДЕНТІВ
ВНЗ М. ЛЬВОВА ДО ПОЛЬЩІ
(ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ)**

У статті окреслено особливості потенційної міграції студентської молоді львівських ВНЗ до республіки Польща на основі проведеного соціологічного дослідження.

Ключові слова: міграція молоді, трудова міграція, студентська мобільність, міграційні потоки, міграційні чинники.

В статье обозначены особенности потенциальной миграции студенческой молодежи львовских вузов в республику Польша на основании проведенного социологического исследования.

Ключевые слова: миграция молодежи, трудовая миграция, студенческая мобильность, миграционные потоки, миграционные факторы.

The article outlines the features of potential migration to Poland among students of Lviv universities based on sociological research.

Keywords: youth migration, labor migration, student mobility, migration flows, migration factors.

В умовах активізації міжнародних міграційних процесів, невід'ємною частиною яких є й Україна, питання дослідження їхніх чинників та динаміки розвитку є надзвичайно актуальним. Зважаючи на те, що процес розробки міграційної політики вимагає певних часових затрат, дослідження міграційних орієнтирів та прогнозування формування міграційних потоків є особливо важливим.

Сьогодні в Україні спостерігається негативний природний приріст населення [7], при цьому за цим показником країна займає 2-ге місце у світі [12], та негативні показники інноваційної ефективності: різниця балів щодо інноваційних затрат та

інноваційного виробництва становить – 5,21 [14]. Усе це зумовлює істотну необхідність вивчення міграційних орієнтирів серед студентської молоді, чинників, що її стимулюють, та факторів, що можуть запобігти цьому явищу, а також часових меж бажаної міграції, оскільки саме ця категорія населення є найбільш потрібною для забезпечення соціально-економічного інноваційного та демографічного розвитку України.

Питанню кваліфікованої міграції, зокрема міграції молоді та студентів, присвячені праці таких західних науковців: К. Зіммерманна, М. Каганця, К. Дагменна, М. Бейна, Ф. Док'єра, Х. Рапопорта, Дж. Солта, а також російських – К. Астаханової, А. Толстокорової, І. Молодікової, В. Мукомеля. Серед українських дослідників, які вивчали питання міграційного потенціалу та потенційної міграції, а також намірів щодо участі у зовнішніх міграціях, можемо виокремити праці І. Прибиткової, Е. Лібанової, О. Позняка, В. Кіпеня, О. Балакіревої, К. Іващенко-Стадник, О. Бетлій. Однак в умовах кризи, що загострилася в Україні починаючи з 2013 р. після Революції Гідності та анексії Криму, проблема потенційної міграції серед студентської молоді набула ще більшої актуальності. Зважаючи на це, Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою НУ «Львівська політехніка» провів соціологічне дослідження серед студентів львівських ВНЗ з метою виявлення сутнісних характеристик міграційних установок серед студентів різних спеціальностей, окреслення тенденцій їх розвитку в перспективі.

Потенційна міграція – це психологічний стан готовності до виїзду, який характеризується прийнятим, але не реалізованим рішенням про переїзд. Цей потенціал вимірюється показниками структури міграційних настанов, до яких відносяться, по-перше, частка осіб, що ухвалила рішення поїхати з країни, проте ще не

здійснили його, а, по-друге, частка населення, що не виявила бажання покинути старе і звичне місце проживання [9].

До проведення дослідження було висунуто гіпотези, що базувалися на економічних теоріях міграції, зокрема неокласичних макро- та мікроекономічних теоріях, нових економічних теоріях трудової міграції, теорії сегментованого ринку праці, зворотного зв'язку економічних циклів, теорії глобалізації, на соціальних теоріях мобільності та міграційного потенціалу, а також вибірових соціологічних обстежень з питань міграції, що були проведені в Україні [1; 3; 4; 5; 8; 9; 10; 11; 13].

Для збору емпіричної інформації було здійснено опитування шляхом анкетування. Опитування було проведено у два етапи. Перший етап дослідження – виявлення міграційних настроїв серед студентів Національного університету «Львівська політехніка» (НУ «ЛП»), яке відбулося протягом березня 2014 р., другий етап – виявлення міграційних настроїв серед студентів Львівського національного університету ім. І. Франка (ЛНУ), Львівського національного аграрного університету (ЛНАУ), Львівського національного медичного університету ім. Данила Галицького (ДНМУ) та Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С.З. Ґжицького (ЛНУВМБТ), яке відбулося протягом осені 2014 р. [2].

Результати цього дослідження доводять, що Польща є найбільш імовірною країною призначення потенційних мігрантів: ми виявили бажану країну призначення та країну, куди студенти мають реальну можливість поїхати (табл. 1, 2), і зіставили отримані дані, тобто вираховували частоту збігів (рис. 1, 2).

Як бачимо з рис. 1 та рис. 2, найбільший збіг щодо бажання та наявності реальних можливостей для міграції виявляють студенти львівських ВНЗ відносно Польщі (90% та 93% відповідно).

Тому у цій публікації ми ставимо за мету висвітлити особливості міграційних орієнтирів серед респондентів, які обрали Польщу як найбільш бажану країну призначення.

Важливо зазначити, що частка студентів, які обрали Польщу як найбільш бажану країну призначення (тобто першу із трьох можливих), істотно варіюється залежно від спеціальності: при середньому значенні цього показника серед усіх ВНЗ у 20% частка студентів, які обрали Польщу найбільш бажаною країною призначення, серед студентів-аграріїв становить 36% (рис. 3), а серед політехніків – лише 14% (рис. 3). Однак серед політехніків цей показник теж варіюється залежно від спеціальності респондентів: найбільше охочих ми спостерігаємо серед енергетиків та електротехніків (28,57%), хіміків (25,49%), економістів (21%), а найменше – серед правників (6%), математиків (5,26%), IT-фахівців (4,95% – 6,94%).

Таблиця 1.

Розподіл основних країн призначення за бажанням та наявністю реальних можливостей міграції серед студентів НУ «ЛП»

Наявність бажання		Наявність можливості	
Назва країни	Частотність відповідей	Назва країни	Частотність відповідей
США	414	Польща	394
Німеччина	308	США	255
Польща	244	Німеччина	168
Велика Британія	240	Італія	90
Канада	139	Росія	79
Італія	119	Велика Британія	78
Франція	89	Канада	78
Австралія	70	Чеська Республіка	74

Таблиця 2.

Розподіл основних країн призначення за бажанням та наявністю реальних можливостей міграції серед студентів ЛНУ, ЛНАУ, ДНМУ, ЛНУВМБТ

Наявність бажання		Наявність можливості	
Назва країни	Частотність відповідей	Назва країни	Частотність відповідей
США	416	Польща	513
Німеччина	351	США	264
Польща	336	Німеччина	227
Велика Британія	294	Італія	140
Італія	158	Велика Британія	95
Канада	126	Чеська Республіка	93
Франція	97	Канада	85
Скандинавські країни	92	Франція, Португалія	35

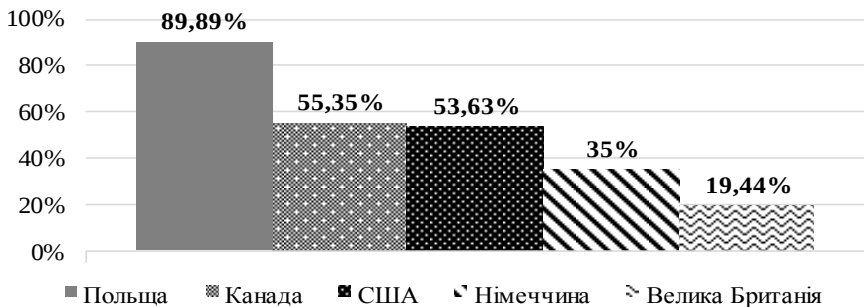

Рис. 1. Збіг бажаної країни еміграції та наявності для цього реальних можливостей серед студентів НУ «ЛП»

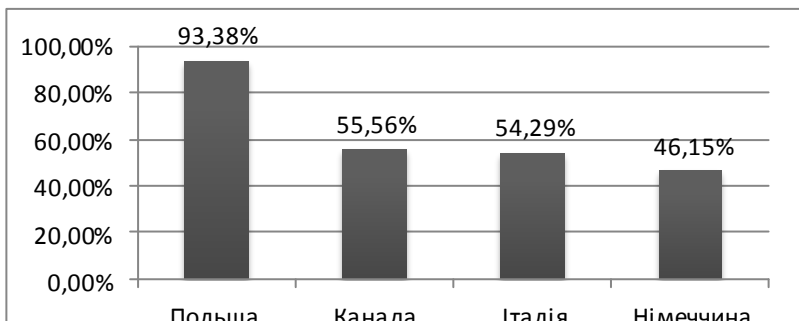

Рис. 2. Збіг бажаної країни еміграції та наявності для цього реальних можливостей серед студентів ЛНУ, ЛНАУ, ДНМУ, ЛНУВМБТ

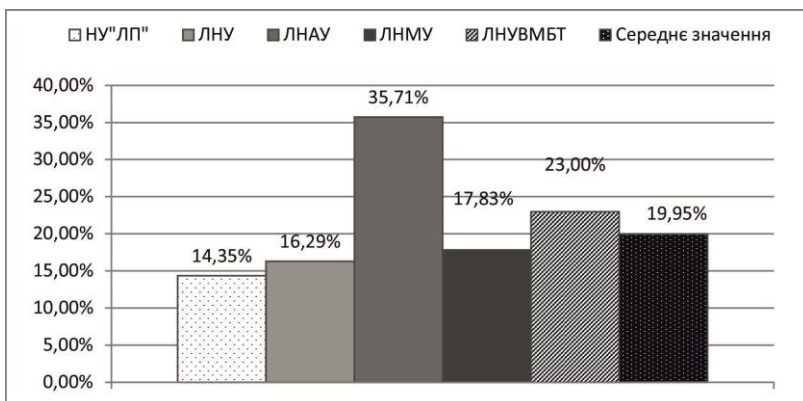

Рис. 3. Розподіл респондентів, які найбільше бажають поїхати до Польщі, за навчальним закладом, %

Розбіжності спостерігаються й серед студентів ЛНУ ім. І. Франка: найбільші показники демонструють культурологи (33,33%), геологи (30%), журналісти (30%), біологи (28,57%), а

найнижчі – студенти факультету іноземних мов (3,51%), юридичного (6,38%), фізичного (7,69%).

Якщо розглянути охочих мігрувати до Польщі за формою оплати навчання, то можемо помітити, що частка бюджетників істотно вища, ніж частка контрактників: вона коливається від 62,8% до 71,29%.

Аналізуючи мотиви міграції до Польщі, зауважуємо домінування таких чинників, як відсутність роботи в Україні (80,42%) та можливість збільшення матеріального статку (84,25%), оскільки саме ці мотиви виявилися більш важливими для студентів, які бажають поїхати до Польщі, ніж серед усіх респондентів загалом, які мають бажання мігрувати (рис. 4). Бажання фахової самореалізації, надія на кращі умови праці, а також бажання оволодіти навичками та знаннями, що не доступні в Україні, є однаково важливими для всіх респондентів, незалежно від країни призначення (рис. 4). З цього можемо зробити висновок, що міграція до Польщі має переважно економічний характер і зумовлена браком робочих місць в Україні та низьким рівнем заробітної плати.

Зважаючи на такі результати, слід звернути увагу на вплив матеріального стану на стимулювання міграції до Польщі. Так, результати проведеного дослідження доводять, що серед усіх студентів-політехніків найбільше бажання працевлаштуватися за кордоном мають найбагатші та найбідніші респонденти (с. 21). Дещо інша тенденція спостерігалася серед студентів інших ВНЗ, де кількість тих, хто хоче мігрувати, зменшувалася із покращенням матеріального стану респондентів (с. 39-40). Якщо розглянути лише тих респондентів, які бажають їхати до Польщі, то частка найбагатших серед них є мінімальною в усіх університетах (рис. 5) і становить 2,91% серед студентів НУ «ЛП» та 3,03% – інших ВНЗ. Найбільшу кількість охочих мігрувати до Польщі становлять студенти, яким вистачає лише на необхідні речі – 41,75% – в НУ «ЛП», та ті, хто має можливість заощаджувати – 51,52% – в інших ВНЗ (рис. 5).

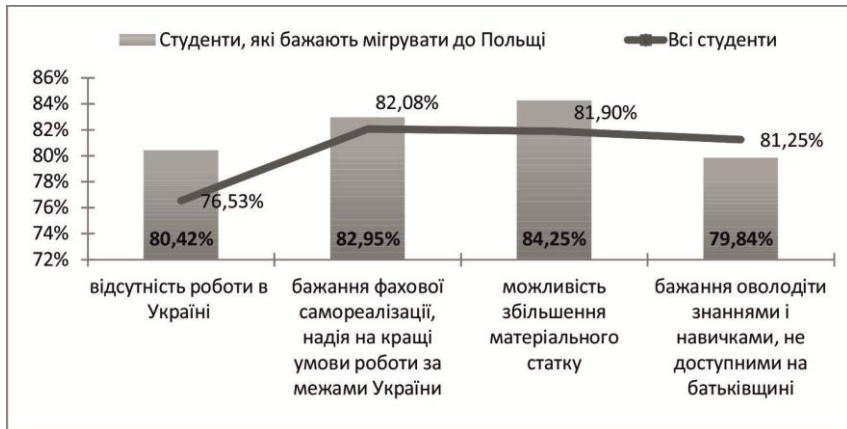

Рис. 4. Розподіл основних чинників міграції відносно усіх респондентів та тих, які бажають мігрувати до Польщі, %

Щодо мотивів утримання від міграції, то відповіді респондентів, які бажають мігрувати до Польщі, несуттєво різняться від тих, які бажають мігрувати до будь-якої країни (рис. 6). Найбільшу розбіжність спостерігаємо лише щодо відсутності коштів на оформлення документів та організацію поїздки – цей фактор є менш стримуючим для тих, хто бажає мігрувати до Польщі (рис. 6). Такий результат можна пояснити тим, що Польща – країна, яка географічно найближче розташована до Львівської області і не вимагає великих фінансових затрат для організації поїздки, а також має спрощену процедуру оформлення документів для певних видів віз (наприклад, з метою шопінгу) чи видачі необхідних дозволів для безвізових поїздок, які передбачені Угодою про правила місцевого прикордонного руху. Тим не менше, лише 9,82% респондентів, які бажають їхати до Польщі, зазначили, що відміна візового режиму ніяк не вплине на їхню міграційну активність, натомість це сприятиме туристичним поїздкам, про що зазначили 32,52% студентів, працевлаштуванню – 41,11%, навчанню – 14,11%.

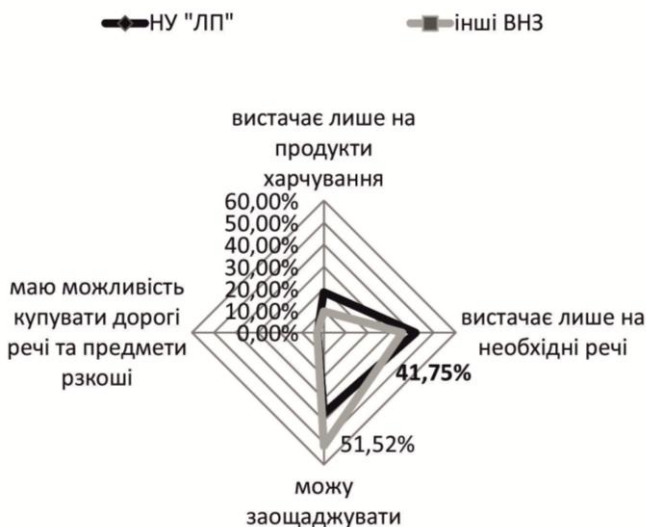

Рис. 5. Розподіл студентів, які бажають мігрувати до Польщі, відносно їхнього матеріального стану

Зважаючи на основні чинники міграції, на наш погляд, вагомим стримуючим фактором мав би стати відповідний рівень заробітної плати. Тому ми запропонували респондентам вказати рівень заробітної плати, який був би для них достатнім, щоб не їхати за кордон (рис. 6). Відповіді на це запитання дають нам можливість стверджувати, що середньомісячна зарплата в Україні у розмірі 400 дол. США може скоротити потік студентів до Польщі майже на 63% (рис. 7).

Співставлення результатів проведеного дослідження щодо розподілу респондентів за метою міграції дають можливість стверджувати, що міграція до Польщі матиме тимчасовий характер: якщо серед усіх респондентів бажання поїхати за кордон з метою постійного проживання мають 45,48%, то серед тих, хто мають намір мігрувати до Польщі, це бажання виявили лише 34,67% (табл. 3).

Рис. 6. Розподіл основних стримуючих факторів міграції відносно усіх респондентів та тих, які бажають мігрувати до Польщі, %

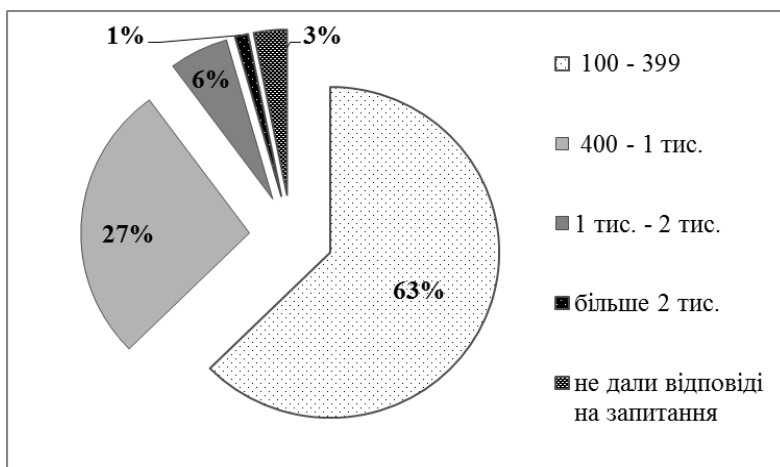

Рис. 7. Бажаний рівень заробітної плати в Україні, що дозволив би респондентам не їхати за кордон, дол. США, %

Таблиця 3.

Розподіл респондентів за метою міграції, %

	Мета міграції		
	Постійне проживання	Працевлаштування	Навчання
респонденти, які мають намір мігрувати до Польщі	34,67%	84,38%	82,89%
усі респонденти	45,48%	83,44%	82,20%

Також тимчасовий характер міграції до Польщі підтверджується відповідями на запитання «На який термін Ви б погодилися поїхати за кордон?». Серед тих респондентів, які хочуть мігрувати до Польщі, частка охочих поїхати на термін не більше одного року становить 56%, на фоні тих, хто хотів би поїхати назавжди – 9,15% та на два-три роки – 7,93%. Таким чином, можемо стверджувати, що міграція львівських студентів до Польщі – це короткотривала трудова міграція або студентська мобільність. Щодо працевлаштування студентів у Польщі, то слід зазначити, що частка тих, хто готовий працювати не за фахом, становить 21-24%, та ще 32-34% погодяться на такий вид зайнятості тимчасово.

Зважаючи на те, що основним фактором нелегального перебування за кордоном львівських студентів є рівень безробіття та їхнє бажання збільшити матеріальні статки [2, с. 23, с. 41], а саме ці чинники виявилися домінуючими серед стимулюючих чинників міграції до Польщі, то важливо звернути увагу на розподіл респондентів, які готові виїжджати за кордон нелегально (табл. 4).

Таблиця 4.

Розподіл потенційних неврегульованих мігрантів, %

	Питома вага неврегульованих мігрантів відносно респондентів	
	усіх, які бажають мігрувати, %	тих, які бажають мігрувати до Польщі, %
НУ «ЛП»	28,75%	32,67%
інші ВНЗ	21,47%	26,06%

Як бачимо з табл. 4, респонденти, які насамперед бажають поїхати до Польщі, більш схильні до неврегульованої міграції, ніж усі інші респонденти.

Таким чином, підводячи основні висновки дослідження, можемо зазначити, що серед потенційних мігрантів до Польщі виділяються такі спеціальності: аграрії, ветеринари, журналісти, геологи, мистецтвознавці, біологи, хіміки, енергетики. Найбільше бажання міграції до Польщі мають студенти, які навчаються на бюджетній формі. Серед мотивів міграції до Польщі переважають проблеми зайнятості та пошуку збільшення матеріального статку. Прогнозований тип міграції до Польщі: короткотермінова, сезонна. Заробітна плата у розмірі 400 дол. США може скоротити обсяг трудової міграції до Польщі майже на 63%. Відміна візового режиму може сприяти зростанню трудової міграції до Польщі приблизно на 40%.

Література:

1. Балакірева О. М. Проблеми працевлаштування та міграційні орієнтації молоді / О. М. Балакірева, О. В. Валькована // Економіка і прогнозування. – 2006. – № 4. – С. 76-91.

2. Звіт про результати дослідження міграційних настроїв студентів Львова [Електронний ресурс] / І. Ключковська, Ю. Марусик, О. П'ятковська. – Львів, 2014. – 107 с. – Режим доступу: <http://miok.lviv.ua/wp-content/uploads/2015/03/zvitpj.pdf>
3. Звіт щодо методології організації проведення та результатів модульного вибіркового обстеження з питань трудової міграції в Україні / МОП. Група технічної підтримки з питань гідної праці та Бюро МОП для країн Центральної та Східної Європи. – Будапешт : МОП, 2013. – 96 с.
4. Кіпень В. П. Міграційний потенціал України / В. П. Кіпень, М. В. Авксентьев. – Донецьк : Східний видавничий дім, 2011. – 128 с.
5. Мельничук Д. П. Міграційні наміри студентської молоді та їх вплив на мотиваційну складову людського капіталу в Україні /Д. П. Мельничук // Демографія та соціальна економіка – 2009. – № 1. – С. 116-124.
6. Особливості зовнішньої трудової міграції молоді в сучасних умовах / О. М. Балакірева (кер. авт. кол.), О. О. Яременко, О. Г. Левцун та ін. – К. : Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2004. –124 с.
7. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. П'ятковська О. Р. Методологічні засади дослідження міжнародної трудової міграції з позицій країни-донора / О. Р. П'ятковська // Збірник наукових праць ХКТЕУ : Економічні науки. – 2013. – С. 411 – 421.
9. Прибиткова І. М. Міграційний потенціал молоді України, Азербайджану та Росії [Електронний ресурс] /

- I. М. Прибиткова. – Режим доступу: <http://www.dif.org.ua/ua/publications/articles/prybytkova.htm>
10. Прогноз міграції між ЄС, країнами Вишеградської четвірки та Східною Європою: наслідки скасування візового режиму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ier.com.ua/files/Projects/2013/visegrad_b/210x297_184pp_IER_Research_v3.pdf
11. Прогноз міграції між ЄС, країнами Вишеградської четвірки та Східною Європою: наслідки скасування візового режиму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ier.com.ua/files/Projects/2013/visegrad_b/210x297_184pp_IER_Research_v3.pdf
12. Список країн за природнім приростом населення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Список_країн_за_природнім_приростом_населення
13. Ушенко Н. В. Міграційний потенціал України: мотиваційно-потребовий аспект / Н. В. Ушенко // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу : «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика». – 2014. – № 1 (25). – С. 132 – 139.
14. The Global Innovation Index 2015 / ed. by Soumitra Dutta, Bruno Lanvin, and Sacha Wunsch-Vincent [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_gii_2015.pdf.

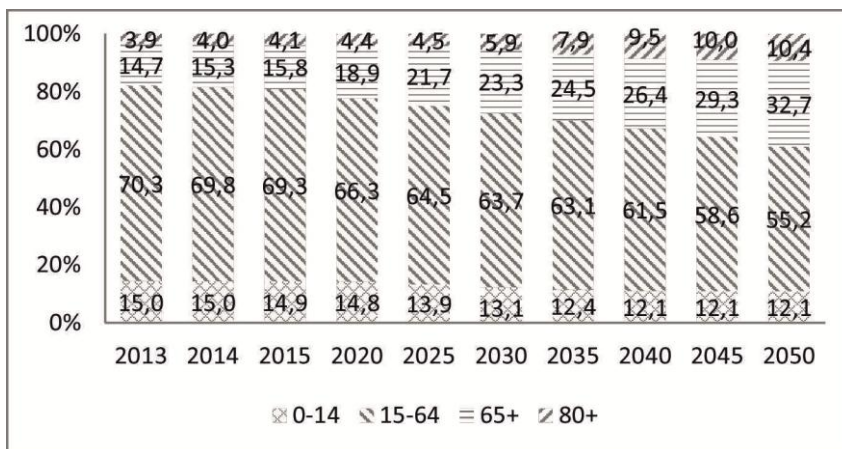
Aleksandra JAWORNICKA-NOWOSAD

**WSPÓŁCZESNE PROBLEMY MIGRACJI. PRZYKŁAD POLSKI.
WYZWANIA I PROPONOWANE ROZWIĄZANIA**

Polska, podobnie, jak wiele państw europejskich, stoi przed ogromnym wyzwaniem – musi podejmować działania, które skutecznie przeciwdziałają negatywnym zjawiskom – kryzysowi demograficznemu oraz odpływowi ludności polskiej zagranicę.

Na skutek zmian kulturowych w ostatnich latach w Polsce zaobserwowano obniżający się przyrost naturalny, spadającą dzietność kobiet, odkładanie decyzji o małżeństwie i posiadaniu dzieci wraz z tendencją szybkiego starzenia się społeczeństwa. Zaobserwowane trendy są również konsekwencją poprawiających się warunków życia (postępu gospodarczego, zmiany świadomości społecznej, poprawy kondycji zdrowotnej, postępu medycznego, wzrostu wiedzy i dostępności do usług w tym zakresie).

Kryzys demograficzny w sposób istotny wpływa na strukturę populacji Polski, szczególnie wpływa na zasoby pracy – kurczenie się liczby osób w wieku produkcyjnym oraz stały wzrost osób w wieku poprodukcyjnym. W analizach procesu starzenia się ludności w ostatnich latach, dużą wagę przywiązuje się obserwacji wzrostu liczby i udziału osób starszych (powyżej 65 r.ż.) i najstarszych (w wieku 80+). To zjawisko występuje z dużą intensywnością nie tylko w Europie, ale również i w Polsce. Według prognoz w 2015 r. liczba osób w wieku 65+ życia w całej populacji wyniesie ponad 15,8%, zaś w 2050 r. stanowić będzie ponad 32,7% ogółu populacji. Przewiduje się, że wśród osób starszych, w dłuższej perspektywie (do 2050 r.) osoby w wieku 65+ stanowić będą ponad 40% populacji starszych, zaś osoby w wieku 80+ blisko 10,4%. Konsekwencje tego zjawiska będą miały przełożenie na obniżenie się dochodów, jak i finansowanie z tych dochodów konsumpcji.

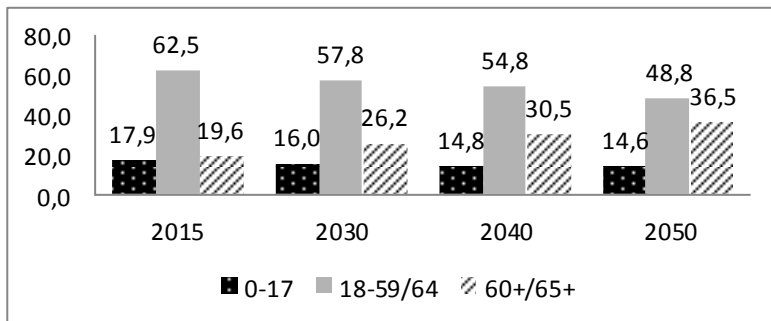
Wykres 1. Prognoza ludności Polski wg. grup biologicznych w latach 2013-2050 (w proc.)

Źródło: GUS. Prognoza ludności na lata 2013-2050 korektą z 2014 r.

Dużym wyzwaniem dla państwa polskiego będzie zabezpieczenie systemu emerytalno-rentowego, opieki zdrowotnej, opieki społecznej, ubezpieczeń pielęgnacyjnych oraz programów aktywizacji społecznej. Z punktu widzenia rynku pracy, spadek ogólnej liczby ludności Polski, jak i spadek osób w wieku produkcyjnym w sposób istotny wpłynie na rynek pracy. Przewiduje się, że w najbliższym pięćdziesięcioleciu liczba osób w wieku produkcyjnym spadnie z 62,5% w 2015 r. do 48,8% w 2050 r. W całym prognozowanym okresie potencjalne zasoby pracy zmniejszą się o ponad 7,4 miliona osób. Najsilniejszy spadek rozmiarów siły roboczej wystąpi w dekadzie 2040-2050.

Zjawisko to będzie konsekwencją aktualnego niskiego poziomu dzietności i liczby urodzeń, gdy roczniki wywodzące się z tego niżu postarzeją się o 20-30 lat. Przewiduje się, że tempo spadku liczby osób w wieku produkcyjnym będzie znacznie szybsze niż tempo spadku ogólnej liczby ludności, co spowoduje, że udział potencjalnych

zasobów pracy w całej populacji na przestrzeni lat 2015-2050 obniży się o blisko 14%.

Wykres 2. Prognoza ludności według grup ekonomicznych w latach 2015-2050 (w proc.)

Źródło: GUS. Prognoza ludności na lata 2014-2050 z korektą z 2014 r.

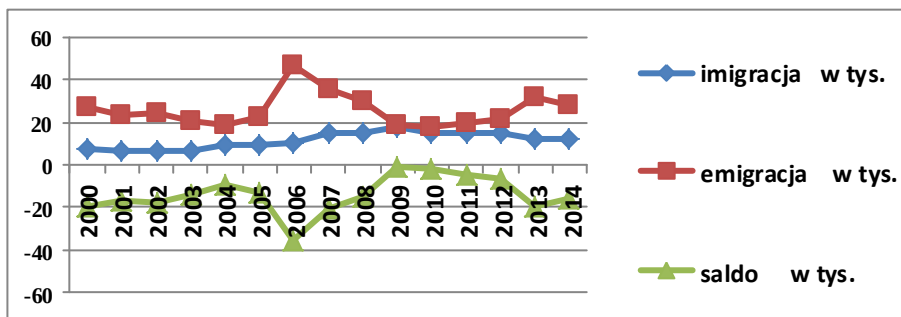
Kryzys demograficzny w polskich realiach stanowi trudne wyzwanie, dlatego, jak twierdzi Bartosz Michalski, [1, s. 6] poziom życia porównywalny z tym w Europie Zachodniej nie został jeszcze osiągnięty, z tego też względu można spodziewać się kolejnych decyzji Polaków o wyjeździe z Polski w poszukiwaniu bardziej korzystnych warunków pracy i życia rodzinnego. Zjawisko to znane jest od lat pod pojęciem «*voting by feet*» («głosowania nogami») [1, s. 6].

Migracje zagraniczne Polaków są zjawiskiem społeczno-ekonomicznym stale wpisanym w historię kraju. [2, s. 4-5] Szacunki migracji opracowane przez Główny Urząd Statystyczny (GUS) wskazują na to, że w Polsce od lat sześćdziesiątych liczba migracji zagranicznych przewyższa liczbę imigracji. Od ponad pół wieku saldo migracji zagranicznych na pobyt stały jest ujemne. Od 1960 r. liczba emigracji wahała się w granicach 10-36 tys. rocznie. W roku 2007 osiągnęła ona poziom 47 tys. osób.

Po przystąpieniu Polski do UE zaobserwowano wyraźny wzrost emigracji przy jednocześnie nieznacznym wzroście imigracji do Polski.

W 2006 r. saldo migracji zagranicznych osiągnęło poziom – 36,1 i faktycznie było najniższe od kilkudziesięciu lat. W kolejnym roku 2007 nastąpił spadek emigracji przy nieznacznym wzroście imigracji.

W okresie kryzysu ekonomicznego na świecie zaobserwowano znaczącą tendencję spadkową emigracji i największy wzrost imigracji od lat sześćdziesiątych na przestrzeni tych kilkudziesięciu lat do poziomu 17,4 tys. osób. W kolejnych latach 2011-2013 stopniowo wzrasta emigracja i nieznacznie spada imigracja. W 2013 r. saldo wynosi prawie 20 tys. osób.

Wykres 3. Szacunek emigracji z Polski na stałe w latach 2000-2014

Źródło: Opracowanie na podstawie danych GUS.

Wszystkie województwa w Polsce mają ujemne saldo migracji. Najwyższe ujemne saldo występuje w województwie śląskim. W 2013 r. województwo to opuściło na stałe ok. 7 tys. osób, powróciło zaś około 1,7 tys. osób, tylko w tym samym roku województwo to straciło 4,4 tys. mieszkańców. Nieco mniejsze straty związane z wyjazdem na stałe z Polski odnotowano w województwie opolskim i dolnośląskim (- 2,4 tys. osób). Najniższe saldo występowało w województwie mazowieckim (- 0,1 tys. osób). Kierunki emigracji od lat niezmiennie pozostają te same. Polacy najczęściej wyjeżdżają na stałe do Niemiec, Wielkiej Brytanii, USA, Holandii oraz Irlandii.

Należy zwrócić uwagę na trudność w oszacowaniu faktycznej liczby Polaków czasowo przebywających poza granicami kraju ze

względem na płynny charakter migracji (*liquid/fluid migration*). [3, s. 4] Podstawowa trudność oszacowania rozmiarów zasobów migracyjnych wynika z samej natury współczesnych polskich migracji. Pomimo ww. trudności w ocenie skali migracji, dane statystyczne gromadzone przez GUS na przestrzeni lat 2004-2014¹ wskazują, że liczba Polaków decydujących się na czasowy wyjazd poza granice Polski stale wzrasta. Szacunki GUS wskazują, że ponad 75% czasowych emigrantów z Polski przebywa zagranicą co najmniej 12 miesięcy.

Według danych Narodowego Spisu Powszechnego (NSP 2011) w 2004 r. milion osób wyjechało z Polski na okres powyżej 2 miesięcy. Rok później granicę kraju opuściło już 450 tys. osób więcej (tj. 1 mln. 450 tys.) przebywając poza Polską powyżej 3 miesięcy, zaś w 2006 r. już 1 mln. 950 tys. osób. Z roku na rok liczba emigrantów czasowych² zwiększała się przekraczając w 2011 r. 2 mln. osób. Szacunki GUS wskazują, że w 2014 r. już około 2 mln. 320 tys. [5, s. 3].

Najczęściej z Polski wyjeżdżają osoby młode, dobrze wykształcone. Skala i dynamika wyjazdów wskazuje, że zjawisko migracji staje się istotnym problemem, nie tylko demograficznym i ekonomicznym, ale i społeczno-kulturowym, jak i również politycznym.

Zarówno emigranci długookresowi³, jak i krótkookresowi⁴ decydują się na wyjazd z kraju w celu znalezienia pracy i poprawy

¹ Dane w latach 2002-2006 dotyczą liczby osób przebywających poza granicami Polski czasowo – powyżej 2 miesięcy, zaś w latach 2007-2014 – powyżej 3 miesięcy. Należy podkreślić, że dane te nie stanowią strumieni emigracji w poszczególnych latach, przedstawiają liczbę emigrantów z Polski przebywających czasowo za granicą według stanu w końcu każdego roku. Różnice wynikające ze zmiany kryterium okresu nieobecności nie są znaczące, z tego też względu prezentowane dane można porównywać w czasie.

² Migranci czasowi są to, wg definicji GUS, osoby przebywające poza krajem (często wiele lat), ale osoby te nie wymeldowały się z pobytu stałego z kraju pochodzenia).

³ Emigranci przebywający poza granicami Polski co najmniej 12 miesięcy.

poziomu życia. Najczęściej na wyjazd z kraju decydują się osoby bezrobotne bądź posiadające nisko płatną pracę. Zwiększa się również liczba migracji w celach edukacyjnych bądź odpływ osób o wysokich kwalifikacjach zawodowych.

Wyniki badań Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS) zrealizowane jesienią 2015 roku «Aktualne problemy i wydarzenia. Praca za granicą»⁵ wskazują, że co szósty badany (16%) deklaruje, że w ostatnim dziesięcioleciu pracował za granicą. Jeden na stu (1%) w dalszym ciągu tam pracuje, ale w momencie realizacji badań przebywał w domu rodzinnym.

Na przestrzeni ostatnich dziesięciu lat poza Polską pracowali bądź pracują osoby młode i mobilne, tj. osoby w wieku 25-34 lata (30%) oraz 35-44 lata (21%) , które korzystają ze swobody poruszania się w ramach Unii Europejskiej. [7, s. 1] Blisko 50% badanych deklaruje, że ich pobyt poza granicami kraju trwa co najmniej kilka miesięcy, 10% badanych przyznaje, że czas pobytu wynosi około roku, zaś 19% osób wskazuje na dwa lata i więcej. Co siódmy ankietowany (14%) deklaruje, że pracował za granicą najwyżej kilka miesięcy. [7, s. 3]

Badania CBOS dot. migracji wskazują również, że obecnie jeden na dziesięciu badanych (10%) deklaruje gotowość podjęcia pracy za granicą (3% stara się o pracę obecnie, zaś 7% zamierza szukać jej w przyszłości). 9% badanych są skłonni przyjąć zagraniczną ofertę pracy. Negatywnie nastawionych do pracy poza Polską jest 80% ankietowanych. Najczęściej starsi badani kategorycznie wzbraniają się przed wyjazdem w celu podjęcia tam pracy. Z kolei najmłodszy badani, w porównaniu ze starszymi o 34 razy częściej deklarują gotowość podjęcie pracy za granicą [7, s. 9].

⁴ Emigranci przebywający poza granicami Polski powyżej 3 miesięcy.

⁵ Ww. badanie zrealizowano metodą wywiadów bezpośrednich (face to face) wspomagane są również komputerowo (CAPI) na próbie reprezentatywnej liczącej 1114 dorosłych mieszkańców Polski.

Tabela 1.

Szacunek migrantów czasowo przebywających poza granicami Polski w latach 2004-2014.

Kraj pobytu	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Ogółem	1 000	1 450	1 950	2 270	2 210	2 100	2 000	2 060	2 130	2 196	2 320
Europa	770	1 200	1 610	1 925	1 887	1 765	1 685	1 754	1 816	1 891	2 013
Austria	15	25	34	39	40	36	29	25	28	31	34
Belgia	13	21	28	31	33	34	45	47	48	49	49
Cypr	–	–	–	4	4	3	3	3	2	1	1
Dania	–	–	–	17	19	20	19	21	23	25	28
Finlandia	0,4	0,7	3	4	4	3	3	2	2	3	3
Francja	30	44	49	55	56	60	60	62	63	63	63
Grecja	13	17	20	20	20	16	16	15	14	12	9
Holandia	23	43	55	98	108	98	92	95	97	103	109
Hiszpania	26	37	44	80	83	84	48	40	37	34	32
Irlandia	15	76	120	200	180	140	133	120	118	115	113
Niemcy	385	430	450	490	490	465	440	470	500	560	614
Portugalia	0,5	0,6	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Czechy	–	–	–	8	10	9	7	7	8	8	9
Szwecja	11	17	25	27	29	31	33	36	38	40	43
Wielka	150	340	580	690	650	595	580	625	637	642	685
Włochy	59	70	85	87	88	88	92	94	97	96	96
Norwegia	–	–	–	36	38	45	50	56	65	71	79

Źródło: Opracowanie na podstawie danych GUS.

Ocena migracji zarobkowych nie jest prosta i jednoznaczna. Niewątpliwie należy ją rozpatrywać w kontekście zysków i strat. Z punktu widzenia jednostki, można uznać, że migracje mogą przyczynić się do polepszenia stopy życiowej, polepszenia warunków życia rodzinny, kształcenia dzieci, czy też wspierania członków rodziny. Emigranci zmieniając swoje położenie dodatkowo nabywają nowe umiejętności oraz kwalifikacje. Mają również możliwość inwestowania zaoszczędzonych środków w kraju pochodzenia.

Biorąc pod uwagę sytuację społeczno-gospodarczą, emigracja może przyczynić się do poprawy sytuacji na rynku pracy, wzrostu dochodów gospodarstw domowych i wpływów z transferów pieniężnych z zagranicy, co przekłada się na wzrost konsumpcji i zwiększenia wpływu podatków do budżetu, z drugiej zaś strony wraz z pogłębiającym się kryzysem demograficznym – niskim przyrostem naturalnym i starzeniem się społeczeństwa, emigracja generuje problemy związane z wypłacalnością systemów emerytalnych. Dodatkowo znaczny odpływ siły roboczej wiąże się z utratą wykwalifikowanych pracowników i brakiem możliwości ich kompensacji. Warto również zwrócić uwagę na inne negatywne zjawiska związane z emigracją, a mianowicie «eurosieroctwo».

Niewątpliwie, z punktu widzenia polskiego rynku pracy, warto zastanowić się, w jaki sposób należy przeciwdziałać negatywnym skutkom migracji? W jaki sposób skutecznie kompensować coraz częściej pojawiające się niedobory na polskim rynku pracy?

Większość problemów migracyjnych wymusza konieczność stałego dostosowywania uzgodnionej z partnerami społecznymi **polityki migracyjnej państwa** oraz sprawnego i elastycznie reagującego na zmieniające się uwarunkowania **systemu zarządzania migracjami**. W praktyce ww. problemy oznaczają zmiany prawne, organizacyjne i instytucjonalne, które pozwolą na otwarcie się Polski na cudzoziemców z uwzględnieniem problemów i zagrożeń wynikających z ich napływu i obecności.

W związku z mało optymistyczną prognozą demograficzną dla Polski, głównym celem polityki migracyjnej powinno być zapewnienie miejsc pracy polskim obywatelom oraz uzupełnienie brakujących «rąk do pracy» w wybranych branżach cudzoziemcami.

Dyskusje nad kształtem polityki migracyjnej w Polsce toczą się od wielu lat.

Z jednej strony kierunki tej polityki są uwarunkowane regulacjami unijnymi, z drugiej zaś strony uwzględniają potrzeby i specyfikę Polski.

Jaki zatem kierunek powinna obrać polska polityka migracyjna, aby sprostać wyzwaniom współczesności?

Zdaniem autorów dokumentu strategicznego przyjętego przez Radę Ministrów 31 lipca 2012 r. pn. **«Polityka migracyjna Polski. Stan obecny, postulowane działania»**, polityka migracyjna powinna być częścią polityki wzrostu, a więc polityki, której celem jest dynamizowanie i optymalizowanie wzrostu gospodarczego w długim okresie [9, s. 14].

Ekonomiczne cele aktywnej polityki migracyjnej w Polsce skierowane są na:

- globalną konkurencję i wyszukiwanie talentów (uzależnienie od wysokokwalifikowanych pracowników na rodzimym rynku pracy;
- możliwość uzupełniania niedoborów na rynku pracy (szczególnie, w tych sektorach, które stają się mniej atrakcyjne dla rodzimych pracowników);
- możliwość ograniczania nadmiernego wzrostu płac, zwłaszcza w tych sektorach, które są wrażliwe na koszty pracy;
- utrzymanie zdwersyfikowanej struktury gospodarczej poprzez wsparcie pracę migrantów z sektorów gospodarki zagrożonych procesami delokalizacji;
- zwiększanie popytu wewnętrznego w niektórych sektorach w związku z obecnością migrantów (mieszkalnictwo, branża żywnościowa, rynek pośrednictwa pracy);

- wspieranie innowacyjności w gospodarce – rozumianej nie tylko jako innowacji w branżach zaawansowanych technologicznie, ale również innowacji dotyczących nowych modeli pracy i przedsiębiorczości w takich branżach jak handel, usługi czy gastronomia.

Przyjmuje się, że polska polityka migracyjna powinna być poddana **prymatowi rynku pracy i jego potrzebom**. Powinna być ona także w o wiele większym, niż dotychczas stopniu proaktywna, poszukująca optymalnych rozwiązań z punktu widzenia rozwoju gospodarczego kraju. [9, s. 11] Jednym ze sposobów uzupełniania brakujących zasobów siły roboczej jest zwiększenie dostępności cudzoziemców do rynku pracy w Polsce.

Należy jednak zaznaczyć, że zatrudnienie cudzoziemców jest poddawane reglamentacji – tj. zezwolenia na pracę mogą otrzymać cudzoziemcy w przypadku, gdy na ofertę pracy w Powiatowych Urzędach Pracy nie zareaguje obywatel z Polski. Ze względu jednak na to, że w wybranych sektorach polskiej gospodarki odczuwane są deficyty pracowników, wykonujących określoną pracę, ważne jest, aby zwiększyć dostępność do rynku pracy dla cudzoziemców legalnie przybywających do Polski, dzięki między innymi uproszczonym procedurom i wzmocnieniu kampanii informacyjnych wśród pracodawców i cudzoziemców zainteresowanych podjęciem określonej pracy w Polsce.

Polska otwarta jest na cudzoziemskich studentów, absolwentów wyższych uczelni oraz wysokokwalifikowanych pracowników bądź pracowników o pożądanym kwalifikacjach zawodowych. Ważni są również pracownicy sezonowi (migranci cyrkulacyjni), którzy podejmują zatrudnienie w Polsce w sektorze rolniczym i budowniczym⁶.

⁶ Ze względu na ograniczenia czasowe, w prezentowanym artykule przedstawiono wybrane zagadnienia dot. polityki migracyjnej Polski. Praktycznie zdecydowana

Jak wskazują prezentowane wcześniej dane GUS, napływ imigrantów do Polski nie przewyższa odpływu emigrantów z Polski. Wprowadzenie na przestrzeni lat 2006-2014 przepisów, uprawniających cudzoziemców do podejmowania sezonowego zatrudnienia w Polsce bez konieczności uzyskania pozwolenia na pracę⁷, przyczynia się do uruchomienia ważnego kanału napływu migrantów zarobkowych w ramach legalnej migracji o charakterze cyrkulacyjnym. Należy jednak podkreślić, że skala migracji do Polski w dalszym ciągu nie przybiera masowego charakteru. Dane z Narodowego Spisu Powszechnego (NSP) zrealizowanego w 2011 roku ujawniły, że w Polsce przebywało na stałe ok. 63 tys. cudzoziemców (co stanowiło zaledwie ok. 0,2% stałych mieszkańców Polski). [10, s.15]

Na przestrzeni ostatnich dziesięciu lat wprowadzono szereg zmian legislacyjnych, które miały na celu ułatwić dostęp do polskiego rynku pracy określonym grupom imigrantów. Zmiany te zostały uwzględnione w następujących dokumentach:

- Ustawie z dnia 20 kwietnia 2004 roku o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy;
- Rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 29 stycznia 2009 r. w sprawie wydawania zezwolenia na pracę cudzoziemca;
- Ustawie z dnia 27 kwietnia 2012 r. o zmianie ustawy o cudzoziemcach oraz ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy;

część założeń odnosi się do polityki wobec cudzoziemców. Mniej uwagi poświęcono zapisom w dokumencie «Polityka migracyjna Polski. Stan obecny, postulowane działania», odnoszące się do migracji zarobkowych Polaków, reemigracji.

⁷ Przepisy te objęły początkowo obywateli państw graniczących z Polską: Białorusi, Rosji i Ukrainy, a następnie obywateli Mołdawii oraz Gruzji (w ramach partnerstwa na rzecz mobilności).

- Rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 28 listopada 2013 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie przypadków, w których powierzenie wykonywania pracy cudzoziemcowi na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej jest dopuszczalne bez konieczności uzyskania zezwolenia na pracę;
- Ustawie z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach;
- Rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 10 grudnia 2013 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie wydawania zezwolenia na pracę cudzoziemca;
- Ustawie o promocji zatrudnienia z dnia 24 kwietnia 2014 r.
- Rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 21 kwietnia 2015 r. w sprawie przypadków, w których powierzenie wykonywania pracy cudzoziemcowi na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej jest dopuszczalne bez konieczności uzyskania zezwolenia na pracę;
- Rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 1 kwietnia 2015 r. w sprawie wydawania zezwolenia na pracę cudzoziemca;
- Wytycznych Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej dla Powiatowych Urzędów Pracy w związku z rejestracją oświadczeń o zamiarze powierzenia wykonywania pracy cudzoziemcom na warunkach określonych w §1 pkt 20 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 21 kwietnia 2015 r. w sprawie przypadków, w których powierzenie wykonywania pracy cudzoziemcowi na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej jest dopuszczalne bez konieczności uzyskania zezwolenia na pracę.

W 2006 r. dzięki wprowadzonym zmianom umożliwiono powierzanie krótkoterminowej pracy bez konieczności uzyskania pozwolenia na pracę, lecz w oparciu o zarejestrowane w powiatowym urzędzie pracy przez pracodawcę ***oświadczenia o zamiarze***

powierzenia pracy cudzoziemcowi. Obecnie w tej uproszczonej procedurze możliwe jest powierzenie pracy obywatelom Ukrainy, Białorusi, Mołdawii, Rosji, Gruzji, Armenii przez okres do 6 miesięcy w ciągu kolejnych 12 miesięcy.

W 2009 r. wprowadzono uproszczoną procedurę wydawania zezwoleń na pracę. Przede wszystkim zrezygnowano z dwustopniowej procedury, polegającej na tym, że pracodawca, aby uzyskać zezwolenie na pracę cudzoziemca, zobowiązany był do wcześniejszego uzyskania zezwolenia⁸. Powyższe zmiany były efektem wzrastającego zapotrzebowania na pracę cudzoziemców.

Wszystkie wprowadzane zmiany na przestrzeni ostatnich lat mają na celu eliminację nadużyć występujących w funkcjonowaniu procedury uproszczonej (między innymi przypadki, w których oświadczenie jest rejestrowane bez faktycznego zamiaru powierzenia pracy) oraz implementację przepisów tzw. dyrektywy ws. pracowników sezonowych przy jednoczesnym zachowaniu jak najwięcej z jej dotychczasowej prostoty i elastyczności. Zmiany te wymuszają nowelizację ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy.

Więcej praw dla cudzoziemców gwarantują nowe przepisy dotyczące pracy cudzoziemców. Ww. zmiany wprowadzono na mocy dwóch nowych rozporządzeń Ministra Pracy i Polityki Społecznej, które zmieniają zasady w zakresie dostępu cudzoziemców do rynku pracy⁹.

Najważniejsze zmiany dotyczą również cudzoziemskich studentów i doktorantów, kształcących się w trybie dziennym, którzy przebywają w Polsce na podstawie wizy studenckiej. Mogą oni teraz

⁸ Należy również podkreślić, że tym samym zmniejszono liczbę wymaganych dokumentów badanych przez administrację w trakcie procedury. Dodatkowo obniżono opłatę za złożenie wniosku.

⁹ Mowa jest o dwóch rozporządzeniach: rozporządzeniu z dnia 21 kwietnia br. w sprawie przypadków, w których powierzenie pracy cudzoziemcowi na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej jest dopuszczalne bez konieczności uzyskania zezwolenia na pracę oraz rozporządzeniu z dnia 1 kwietnia 2015 r. w sprawie wydawania zezwolenia na pracę cudzoziemca.

pracować bez zezwolenia na pracę w ciągu całego roku kalendarzowego. Do tej pory mogli być zatrudnieni tylko w wakacje. Prawo do pracy bez zezwolenia przez cały rok mieli tylko studenci, posiadający zezwolenie na pobyt czasowy w związku ze studiami.

Dodatkowo doprecyzowano przepisy związane z oświadczeniami pracodawców o zamiarze powierzenia wykonywania pracy cudzoziemcowi. Aktualnie pracodawca zatrudniający cudzoziemca na podstawie takiego oświadczenia jest zobowiązany zawrzeć z nim na piśmie umowę. W umowie tej powinny być określone warunki zatrudnienia zgodnie z warunkami określonymi w oświadczeniu. Zgodność warunków zatrudnienia z oświadczeniem i umową ma zabezpieczyć prawa cudzoziemcom, zwiększyć ich ochronę w oparciu o oświadczenia i zezwolenia na pracę oraz ułatwić kontrolę legalności zatrudniania cudzoziemców.

Kolejne zmiany wprowadzone w maju 2015 r. zawarte w wytycznych dla Powiatowych Urzędów Pracy (PUP), które rejestrują oświadczenia. W ww. wytycznych wskazuje się między innymi konieczność uwzględniania przy rejestracji oświadczeń sytuacji na lokalnym rynku pracy czy sprawdzania wiarygodności podmiotu rejestrującego oświadczenie.

Jak już wcześniej wspomniano wszystkie zmiany zostały wprowadzone na skutek wzrastającego zapotrzebowania na pracę cudzoziemców. Miały one przyczynić się do większej elastyczności procedur i większej dostępności do polskiego rynku pracy dla cudzoziemców.

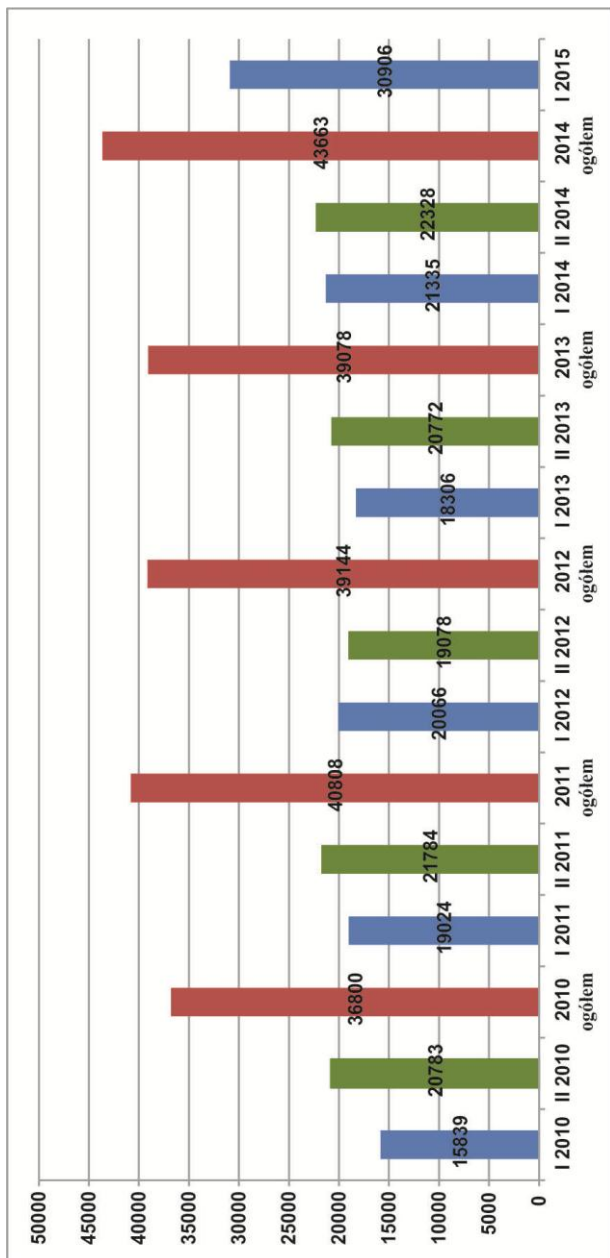
W jakim zatem stopniu sukcesywnie wprowadzane zmiany przyczyniły się do zwiększenia zatrudnienia cudzoziemców?

W tym miejscu warto odwołać się do liczby wydanych zezwoleń na pracę oraz zarejestrowanych oświadczeń o zamiarze powierzenia wykonywania pracy cudzoziemcowi. Można je uznać za dobre wskaźniki dostępności i elastyczności polskiego rynku pracy dla imigrantów.

Dane gromadzone przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej wskazują, że na przestrzeni lat 2010-2015 wzrasta skala zatrudnienia cudzoziemców w Polsce. Obserwowany jest wysoki wzrost liczby cudzoziemców podejmujących pracę bez zezwolenia – na podstawie oświadczenia podmiotu o zamiarze powierzenia pracy cudzoziemcowi.

W 2014 r. wojewodowie wydali w skali roku 43 663 **zezwoleń na pracę cudzoziemca**¹⁰, co stanowi wzrost o 11,7% w stosunku do poprzedniego roku. Zjawisko to stanowi wyraźną tendencję wzrostową na przestrzeni ostatnich lat. W drugiej połowie 2012 r. zaobserwowano niewielki spadek, ale już w pierwszej połowie 2013 r. liczba wydanych zezwoleń zaczęła wzrastać i ten trend utrzymuje się do dnia dzisiejszego. Według danych za pierwsze półrocze 2015 r., liczba zezwoleń we wskazanym okresie wzrosła do 30 906. Największą liczbę wydawanych zezwoleń wydano w województwie mazowieckim.

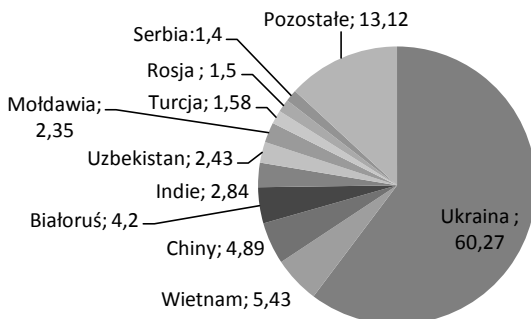
¹⁰ Zezwolenie na pracę uprawnia cudzoziemca do podjęcia legalnej pracy w Polsce pod warunkiem posiadania przez cudzoziemca wizy lub zezwolenia na pobyt czasowy pozwalającego na podjęcie w Polsce pracy. W zezwoleniu wskazany jest podmiot powierzający wykonywanie pracy cudzoziemcowi oraz stanowisko lub rodzaj pracy, którą cudzoziemiec ma wykonywać. Praca jest zatem uważana za legalną tylko wówczas, gdy cudzoziemiec wykonuje **tę** pracę, która została wskazana w zezwoleniu. Oznacza to, że jeśli cudzoziemiec chce zmienić pracę (tj. pracodawcę lub/i stanowisko pracy lub/i branżę, w której jest zatrudniony), musi uzyskać nowe zezwolenie. Istnieją jednak pewne sytuacje, kiedy zezwolenie zachowuje ważność pomimo zmiany okoliczności, dla których zostało wydane. Zezwolenie jest ważne przez okres, na który zostało wydane. Termin ważności zezwolenia jest umieszczony na dokumencie. Zezwolenie na pracę jest wymagane w wypadku podejmowania zatrudnienia na podstawie zarówno umów o pracę, jak i umów cywilnoprawnych. Wysokość wynagrodzenia, która będzie określona w umowie z cudzoziemcem, nie może być niższa od wynagrodzenia innych pracowników wykonujących pracę porównywalnego rodzaju lub na porównywalnym stanowisku. Dokument ten wydaje wojewoda właściwy ze względu na miejsce zamieszkania/siedzibę pracodawcy. Zezwolenie na pracę jest ważne tylko przez określony czas, wskazany w dokumencie zezwolenia, nie dłuższy jednak niż 3 lata.

Wykres 4. Liczba wydanych zezwoleń na pracę w latach 2010-2014
(dane za półrocza oraz pełne dane roczne)

Źródło: MPIPS. Opracowanie na podstawie danych DRP.

Ponad 60% wszystkich zezwoleń na pracę w ogólnej liczbie wszystkich zezwoleń wydano w 2014 r. obywatelom Ukrainy (60,27%), a następnie Wietnamczykom (5,43%), Chińczykom (4,89%) oraz Białorusinom (4,20%)

Wykres 5. Zezwolenia na pracę cudzoziemców wydane w 2014 r. według 10 najliczniej reprezentowanych obywatelstw (udział procentowy)

Źródło: MPiPS. Opracowanie na podstawie danych DRP.

Sukcesywnie z roku na rok wzrasta również liczba rejestrowanych oświadczeń w oparciu o uproszczoną procedurę oświadczeniową¹¹. Widoczny istotny wzrost cudzoziemców

¹¹ Procedura uproszczona, nazywana także «procedurą oświadczeniową» pozwala obywatelowi jednego z 6 państw: **Republiki Armenii, Republiki Białoruś, Republiki Gruzji, Republiki Mołdawii, Federacji Rosyjskiej i Ukrainy** wykonywać pracę w Polsce przez 6 miesięcy w okresie 12 następujących po sobie miesięcy **bez konieczności uzyskania zezwolenia na pracę**. Warunkiem skorzystania z procedury uproszczonej jest zarejestrowanie przez powiatowy urząd pracy oświadczenia o zamiarze powierzenia wykonywania pracy cudzoziemcowi, oraz

zatrudnionych w oparciu o oświadczenia odnotowano w 2011 r. Ich liczba w tym roku wzrosła do 259 777 osób. Na przestrzeni dwóch lat – 2012-2013 odnotowano nieznaczny ich spadek (odpowiednio o - 6,17% oraz - 3,33%). Rekordową liczbę cudzoziemców – tj. 387 398 zarejestrowano w 2014 r. Aktualne dane za pierwsze półrocze 2015 r. wskazują na dalszy wzrost liczby rejestrowanych oświadczeń o 115% w porównaniu do roku poprzedniego. Liczba oświadczeń we wskazanym okresie wyniosła 410 808. Łącznie skumulowana liczba oświadczeń zarejestrowanych od sierpnia 2007 do maja 2015 wyniosła 2 014 432¹².

Należy zwrócić uwagę, że od początku wprowadzenia procedury oświadczeniowej, tj. od 2006 r., w największym stopniu korzystają z niej cudzoziemcy z Ukrainy. W 2008 r. z procedury tej skorzystało 91,22% ukraińskich pracowników, w 2013 r. - 92,34%, rok później już 96,27% obywateli Ukrainy, a w I półroczu br. już ponad 98,02%.

posiadanie przez cudzoziemca dokumentu potwierdzającego tytuł pobytowy w RP, z którym może wiązać się uprawnienie do wykonywania pracy na terytorium RP. Ze względu na minimum formalności i niskie koszty (rejestracja oświadczenia jest bezpłatna), procedura ta jest bardzo popularna w Polsce zarówno wśród pracodawców, jak i cudzoziemców podejmujących pracę. Procedura ta obowiązuje od 2006 r. Początkowo została wprowadzona w sektorze rolniczym. Przyjęte wówczas rozwiązanie było modyfikowane w kolejnych latach i rozszerzone na pozostałe branże i funkcjonuje nadal, na podstawie § 1 pkt 22 *rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 20 lipca 2011 r. w sprawie przypadków, w których powierzenie wykonywania pracy cudzoziemcowi na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej jest dopuszczalne bez konieczności uzyskania zezwolenia na pracę (Dz. U. z 2009 r., poz. 1684 z póź. zm.)*.

¹² Odnosząc się do danych dot. liczby rejestrowanych oświadczeń należy pamiętać, że w rzeczywistości liczba cudzoziemców, którzy podejmują pracę w Polsce w związku z oświadczeniem jest niższa. Sprawozdania Państwowej Inspekcji Pracy wskazują, że w roku 2014 wynika, że 69% cudzoziemców objętych sprawdzeniem otrzymało wizy i wjechało do Polski na podstawie posiadanych oświadczeń, z tego zaledwie 37% cudzoziemców, które zostały zarejestrowane przez pracodawców, faktycznie podjęło pracę.

Wykres 6. Liczba oświadczeń rejestrowanych w latach 2010-2014
(dane za półrocza oraz pełne dane roczne)'

Źródło: MIPiS. Opracowanie na podstawie danych DRP.

Tabela 2.

**Struktura oświadczeń ze względu na obywatelstwo cudzoziemca
w latach 2008 – 2015 (%)**

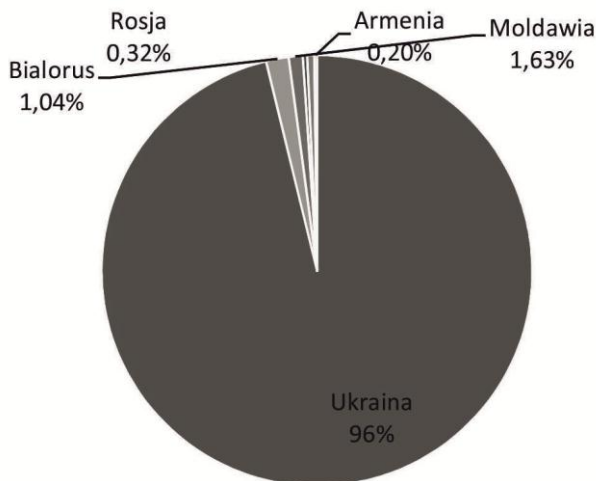
Kraj pochodzenia	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	I półrocz- cze 2015
Białoruś	8,04%	2,58%	2,01%	1,68%	3,13%	2,20%	1,04%	0,56%
Rosja	0,73%	0,36%	0,33%	0,37%	0,67%	0,53%	0,32%	0,22%
Ukraina	91,22%	95,60%	94,12%	92,25%	91,77%	92,34%	96,27%	98,02%
Mołdawia	X	1,46%	3,28%	5,01%	3,87%	3,93%	1,63%	0,8%
Gruzja	X	X	0,25%	0,68%	0,57%	0,99%	0,54%	0,20%
Armenia	X	X	X	X	X	X	0,20%	0,1%

Źródło: MPiPS. Opracowanie na podstawie danych DRP

Liczba pozostałych oświadczeń dla obywateli innych państw przedstawiała się następująco: 6 331 dla obywateli Mołdawii, 4 017 dla Białorusinów, 2 103 dla Gruzinów, 1 227 dla Rosjan oraz 774 dla obywateli Armenii. Dane za I półrocze 2015 r. wskazują na dalszą koncentrację oświadczeń – na obywateli Ukrainy przypadło ponad 98% zarejestrowanych oświadczeń.

Cudzoziemcy pracujący w Polsce najczęściej zatrudniani są w dwóch sektorach: rolnictwie i budownictwie. Zatrudnienie w rolnictwie w pierwszym półroczu 2015 r. kształtowało się na poziomie 44,16% i

począwszy od 2009 r. udział cudzoziemców w tym sektorze stopniowo zmniejsza się z roku na rok. Podobną sytuację można zaobserwować w sektorze budownictwa. W 2011 r. zatrudnienie w tym sektorze kształtowało się na poziomie 22,00%, podczas gdy w 2014 r. spadło do 14,10%. W pierwszym półroczu 2015 r. osiągnęło poziom 44,16%.

Wykres 7. Struktura oświadczeń zarejestrowanych w roku 2014 według obywatelstwa

Źródło: MPiPS. Opracowanie na podstawie danych DRP.

W 2014 r. w branży przetwórstwa przemysłowego i usług domowych zarejestrowano odpowiednio 11% i 3,3% oświadczeń. Udział oświadczeń w przetwórstwie przemysłowym w stosunku do roku poprzedniego się zwiększył. W wartościach bezwzględnych we wszystkich sektorach nastąpił jednak wyraźny wzrost w stosunku do roku poprzedniego (w przypadku przetwórstwa przemysłowego o 148%, budownictwa - o 84%, rolnictwa - o 50%). Istotny wzrost

nastąpił przede wszystkim w branżach mniej popularnych, takich jak wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, edukację, opiekę zdrowotną i pomoc społeczną.

Popyt na pracę cudzoziemców do tej pory dotyczył prac prostych (pracowników pomocniczych w gospodarstwach rolnych, budownictwie, pracach magazynowych czy do prac domowych) oraz prac fizycznych z określonymi kwalifikacjami (wykwalifikowanych pracowników budowlanych, spawaczy, kierowców samochodów ciężarowych). Dostrzega się również konieczność uzupełnienia zasobów na pracę w zawodach wymagających wysokich kwalifikacji (m.in. zawody informatyczne).

Zatrudnienie cudzoziemców zarejestrowanych w oparciu o oświadczenia ma charakter sezonowy. Najwięcej oświadczeń najczęściej rejestruje się na początku wiosny, najmniej zaś na przełomie roku.

Najwięcej cudzoziemców zatrudnionych jest w województwie mazowieckim - 202 909 osób (tj. 52,38%), a następnie w dolnośląskim – 36 822 osób (tj. 9,50%), lubelskim – 26 274 osób (6,67%), wielkopolskim - 21 987 osób (5,68%) oraz małopolskim – 20 040 osób (5,17%).

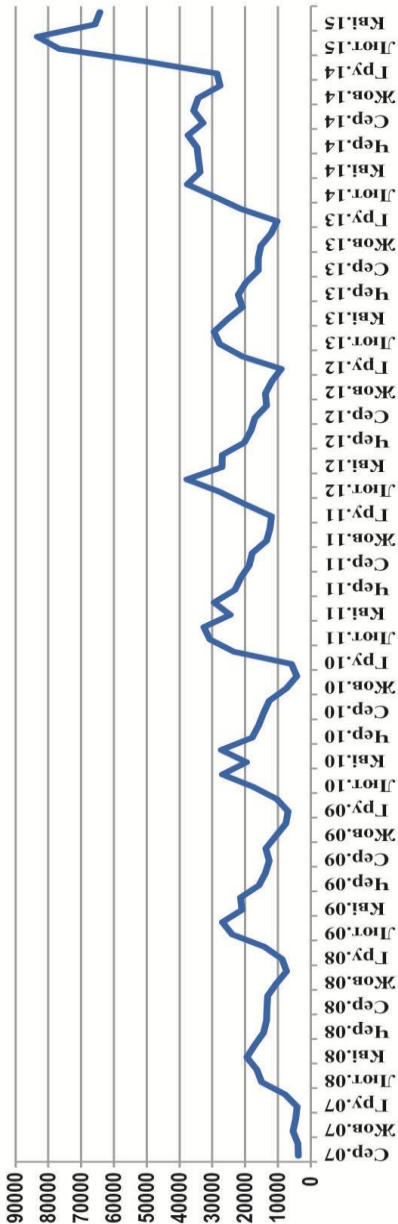
Przy okazji warto zwrócić uwagę na formę zatrudniania cudzoziemców. Z danych wygenerowanych przez resort pracy wynika, że na przestrzeni lat 2011-2015 najbardziej powszechną formą zatrudniania cudzoziemców w związku z oświadczeniem o powierzeniu zatrudnienia jest **umowa o dzieło**. W drugiej połowie 2011 r. w oparciu o ten typ umowy zatrudniono 32,80% cudzoziemców. W pierwszej połowie br. już ponad połowę cudzoziemskich pracowników (52,19%) zatrudniono na podstawie tej samej formy umowy. Najrzadziej zatrudniano cudzoziemców w oparciu o umowę o pracę.

Tabela 3.

**Struktura rejestrowanych oświadczeń ze względu na branżę
w latach 2007 – 2015 (%)**

Branża	VIII-XII 2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	I półrocze 2015
Rolnictwo	29,50%	49,30%	64,90%	60,90%	49,60%	46,60%	50,30%	46,00%	44,16%
Budownictwo	25,80%	15,30%	10,10%	11,10%	22,00%	22,10%	12,60%	14,10%	14,17%
Przetwórstwo przemysłowe	13,50%	6,40%	3,50%	3,50%	5,90%	6,70%	7,50%	11,40%	10,08%
Usługi domowe	5,70%	5,30%	4,70%	3,70%	4,50%	3,00%	2,50%	3,30%	3,91%
razem	74,50%	76,30%	83,20%	79,20%	82,00%	78,50%	72,90%	74,80%	72,32%

Źródło: MIPiS. Opracowanie na podstawie danych DRP.

Wykres 8. Liczba oświadczeń rejestrowanych w poszczególnych miesiącach od sierpnia 2007 do maja 2015

Źródło: MPiPS. Opracowanie na podstawie danych DRP.

Tabela 4.

**Struktura oświadczeń ze względu na rodzaj
deklarowanej umowy w latach 2011 – 2015 (%)**

Rodzaj umowy	VIII-XII 2011	2012	2013	2014	I półrocze 2015
Umowa o pracę	20,30%	17,60%	13,60%	14,06%	12,52%
Umowa zlecenie	46,50%	32,40%	32,10%	34,94%	35,15%
Umowa o dzieło	32,80%	49,50%	53,70%	50,74%	52,19%
Inne	0,40%	0,40%	0,40%	0,26%	0,15%
Ogółem	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

Źródło: MPiPS. Opracowanie na podstawie danych DRP.

Zaprezentowane dane statystyczne wyraźnie wskazują, że z punktu widzenia interesu Polski, zatrudnianie cudzoziemców na polskim rynku pracy w określonych zawodach i branżach jest zasadne. Aby jednak zachęcić cudzoziemców do pracy w Polsce należy kontynuować działania zorientowane na uelastycznienie przepisów i procedur związanych z zatrudnianiem. Równie ważne wydaje się zagwarantowanie potencjalnemu pracownikowi – cudzoziemcowi praw pracowniczych na równi z obywatelami Polski. Między innymi ważne jest, aby pracodawcy gwarantowali cudzoziemcowi posiadającemu **zezwolenie typu A**¹³ porównywalne do obywateli

¹³ W Polsce występuje 5 typów zezwoleń na pracę, oznaczonych odpowiednio symbolami: **A, B, C, D i E. Zezwolenie typu A** jest przyznawane cudzoziemcowi, który wykonuje pracę w Polsce na podstawie umowy o pracę lub umowy

polskich wynagrodzenie przy wykonywaniu prac podobnego rodzaju lub na tym samym stanowisku. Istotne jest również to, aby przestrzegano zgodności warunków proponowanych w zezwoleniu i oświadczeniu z tymi, określonymi w umowie, na podstawie której wykonana jest praca. Należy również dążyć do tego, aby cudzoziemcy byli samowystarczalni, aby nie musieli korzystać ze wsparcia państwa polskiego.

Według statystyk Departamentu Rynku Pracy Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej z ubiegłego roku, liczba bezrobotnych wśród zarejestrowanych cudzoziemców wynosiła na koniec 2014 r. ok. 3 900 osób, co stanowi ok. 0,21 ogółu zarejestrowanych bezrobotnych. Udział cudzoziemców w ogóle zarejestrowanych od lat nie przekracza dziesiątych części procenta. Na koniec 2014 r. obywatele państw trzecich stanowili ok. 85% ogółu cudzoziemców zarejestrowanych jako bezrobotni. Największy odsetek cudzoziemców wśród zarejestrowanych bezrobotnych stanowią obywatele Ukrainy (ok. 35%), Rosji (ok. 15%) oraz Białorusi (niecałe 9%). Pod koniec 2014 r. prawo do zasiłku posiadało 273 cudzoziemców.

cywilnoprawnej z pracodawcą, który ma siedzibę /miejsce zamieszkania w Polsce. **Typ B** jest przyznawany **w związku z pełnieniem funkcji** członka zarządu przedsiębiorcy wpisanego do KRS/spółki kapitałowej w organizacji, który przebywa w Polsce przez okres przekraczający łącznie 6 miesięcy w ciągu kolejnych 12 miesięcy. Zezwolenie **typu C otrzymuje cudzoziemiec, który** wykonuje pracę u pracodawcy zagranicznego i jest delegowany do Polski na okres dłuższy, niż 30 dni w roku kalendarzowym do Polski do pracy w oddziale lub zakładzie pracodawcy zagranicznego lub w podmiocie powiązany z pracodawcą zagranicznym. **Typ D** obejmuje cudzoziemca, który wykonuje pracę u pracodawcy zagranicznego, nieposiadającego zorganizowanej działalności w Polsce (m.in. ani oddziału, ani zakładu) i jest delegowany do Polski w celu realizacji usługi eksportowej, czyli usługi o charakterze tymczasowym i okazjonalnym. Ostani **typ E** przyznawany jest cudzoziemcowi, który wykonuje pracę u pracodawcy zagranicznego i delegowany na terytorium Polski na okres przekraczający 3 miesiące w ciągu kolejnych 6 miesięcy w celu innym niż objęty zezwoleniami typu B, C, D.

W kontekście priorytetów rządowej polityki migracyjnej ważne jest, aby pracodawcy zatrudniający cudzoziemców mieli możliwość szybkiego i prostego zatrudnienia cudzoziemca, a migranci, którzy przerwą pracę w Polsce, mogli ją podjąć w określonym czasie u nowego pracodawcy lub mieli szansę uzyskać prawo pobytu w Polsce z tytułu innego, aniżeli praca.

Istotne jest, aby migracje cyrkulacyjne przekształcać w migracje osiedleńcze. Przede wszystkim ułatwienia powinny być skierowane do migrantów z państw bliskich kulturowo i geograficznie.

W kontekście migracji zarobkowych istotne jest podejmowanie działań na rzecz upowszechniania zagrożeń związanych z imigracją oraz kampanii informacyjnych dla obywateli Ukrainy nt. podjęcia pracy w Polsce, prowadzenia kampanii informacyjnych wśród społeczeństwa polskiego nt. konieczności zatrudniania pracowników spoza Polski. Równolegle do tego należy nadzorować wdrażanie strategii integracji cudzoziemców ze społeczeństwem Polski i dążyć do tego, aby cudzoziemcy wychodzili poza sieci migracyjne, aby aktywnie włączali się do życia społeczno-kulturalnego w Polsce i stawali się pełnowartościowymi członkami polskiego społeczeństwa.

W najbliższym czasie resort pracy i polityki społecznej przewiduje kontynuację prac nad:

- rozwojem systemu monitorowania zatrudniania cudzoziemców w Polsce (m.in. przewiduje się udoskonalenie bazy oświadczeń i zezwoleń i przekazywanie ich Państwowej Inspekcji Pracy i Straży Granicznej);
- monitorowaniem zapotrzebowania rynku pracy na cudzoziemców (aktualnie trwają prace nad systemem informacyjnym umożliwiającym wielokrotne formułowanie i publikowanie aktualnych prognoz zapotrzebowania na pracę cudzoziemców);

- przygotowaniem koncepcji specjalnej ścieżki dla pracowników posiadających wysokie kwalifikacje;
- rozwijaniem współpracy międzynarodowej z krajami, z których przybywa do Polski najwięcej imigrantów (przede wszystkim z Ukrainą).

Aby spełnić te wszystkie warunki konieczna jest dobra wola każdej ze stron, w tym społeczeństwa przyjmującego (zarówno administracji państwowej, instytucji z nią współpracujących, ale także i ogółu społeczeństwa).

Bibliografia:

1. B. Michalski. Wyzwania demograficzne z perspektywy problemu międzynarodowej konkurencyjności gospodarki. Uniwersytet Wrocławski. Źródło: www.ism.uni.wroc.pl/.../michalski_wyzwania_demogr.
2. P. Kaczmarczyk. Współczesne migracje zagraniczne Polaków – skala, struktura oraz potencjalne skutki dla rynku pracy. FISE. Warszawa 2006.
3. P. Kaczmarczyk. Efekty migracji w odniesieniu do rynku pracy. Przypadek polskich migracji poakcesyjnych. Studia BAS. Nr 4(40) 2014, s. 55–80.
4. Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2004-2014. GUS.
5. http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/LU_infor_o_rozm_i_kierunk_emigra_z_polski_w_latach_2004_2011.pdf Dostęp 5.10.2015.
6. Tamże.
7. K. Slany, M. Ślusarczyk. Migracje zagraniczne Polaków w świetle NSP 2011. Trendy i charakterystyki socjo-demograficzne. Materiał z konferencji: Młoda polska emigracja

- w UE jako przedmiot badań psychologicznych, socjologicznych i kulturowych EuroEmigranci.PL, Kraków 23-24.IX.2013 r.
8. http://www.euroemigranci.pl/dokumenty/pokonferencyjna/SIany_Slusarczyk.pdf.
 9. CBOS. Praca za granicą. Komunikat z badań nr 157/2015. Warszawa, listopad 2015.
 10. Tamże.
 11. Polityka migracyjna Polski. Stan obecny, postulowane działania. Dokument przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 31 lipca 2012 r. Warszawa.
 12. Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011. Podstawowe informacje o sytuacji demograficzno-społecznej ludności Polski oraz zasobach mieszkaniowych. Opracowanie przygotowane na Kongres Demograficzny w dniach 22-23 marca 2012 r. Warszawa, marzec 2012.
 13. http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/lu_nps2011_wyniki_nsp2011_22032012.pdf.

Олена МАЛИНОВСЬКА

УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИЙ МІГРАЦІЙНИЙ КОРИДОР: ОСОБЛИВОСТІ ТА ЗНАЧЕННЯ

Розглянуто динаміку та характеристики українсько-польських міграцій останніх десятиліть. Показано, що інтенсивність транскордонної мобільності на українсько-польському кордоні зростає, передовсім за рахунок мешканців прикордонних територій і завдяки сприятливому для поїздок українців режиму, встановленому польською стороною. Здебільшого українці здійснюють поїздки до Польщі, керуючись економічними причинами, з метою торгівлі чи працевлаштування. Особливістю українсько-польських міграцій є переважно тимчасовий, циркулярний їх характер, що забезпечується спрощеним порядком допуску тимчасових працівників із України на ринок праці Польщі. Більшість українських мігрантів зайняті в Польщі некваліфікованою працею в сільському господарстві, торгівлі, будівництві, в домогосподарствах місцевих жителів. Разом з тим зростає міграція до Польщі спеціалістів, а також виїзд української молоді на навчання. Враховуючи напружені стосунки між Україною та Росією, що донедавна була основним партнером України з обміну населенням, польський напрям міграції українців набуває першорядного значення.

Ключові слова: міграція трудова, міграція циркулярна, українсько-польські міграційні стосунки.

Рассмотрена динамика и характеристики украинско-польских миграций последних десятилетий. Показано, что интенсивность трансграничной мобильности на польско-украинской границе растет, прежде всего за счет жителей приграничных территорий и вследствие благоприятного для поездок украинцев режима, установленного польской стороной. В основном украинцы совершают поездки в Польшу, руководствуясь экономическими причинами, с целью торговли или трудоустройства. Особенность украинско-польских миграций – их временный, циркулярный характер, что обеспечивается упрощенным порядком допуска временных работников из Украины на рынок труда Польши. Большинство украинских мигрантов заняты в Польше неквалифицированным трудом в сельском хозяйстве,

торговле, строительстве, в домохозяйствах местных жителей. Вместе с тем растет миграция в Польшу специалистов, а также выезд украинской молодежи на учебу. Учитывая напряженные отношения между Украиной и Россией, которая до недавнего времени была основным партнером Украины по обмену населением, польское направление миграции украинцев приобретает первостепенное значение.

Ключевые слова: *миграция трудовая, миграция циркулярная, украинско-польские миграционные отношения.*

The article deals with the dynamics and characteristics of Ukrainian-Polish migrations of recent decades. It is shown that the intensity of the cross-border mobility on Polish-Ukrainian border is growing, primarily due to the residents of border areas and due to the regime favorable for travel of Ukrainians established by the Polish side. Basically, Ukrainians travel to Poland guided by economic reasons, for the purpose of trade or employment. A feature of the Ukrainian-Polish migration is its temporary, circular character which is provided for by the simplified procedure for admission of temporary workers from Ukraine to the labour market in Poland. The majority of Ukrainian migrant workers are employed in Poland as unskilled labour in agriculture, trade, construction, local households. However, migration to Poland of professionals is growing, as well as of Ukrainian youth leaving to study. Given the tensions in relations between Ukraine and Russia, which until recently was the main partner of Ukraine in the exchange of population, the Polish direction of migration of Ukrainians is becoming the most important.

Key words: *labour migration, circular migration, Ukrainian-Polish migration relations.*

Постановка проблеми. У пошуках виходу із несприятливої соціально-економічної ситуації численні громадяни України шукають краще оплачуваної роботи за кордоном. За даними найбільш масштабних досліджень трудової міграції населення України, Польща як країна призначення посідає друге місце після Росії, водночас є основною країною призначення для мешканців західних, прикордонних регіонів [1, 2]. Роль польсько-українського міграційного коридору зростає на тлі останніх подій в Україні. По-перше, війна та економічна криза призвели і, очевидно,

призводитимуть і надалі до інтенсифікації міграції. По-друге, під впливом недружніх дій з боку Росії переорієнтація трудової міграції з України зі східного, російського, на західний, європейський напрямок, що спостерігалася й раніше, прискорюється. Передовсім інтенсифікується міграція до Польщі як найближчої сусідки України. У разі надання громадянам України можливості відвідувати країни ЄС у безвізовому режимі цей процес розвиватиметься ще швидше. Не останню роль у цьому відіграватимуть несприятливі тенденції демографічного розвитку в Польщі, чисельний відплив молоді, спеціалістів до країн Західної Європи, а відтак потреба у залученні додаткової робочої сили ззовні¹.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сучасні міграційні процеси між Україною та Польщею як вагома складова міграційної ситуації в обох державах були предметом досліджень багатьох і польських (К. Гмай (K. Gmaj), К. Ігліцка (K. Iglicka), П. Карчмарчик (P. Karczmarczyk), М. Кіндлер (M. Kindler), М. Ярошевич (M. Jaroszewicz), і українських авторів (І. Марков (I. Markov), О. Позняк (O. Poznyak), О. Пятковська (O. Pyatkovska), У. Садова (U. Sadova) та інші). Разом з тим, польські науковці вивчали відповідну проблематику набагато докладніше, на основі численних польових досліджень, тоді як українські – здебільшого в контексті загального огляду міграційних процесів.

¹ До 2050 р., за прогнозом, населення Польщі скоротиться з нинішніх 39 до 34 млн осіб, середній вік збільшиться з 44 до 50 років. Водночас частка осіб 65+, яка нині становить 15,3%, у 2050 р. зросте до 26,4%. (World Population Prospects: The 2012 Revision). За підрахунками демографів, щоб вирішити проблеми депопуляції та старіння населення за рахунок іноземців, необхідно щороку приймати принаймні 100 тис. іммігрантів, а загалом, щоб Польща не обезлюдніла, до 2050 р. тут мали б оселитися 5,2 млн. прибулих. («Rzeczpospolita»: Щоб Польща не обезлюдніла, до 2050 року тут повинні оселитися 5,2 мільйонів людей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.polradio.pl/5/115/Artykul/128907>).

Мета цієї статті – певною мірою порушити цю асиметрію, детальніше проаналізувати українсько-польські міграційні стосунки на основі статистичних та соціологічних даних, з'ясувати їхні особливості.

Виклад основного матеріалу. Польща – найближчий сусід України, міграційні зв'язки з яким завжди були активними. Внаслідок обмежень свободи пересування тоталітарних часів переміщення населення між країнами гальмувалися. Але, як тільки заборони було знято, масового характеру набули різноманітні за метою та тривалістю поїздки громадян України до Польщі. Чисельність відвідин сусідньої країни, попри певні коливання, стабільно зростала і абсолютно і відносно: в 2013 р. на неї припало 7,018 млн., або 29,3% з майже 24 млн. усіх зарубіжних виїздів українців (рис. 1). Принагідно зауважимо, що кількість відвідин українцями Росії, для виїзду до якої візи не потрібні, становила 6,222 млн.

Масові переміщення населення між Польщею та Україною зумовлені географічною близькістю, розвиненим транспортним сполученням, тісною історичною пов'язаністю, наявністю національних меншин по обидві сторони кордону, культурною та мовною спорідненістю, родинними зв'язками населення тощо. Неабияке значення мають добросусідські стосунки двох держав, спрямовані не лише на розвиток двостороннього співробітництва, а й на підтримку євроінтеграційних прагнень України.

Завдяки цьому режим польсько-українського кордону завжди був доволі ліберальним. У 1990-ті рр. існував фактично вільний рух через кордон, а із запровадженням Польщею віз на етапі її входження до ЄС (2003 р.), поляки й надалі зберегли можливість безвізового в'їзду в Україну, тоді як українці отримували безкоштовні польські візи. Із приєднанням Польщі до Шенгенської зони (2007 р.) візові вимоги значно посилилися, проте

Польща, що відкрила на території України консульства та візові центри, розташовані у 14 українських містах, оформлює найбільшу кількість шенгенських віз для українців, значну частину багаторазових та довгострокових віз.

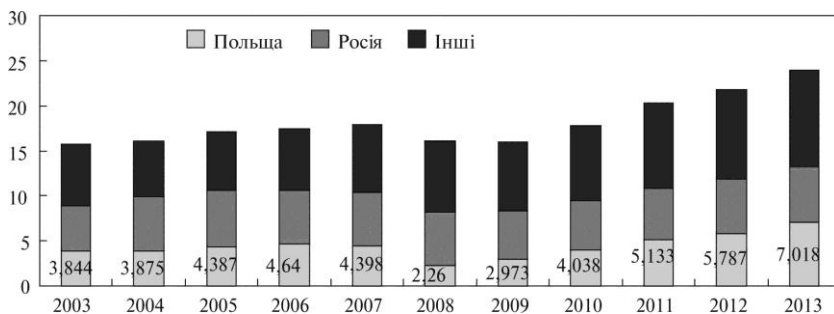

Рис. 1. Чисельність відвідин громадянами України зарубіжних країн у 2003–2013 рр., млн.

Так, 2013 р. українцям було видано 720 тис. віз (як шенгенських, так і національних), або понад третину всіх виданих українцям зарубіжними державами віз. Це було на 80 тис. більше, ніж попереднього року. У 2014 р. тенденція до збільшення кількості оформлених польськими консульствами віз збереглася. За перше півріччя видано 119 тис. національних і 269 тис. шенгенських віз [3].

Візові привілеї мають громадяни України, етнічно чи культурно пов'язані з Польщею, які відповідно до польського законодавства отримали так звану «карту поляка». Цей документ, окрім того, дає можливість навчатися, працювати, займатися підприємництвом у Польщі. Наприкінці 2012 р. в Україні налічувалося 46,1 тис. його власників [4]. У привілейованому становищі щодо отримання віз перебувають також мешканці семи

прикордонних до Польщі областей України, які за спрощеною процедурою можуть отримати так звані шопінг-візи. Їх видають для поїздок з метою купівлі товарів, але водночас це повноцінні шенгенські візи. Крім того, відповідно до угоди про так званий «малий прикордонний рух» [5] мешканці півтори тисячі населених пунктів, розташованих у 30-кілометровій прикордонній смузі, можуть в'їжджати до Польщі без віз, заглиблюючись на відстань до 30 км, перебувати на території Польщі до 60 днів з моменту перетину кордону (не більше 90 днів протягом кожних шести місяців). Документ, що дає право на безвізовий в'їзд до Польщі в рамках «малого прикордонного руху», отримали понад 75 тис. мешканців Львівської, Волинської та Закарпатської областей. Якщо в 2009 р. чисельність перетинів польсько-українського кордону в рамках «малого прикордонного руху» ледь перевищувала 5% всіх перетинів, то в 2013 р. вона зросла до 51,7% [6]. У середньому за рік на одну людину, яка мешкає у 30-кілометровій прикордонній зоні, припадає майже 70 перетинів кордону [7].

Україна та Польща продовжують діалог з візових питань. Так, у травні 2014 р. досягнуті нові домовленості щодо спрощення процедур оформлення віз для українців. Громадяни, які вже мали короткострокові візи з метою туризму, зможуть отримати однорічну багаторазову візу, а громадяни, які звертаються за шенгенською візою вперше, отримуватимуть піврічну дворазову візу. Максимально спрощено процедури видачі віз особам, переселеним з території Польщі та їхнім нащадкам². Їм видаватимуться дворічні візи (у разі відсутності візової історії) та п'ятирічні (в разі її наявності). Крім того, остаточно узгоджено текст проекту нових домовленостей про правила місцевого прикордонного

². Відповідно до міжурядових домовленостей 1944 р. з території Польщі в Україну було переселено півмільйона етнічних українців, а до Польщі з України – до 800 тис. етнічних поляків.

руху. Ним передбачено встановлення 90-денного строку перебування в межах прикордонної зони з дати кожного в'їзду; скасування плати за оформлення дозволів на перетин кордону для громадян України вдруге та наступні рази; вилучення з переліку вимог при перетині кордону в рамках прикордонного руху наявності страхового полісу; поширення права на режим поїздок в рамках прикордонного руху на мешканців низки додаткових населених пунктів [3].

Особливістю транскордонної мобільності українців до Польщі є її регіональний вимір. Найбільш активно в ній бере участь населення західних областей України, що пов'язано з близькістю до кордону, мовною компетенцією, історичною пам'яттю щодо перебування в складі сусідньої держави, обізнаністю з ситуацією на протилежному боці кордону тощо. Так, за даними опитування транскордонних пасажирів, що провели польські статистичні служби, 64,3% українців, які перетинали польський кордон, проживали у тридцятикілометровій прикордонній смузі. На відстані 30–50 км від кордону мешкали 10,7% міжнародних пасажирів, 50–100 км – 15,1%, і лише 9,9% – на відстані понад 100 км від кордону [6].

Частина переміщень пов'язана з особистими зв'язками населення по обидва боки кордону, частина – здійснюється в рамках широких культурних, наукових, спортивних та інших обмінів, що розвиваються завдяки тісному співробітництву двох країн. Проте найбільш масовими є економічно зумовлені перетини кордону, спричинені диспропорцією рівнів життя в Польщі та Україні, і тому носять асиметричний характер: в'їзд українців до Польщі є значно чисельнішим, ніж поляків до України, наприклад, 2013 р., за даними українських прикордонників, українці здійснили до Польщі 7 млн. виїздів, а поляки до України – 1,3 млн., тобто у понад п'ять разів менше.

Метою поїздок українців до Польщі економічного спрямування є, як правило, або працевлаштування в сусідній державі, або продаж/купівля товарів, тобто так звана «човникова» торгівля.

Торгівельні поїздки особливо масовими були в 1990-х рр. З вирівнюванням цін, подорожчанням транспортних послуг, посиленням митного контролю, розвитком більш цивілізованих форм міжнародної торгівлі їх кількість зменшилася. Проте вони залишилися вигідними для населення прикордонної зони, де іншої роботи бракує, а щоденні походи до сусідньої держави з дозволеною митними правилами кількістю сигарет чи горілки, закупівля продуктів чи інших товарів на польській території з наступним їх перепродажем в Україні забезпечують відносно непоганий дохід. За оцінками [8], в особисту прикордонну торгівлю залучено від 100 до 200 тис. мешканців прикордонних населених пунктів, половина з яких – жінки.

«Човникова» торгівля має неабияке соціальне значення. Хоча рівень зайнятості населення в прикордонних населених пунктах у край низький, на думку експертів, добробут їх мешканців є помітно вищий, ніж загалом у регіоні, передовсім завдяки кордону. Разом з тим, серед наслідків приватної прикордонної торгівлі – демотивація виробничої праці на Батьківщині. Заробляючи 20–50 доларів США за одну ходку до Польщі, «човники» не зацікавлені працювати, отримуючи українську зарплату. Керівники підприємств у прикордонні нарікають, що дедалі складніше залучати необхідну для виробництва робочу силу, особливо молодь [9].

Прикордонна приватна торгівля є важливим чинником розвитку також і польського прикордоння. За розрахунками дослідників, приватні закупівлі у прикордонній зоні, з деякими коливаннями, щорічно становили 12–16% зовнішнього

торгівельного обороту між Україною і Польщею [10]. У 2013 р. українці витратили в Польщі 4,4 млрд. злотих (польський експорт в Україну становив 18 млрд злотих). Для прикордонного Люблінського воєводства обсяг закупівель товарів українцями був зіставлюваний з 41,1% виробленого експорту [6].

На сьогодні у зв'язку з різким падінням курсу гривні торгові поїздки до Польщі втрачають прибутковість, приватна прикордонна торгівля занепадає, що вкрай болюче для польського бізнесу на суміжних з Україною територіях [11]. Проте інтенсивність руху через кордон залишається високою. Якщо обсяги поїздок на закупівлю зменшуються, вірогідно припустити, що це пов'язано з інтенсифікацією пошуків роботи на території Польщі.

Виїзди українців з метою працевлаштування у сусідній державі поділяються на дві нерівні групи. Перша з них – це відносно нечисленне працевлаштування на більш-менш тривалий час, здебільшого фахівців, вчителів, медиків, кваліфікованих робітників. Зацікавлення Польщі у кваліфікованих мігрантах виявляється у спрощенні порядку їхнього працевлаштування. Так, викладачі вишів, науковці, вчителі іноземних мов не потребують оформлення дозволу на працевлаштування [12]. За нинішніх обставин в Україні зростання цього сегменту трудової міграції вірогідне і вже спостерігається.

Загалом у Польщі проживають 48 тис. громадян України, що становить 37% усіх іноземців. Серед них частка постійних та тимчасових мешканців приблизно однакова. Майже 50% дозволів на тимчасове перебування видані на підставі працевлаштування, 18% – для навчання. Студентів-українців також можна зарахувати до економічно зумовленої міграції фахівців, хоча й з певним часовим лагом. Адже отримання польського диплому відкриває дорогу не лише на польський ринок праці, а й на європейський. Розширенню навчальної міграції українців до Польщі сприяли

двостороння домовленість про визнання документів про середню освіту, запровадження Польщею «карти поляка», яка відкриває доступ до освіти особам з польським корінням, політика польського уряду щодо заохочення прибуття студентів з-за кордону. На сьогодні українці становлять найбільшу групу іноземних студентів у Польщі – 42% з 36 тис. іноземців, які навчалися в Польщі в 2013/2014 навчальному році. Їхня кількість у порівнянні з 2005 р. зросла в п'ять разів, а у порівнянні з 2001 – у вісім разів [13].

Другий і набагато чисельніший сегмент трудової міграції складається з українських заробітчан, які працевлаштовуються на сезонні, тимчасові роботи, що відбувається завдяки спрощеному допуску тимчасових працівників з України на польський ринок праці, а також неформальними шляхами.

За даними обстеження населення України з питань трудової міграції, що було проведене Державною службою статистики України за підтримки МОП у 2012 р., Польща посіла, як уже зазначалося, друге (після Російської Федерації) місце у списку країн-реципієнтів української робочої сили (в 2008 р. вона була на третьому місці, після Росії та Італії). Відповідно до розрахунків на основі цього обстеження, виїжджали на роботу до Польщі 168,4 тис. українців [2].

За польськими офіційними даними, у 2012 р. за дозволами на шестимісячне сезонне працевлаштування в Польщі перебували 223 тис. українців. Разом з тим, за деякими оцінками, приблизно така ж кількість громадян України могли працювати в Польщі без жодних дозволів [14]. У 2013 р. чисельність українців, що скористалися спрощеним порядком тимчасового працевлаштування, становила лише 134 тис. Однак нинішня економічна криза в Україні зумовила помітне збільшення трудових поїздок до Польщі – 359 тис. в 2014 р. [15].

Згідно з даними обстежень Держстату, основні сфери зайнятості українців у Польщі – сільське господарство, будівництво, сектор домашніх господарств. У 2012 році у порівнянні з докризовим 2008 р. розподіл мігрантів за видами діяльності дещо змінився. Провідною галуззю залишилося сільське господарство, проте його частка скоротилася – 35,1%. Натомість значно зросла зайнятість в торгівлі – 20,8%. Дещо збільшилася також і частка тих, хто працював у домогосподарствах – 17,3% (рис. 2). Домогосподарства, сільське господарство – основні сфери прикладання праці жінок, які становлять майже половину українських працівників-мігрантів у Польщі (46,4%), будівництво, промисловість – чоловіків. Українці займалися переважно некваліфікованою працею – 63,7%, попри те, що вищу освіту мали понад 30% мігрантів.

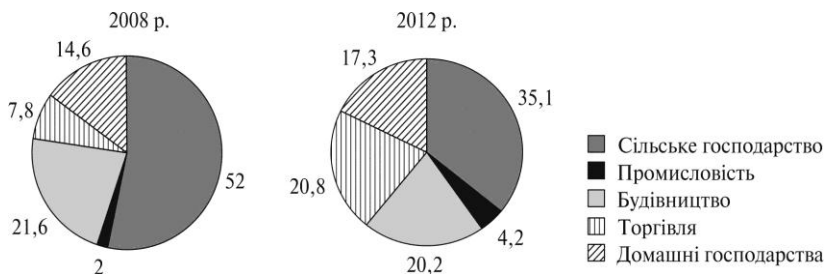

Рис. 2. Розподіл українських трудових мігрантів у Польщі за видами діяльності

Джерело: Державна служба статистики України, за даними обстежень з питань трудової міграції.

У зв'язку з визначеним візовими правилами тримісячним упродовж півроку дозволеним перебуванням на території Польщі, а також встановленою польським законодавством можливістю

сезонного працевлаштування (до шести місяців упродовж року) для українсько-польського міграційного коридору найбільш типовими є циркулярні тимчасові міграції. Обстеження 2008 р. показало, що понад 80% мігрантів, які виїздили на заробітки до Польщі, перебували там менше трьох місяців, тобто строк, припустимий за короткотривалими візами [1]. Обстеження 2012 р. підтвердило привабливість циркулярної трудової міграції до сусідньої країни: середня тривалість перебування в Польщі не перевищувала двох місяців [2]. Лише 2,3% українських мігрантів, які працювали в Польщі, перебували там понад 12 місяців. Понад сорок відсотків мігрантів здійснювали по кілька трудових поїздок до Польщі на рік, а кожний четвертий (24,7%) – виїжджав щомісячно або й кілька разів на місяць (в цілому по масиву 7,3%). Для певної групи громадян постійні циркулярні поїдки на заробітки до Польщі перетворилися на основну форму трудової діяльності особи і джерело доходу. Вдома такі особи зазвичай роботу не шукають, стратегію своєї трудової діяльності пов'язують майже виключно з роботою за кордоном.

Заробітки в Польщі нижчі, ніж в інших країнах-реципієнтах українських мігрантів, і становили, за даними обстеження 2012 р., в середньому 560 доларів США на місяць, проте суттєво вищі, ніж в Україні. Внаслідок панівної моделі міграції більшість мігрантів витрачали в країні перебування мінімальну частину заробітку (до 10% заробленого витрачали 43,6% респондентів, які виїздили на роботу до Польщі), більшу частину коштів привозили на Батьківщину.

Правове становище українських мігрантів завдяки законному допуску до тимчасового працевлаштування на території Польщі значно поліпшилося. За даними обстеження Держстату 2008 р., понад половина працівників-мігрантів з України, які працювали в Польщі, не мали на це належних дозволів, у 2012 р.

частка мігрантів з неурегульованим статусом скоротилася до 27%. На думку експертів, маючи широкі можливості легальних поїздок, українці на сьогодні не ризикують порушувати закон, свідомі того, що це може стати на заваді їх подальшим зарубіжним виїздам [16]. Разом з тим, певна частина з них продовжує працювати нелегально. Порушення пов'язані найчастіше з перевищенням дозволених строків перебування, в'їздом осіб, які мають право на відвідування 30-кілометрової зони, вглиб країни, а також неоформленим офіційно працевлаштуванням, хоча перебування на території країни може бути формально легальним. Так, за даними обстеження Держстату 2012 р., лише 11,7% мігрантів, які працювали в Польщі, мали письмову угоду з роботодавцем (загалом по масиву – 38%), інші працювали лише на основі усної домовленості.

Неформальне працевлаштування має за наслідок українським мігрантів низьке охоплення українських мігрантів соціальним страхуванням. За даними обстеження 2012 р., лише 11,9% працівників-мігрантів у Польщі було охоплено соціальним страхуванням (в цілому – 24,7%), 10,8% мали медичну страховку (в цілому – 20,8%). З 1 січня 2014 р. набула чинності Угода між Україною та Республікою Польща про соціальне забезпечення [17]. Вона базується на пропорційному принципі, за яким право на пенсію визначають виходячи із сумарного стажу, набутого на території обох сторін, при цьому кожна сторона зобов'язується призначати і виплачувати пенсію за стаж, набутий на її території. Разом з тим, значний сегмент українських мігрантів не зможе з неї скористатися внаслідок неформальної зайнятості, нетривалості періодів працевлаштування в Польщі (за період роботи в іншій державі до 12 місяців відповідна сторона пенсії не виплачує, хоча стаж враховується при нарахуванні пенсії іншою стороною).

Висновки. Таким чином, транскордонна мобільність у рамках українсько-польського міграційного коридору висока. Її інтенсивність забезпечується передовсім українцями, які переважно керуються економічними причинами, виїжджаючи до Польщі або з метою торгівлі, або для працевлаштування. Трудові міграції мають здебільшого тимчасовий, зворотній, циркулярний характер, що вигідно як Польщі, яка отримує необхідну для низки секторів економіки робочу силу, так і Україні, оскільки такий тип переміщень дає змогу багатьом сім'ям, передовсім на заході країни, підвищити свій добробут, однак убезпечує державу від незворотних втрат населення. Разом з тим проблемним питанням українсько-польських міграцій залишається неформальне працевлаштування українців у Польщі, низький рівень охоплення працівників соціальним страхуванням.

Переселенська міграція українців до Польщі наразі нечисленна. Проте за нинішніх кризових умов в Україні слід очікувати збільшення міграційного потоку, посилення намірів українців залишатися на території сусідньої держави на триваліший час або й назавжди. За даними Міністерства внутрішніх справ та адміністрації Польщі, в 2014 р. кількість виданих українцям дозволів на постійне проживання у порівнянні з попереднім роком зросла вдвічі, на тимчасове перебування – в 1,5 рази. Значно збільшилася також чисельність спроб українців отримати притулок на території Польщі. Так, якщо 2013 р. було подано лише 46 відповідних клопотань, то в 2014 р. – 2318. Однак за жодним з цих звернень не прийнято позитивного рішення [13], оскільки вони викликані в основному бажанням легалізуватися на території Польщі. Тобто ускладнення внутрішньої української ситуації може призвести не лише до збільшення еміграції, а й до поширення її напівлегальних чи й нелегальних форм.

Враховуючи напружені стосунки між Україною та Росією, що донедавна була основним партнером України з обміну населенням, польський напрям міграції українців набуває першорядного значення. Зростатиме також його роль як шляху переміщень далі до Євросоюзу. Тому врегулюванню міграційних питань у польсько-українських відносинах має приділятися належна увага. Передовсім на міждержавному рівні необхідно підтримати взаємовигідну форму циркулярних міграцій, сприяти врегульованим переміщенням та офіційному працевлаштуванню, розвивати з цією метою транскордонне регіональне співробітництво.

Література:

1. Зовнішня трудова міграція населення України // Державний Комітет статистики України, Український центр соціальних реформ. – К. : ДП Інформаційно-аналітичне агентство, 2009.
2. Звіт щодо методології, організації проведення та результатів модульного вибіркового обстеження з питань трудової міграції в Україні // МОП; Державна служба статистики України, Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. – К., 2013.
3. Польща збільшує видачу віз українцям // УНІАН [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eunews.unian.net/ukr/detail/196973>.
4. Тымкив К. Из украинцев в шляхтичи. Украинцы ринулись искать у себя польские корни //Корреспондент. – 2013. – № 39 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://korrespondent.net/ukraine/events/1611983-korrespondent-iz-ukraincev-v-shlyahtichi-ukraincy-rinulis-iskatu-sebyapolskie-korni>.
5. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про правила місцевого прикордонного

- руху від 28.03.2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/616_138.
6. Border traffic and movement of goods and services at the European Union's external border on the territory of Poland in 2013 // Central Statistical Office, Statistical Office in Rzeszow. – Warszawa-Rzeszow, 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rzeszow.stat.gov.pl/en/publications/borderareas/border-traffic-and-movement-of-goods-and-services-at-the-european-unions-external-border-on-the-territory-of-poland-in-2013,2,5.html>.
 7. Терещук Г. Малий прикордонний рух окупився Україні та Польщі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eu.prostir.ua/news/251890.html>.
 8. Дослідження наслідків вступу Польщі до Європейського союзу для Західної України // Bradley Dunbar Associates [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bsc.lviv.ua/konsulting/modules.php?name=Pages&go=page&pid=16>.
 9. Худицький В. Місцевий прикордонний рух // Дзеркало тижня. – 2012. – № 10. (16 берез.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dt.ua/ECONOMICS/mistseviy_prikordonniy_ruh__u_serednomu_odin_uchasnik_malogo_pri_kordonnogo_ruhu__peretinae_kordon_bl-98860.html.
 10. Розвиток транскордонного співробітництва України в умовах розширеного ЄС. // Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://niss.lviv.ua/analytics/69.htm>.
 11. Brzuszkiewicz J., Skomra S. Już nie wpadają do Tomaszowa // Gazeta Wyborcza. – 08.10.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://wyborcza.pl/1,87648,16767129,Juz_nie_wpadaja_do_Tomaszowa.html#ixzz3GyLQ0uUt.
 12. Temporary and circular migration in Poland: empirical evidence, current policy practice and future options Reference

- Years: 2004–2009 // Polish National Contact Point to the European Migration Network. – Warszawa, 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/networks/european_migration_network/reports/docs/emn-studies/circularmigration/pl_study_on_temporary_and_circular_migration_en_version_en.pdf.
13. Raport na temat obywateli Ukrainy (wg stanu na dzień 11.02.2015 r.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://udsc.gov.pl/statystyki/raporty-specjalne/biezaca-sytuacja-dotyczaca-ukrainy/>.
14. Jaroszewicz M. Ukrainians' EU migration prospects // OSW Commentary. – №128. – 10.03.2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.osw.waw.pl/sites/default/files/commentary_128_0.pdf.
15. Poland Faces Influx of Ukrainians Seeking Work, Residency, Refugee Status [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sputniknews.com/europe/20150131/1017598411.html>
16. Iglicka K., Gmaj K., Borodzicz-Smoliński W. Circular Migration Patterns. Migration between Ukraine and Poland // European University Institute [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eui.eu/Projects/METOIKOS/Documents/CaseStudies/METOIKOScasestudyPolandUkraine.pdf>.
17. Угода між Україною та Республікою Польща про соціальне забезпечення. Ратифікована Законом № 458-VII від 05.09.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/616_161.

Iryna LAPSHYNA

EXPLORING THE ROLE OF UKRAINIAN DIASPORA IN POLAND AND THE UK IN THE REFORM AND POST-WAR RECONSTRUCTION OF UKRAINE

This article analyses how Ukrainian Diaspora in Poland and the UK engage as agents contributing to the reform and post-war reconstruction of Ukraine. Through a critical examination of Diaspora engagement in Poland and the UK, three findings are identified. First, Euromaidan and the war transformed Ukrainian Diasporas from more inward looking to more outward looking communities now more engaging with Ukrainian affairs. Second, the events in Ukraine have mobilized activists, volunteers, associations, various NGOs and foundations and triggered a powerful wave of diasporic activities in Poland and the UK. Third, Ukrainian authorities hardly engage with its Diaspora and have been almost absent from these processes. I conclude that the major policy challenge is to link and reintegrate Ukrainian Diasporas to the future development of the country.

Key words: *Ukrainian Diaspora, Euromaidan, migrant community, Poland, Great Britain*

Статтю присвячено аналізу української діаспори в Польщі і Великобританії та її залучення до розвитку України в період реформ та пост-військової реконструкції. Розкрито три основні особливості сьогоденної української діаспори. По-перше, Євромайдан та війна на Україні мобілізували зусилля активістів, волонтерів, асоціацій, НГО, фондаций та сприяли посиленню діаспорної активності в Польщі та Великобританії та більшому залученню до справ України. По-друге, українська діаспора, поділяючи високий рівень патріотизму, своєю значною допомогою робить неоцінений внесок у розвиток та реконструкцію України. По-третє, співпраця української влади із діаспорою має здебільшого декларативний характер. Обґрунтовано, що і головним завданням є визнання діаспори як агента розвитку з великим потенціалом та її реінтеграція до розвитку та пост-військової реконструкції України.

Ключові слова: *українська діаспора, Євромайдан, міграційні спільноти, Польща, Великобританія.*

Статья посвящена анализу украинской диаспоры в Польше и Великобритании и ее вовлечения в развитие Украины в период реформ и пост-военной реконструкции. Раскрыто три основные особенности сегодняшней украинской диаспоры. Во-первых, Евромайдан и война в Украине мобилизовали усилия активистов, волонтеров, ассоциаций, НГО, фондов и содействовали усилению диаспорной активности в Польше и Великобритании и большему вовлечению в дела Украины. Во-вторых, украинская диаспора, разделяя высокий уровень патриотизма, своей значительной помощью делает неоценимый вклад в развитие и реконструкцию Украины. В-третьих, сотрудничество украинской власти с диаспорой носит в основном декларативный характер. Обосновано, что главным заданием является признание диаспоры как агента развития с большим потенциалом и ее реинтеграция в развитие и послевоенную реконструкцию Украины.

Ключевые слова: украинская диаспора, Евромайдан, миграционные сообщества, Польша, Великобритания

Introduction

Two events dominate recent developments in Ukraine, the Euromaidan uprising and the subsequent war in the East of the country. These, however, are only the culmination of years of poor governance, economic crises and endemic corruption.

Ukraine has suffered from a prolonged period of poor governance beginning with the Kuchma administration (1994-2005), through the failure of the so called, «Orange Revolution» (2004), notably the subsequent stalemate between the two main camps led by Yushchenko and Timoshenko and the coming to power of the Party of Regions. Under the then new president Yanukovich a new Kleptocracy took shape (Bobinski 2014) that gave rise to a system of nepotism benefiting the Eastern oligarchs and the out-dated heavy industries in the East which almost ruined the country (Leshchenko 2013). In addition, corruption in all sectors of society reached new highs and severely undermined the rule of law (Lapshyna 2014).

In 2013/14, conflict erupted between an opposition and reform movement called «EuroMaidan». The name combines the main aim of the movement, closer cooperation with and adapting to the values of the European Union, and the prime location of the protest, the Independent Square in Kiev. In March 2014, the previous government was toppled and a mixed coalition of overwhelmingly pro-European forces took over to realise the above-mentioned aim. In the wake of the change of government, however, an armed conflict erupted in some provinces in Eastern Ukraine. This and the government's efforts to contain and quell the conflict bring the country to the brink of economic collapse. In addition, over the last 15 years, Ukraine has lost a significant amount of its already meager human capital, largely in the form of international migration that now form significant Diasporas in many countries.

The US American world news site Global Post (2014) suggests that Diasporas are «key to recovery». This might be exaggerated as the key probably rather lies with the people in Ukraine; however, in a pointed manner it raises attention for the potential role of the Ukrainian Diaspora towards reforming and reconstructing the country.

The aim of the paper is to explore whether and how the Ukrainian Diaspora and the communities of Ukrainian migrants in Poland and the UK can contribute economically, socially, politically and culturally to the reconstruction of post – war Ukraine.

My hypothesis is that the Ukrainian Diaspora and the communities of Ukrainian migrants in Poland and the UK have the resources, power and an interest to contribute to the development of the country. This I take from my fieldwork observations of the some recent Diaspora activities in these countries.

Conceptual framework

The term Diaspora is derived from Greek, meaning «dispersal or scattering of seeds.» However, today «Diaspora» and «diasporic

communities» are increasingly being used as a metaphoric definition for expatriates, expellees, refugees, alien residents, immigrants, displaced communities and ethnic minorities (Hall 1990).

The role of Diasporas in the development, poverty reduction, reconstruction and growth of countries of origin is attracting considerable academic and policy interest. There is growing recognition that migrants can act as agents of development for their countries of origin, and that this should be encouraged through engagement with Diaspora and migrant organisations.

Methodologically, I aim to study the issue of Diaspora engagement by taking a critical approach. This implies thinking beyond the box and studying Diaspora more broadly but without overstretching the concept (see Vertovec 1999). For this purpose definitions shall be applied and a distinction made between Diasporas in a narrower sense and diasporic and other transnational activities in a wider sense. Thus, in order to not miss out on potentially relevant findings but to discover all diasporic or similar transnational activities not only classical Diaspora groups shall be studied but also immigrant communities. This shall also enable to explore the dynamic interaction and synergy effects of the different social groups with respect to their activities towards Ukraine as well as the adaptation of classical Diasporas to some new realities, notably the fresh influx of contemporary immigrants.

Over the past decades, the engagement of Diasporas in issues conventionally seen as relating to development, poverty reduction, economic growth, trade, post-crisis recovery or post-war reconstruction has generated an increasing interest among academics (e.g. Cohen 1997, VanHear et al. 2004) and stakeholders (UNDP, CoE, DFID, IOM etc). Notably the development potential of Diasporas is now largely acknowledged by a wide range of scholars. This potential derives first, from the financial and non-financial resources that

Diasporas have accumulated abroad and which can be mobilized and second, from the willingness of Diaspora members to invest these resources. Such resources are not limited to financial assets, but also encompass skills and knowledge that can be shared to mutual developmental benefit.

There are a variety of positive contributions that Diaspora populations can and do make; community based NGOs, professional networks and political entrepreneurs all have the potential to bring about positive change. Such cooperation can come about through Diaspora members who physically return to their country of origin to provide expertise in the homeland, business investors, or to work with local NGOs. Those who do not return may serve as a source of guidance, information, new ideas, best practices, and appropriate technologies.

Generally, Münz (2012) suggests that there are several types of Diasporas: Diasporas identifying/not identifying with a particular homeland; Diasporas supporting/not supporting a particular nation state considered as homeland; Diasporas looking for repatriation, change of borders or creation of new nation states. He also defines several types of Diaspora involvement: sending remittances, contributing to community development, paying taxes, voting from abroad, lobbying for the cause of the (former) homeland, investing in the (former) homeland, supporting ethnic conflicts, regime change etc. With respect to Eastern Europe Kupets (2013) further suggests some link between Diasporas, international labour migration, return migration and the development of sending countries.

Linkages to the homeland may include activities that are political (for example lobbying), economic (remittances and investment or brain drain), social (such as the promotion of human and other rights of the transnational group within different societies) and cultural (media production, the creation of subcultures, etc.).

These linkages may take place at the individual level or through institutional channels (ranging from grass-root initiatives to international organizations) (Brinkerhoff 2011, Lum et al. 2012).

More specifically is the role of Diasporas in post-war reconstruction which has been studied intensively with respect to Sri Lanka (VanHear 2004), Somalia (Lindley 2006) and Bosnia (Kent 2006) to name just a few looking at issues such as peace-making vs peace-wrecking (Smith & Stares 2007), rebuilding governance (Brinkerhoff 2005), involvement from the distance (Linden et al. 2013).

The background to this paper is represented by many Ukrainian Diasporas in many parts of the world. However, Ukrainian Diaspora is a contested concept, refers to rather diverse social groups comprising of forced émigrés and voluntary labour migrants and refers to heterogeneous groups and a variety of identify-forming discursive frames such as Soviet occupation, the Holodomor, and forced Russification even claiming some parallels to the quintessential Jewish Diaspora. The largest Ukrainian Diasporas found in Russia, Canada and the USA; however, the un-mixing of populations after the break-up of the Soviet Union saw many Ukrainians returning back from Russia, Kazakhstan and other Newly Independent Countries to their perceived homeland Ukraine (see Satzewich 2002). In this paper I will focus on analysis of Ukrainian Diasporas and its diasporic activities in Poland and the UK.

Ukrainian Diaspora in Poland

According to Centre For Eastern Studies in Poland there currently is a community of roughly 300,000-400,000 Ukrainians. In 2014, Poland received the largest number of Schengen C visa applications from Ukrainians (566,967), and is the first stop for many Ukrainians heading to other EU countries on Polish-issued visas (see Düvell, F. & Lapshyna, I. 2015). In addition, there is an unknown number of probably several 10,000 irregular labour migrants in the

country. In 2015 Poland issued 331,000 permits for short-term work to Ukrainians, up 50% on 2013. In January and February of 2015, the number of residence applications by Ukrainians in the Mazovian voivodeship – the province, which includes Warsaw – was up 180% on the same months of 2014 (The Guardian 2015).

Earlier figures suggest that in the mid-1990s there could have been up to 500,000 (Satzewich 2002). These are composed of a Ukrainian ethnic minority of 71 000 (GUS, 2013) resulting from historical re-bordering processes in the region, another 168,000 labour migrants and over 23,000 Ukrainian students in 2015 (Stadnyj Ye. 2015).

In Poland, the Ukrainian Diaspora is related to the shifting of borders as well as to immigration. The historical Diaspora from Eastern Poland has been dispersed across the country, in particular after the Second World War but has also been reinforced by several waves of Ukrainian immigrants. It is claimed that Ukrainians in Poland keep their national roots. For instance, there are Association of Ukrainians of Poland (Związek Ukraińców w Polsce), Association of Ukrainians of Podlasie (Związek Ukraińców Podlasia), Ukrainian Society of Lublin (Towarzystwo Ukraińskie w Lublinie), Association of Ukrainian women in Poland (Związek Ukrainek), Ukrainian Educators' Society of Poland (Ukraińskie Towarzystwo Nauczycielskie w Polsce), Ukrainian Medical Society (Ukraińskie Towarzystwo Lekarskie), Ukrainian Club of Stalinist Political Prisoners (Stowarzyszenie Ukraińców – Więźniów Politycznych Okresu Stalinowskiego), Ukrainian National Scout Organisation «PLAST» (Organizacja Młodzieży Ukraińskiej «PŁAST»), Ukrainian Historical Society (Ukraińskie Towarzystwo Historyczne), and Association of Independent Ukrainian Youth (Związek Niezależnej Młodzieży Ukraińskiej). There are also departments of Ukrainian studies in higher educational institutions.

There are various periodicals published in Ukrainian language in Poland: weekly newspaper «Our Voice» («Nasze Słowo»), published by the Association of Ukrainians of Poland and bimonthly journal «Над Бухом і Нарвою» («Nad Buhom i Narwoju»), published by the Association of Ukrainians of Podlasie. The Association of Ukrainians of Poland publishes «Ukrainian collection» («Український альманах») on annual basis and runs online portal prostir.pl in Ukrainian language. The Foundation «Nasz Wybór» issues a newspaper «Nasz Wybór».

Euromaidan and the war in Ukraine have mobilized activists, volunteers, associations, various NGOs and foundations and triggered a powerful wave of diasporic and similar activities in Poland. All actors quickly responded to the events in Ukraine, almost every Ukrainian/Polish NGO in Poland and many active citizens in Poland are putting efforts together to help and support Ukraine. Apart from Warsaw support and solidarity actions, Euromaidans were organised in Krakow, Opole, Wroclaw, Lublin, Lodz and Szczecin.

In this paper I concentrate mainly on diasporic activities in Warsaw and London.

Foundation «Our Choice» («Nasz Wybór») founded in 2004 leads Ukrainian House in Warsaw and helps Ukrainian immigrants in Poland. From the very beginning of the Revolution of Dignity representatives of Foundation organised and participated in protests by Ukrainian and other Embassies in Poland. Different initiatives and fund-raising events like «Help Ukraine» and «It is cold» were organised for helping Ukrainian soldiers and their children (Nasz Wybor, 2014).

The Open Dialogue Foundation, a Polish NGO, establish in 2009, has been actively involved in the collection of humanitarian aid for the Ukrainian society and organising the first foreign monitoring and support mission for the Euromaidan. As of November 2014 they had managed to raise over 1 003 thousands of PLN (approximately \$300 000) with the help of public fundraising, money transfers and

donations from firms and institutions. The Foundation has sent 1902 personal protective equipment items (bulletproof vests, helmets, thermographic cameras, etc.) and 35 tons of humanitarian aid. Twenty-three members of families of the wounded soldiers were invited to Poland (Open Dialog 2015). Between 21 November 2013 and 25 November, 2014 Euromaidan Warsaw initiated 115 events in support of Ukraine; 55 protests, demonstrations and anti-war actions were held on its initiatives; 17 charitable actions were organised; nine experts to meetings for Poles and Ukrainians were invited; 21 cultural events in the «Ukrainian world» were co-organised.

Caritas Polska is actively helping Ukrainian displaced families from the very beginning of the conflict. In 2014 r. together with Ministry for Foreign Affairs of Poland Caritas Polska implemented two humanitarian projects and transferred 945 thousands of PLN. to Caritas Ukraine. In 2015 Caritas Polska is engaged in implementation of two projects to help Ukrainian families co-financed by Ministry for Foreign Affairs of Poland (projects total value is 1 670 thousands of PLN =approximately \$500 000) (Caritas Polska, 2015).

Ukrainian and Polish volunteers and activists in Poland demonstrate an amazing patriotism and support by organising public fundraising, money/goods/medical supplies/gifts transfers to Ukraine. They spend their evenings and weekends sorting donated stock, loading lorries, transporting goods, waiting sometimes for 12 hours in cold on Ukrainian border. They are very well organised, constantly identifying new urgent needs and have updates on their FB pages. These extremely dedicated and committed individuals work hard in order to contribute to Ukraine's reconstruction and development.

Ukrainian Churches in Poland demonstrate their support and solidarity with people of Ukraine. The Greek-Catholic church of the Basilian Fathers in Warsaw plays an enormous important social role in the lives and integration of Ukrainian migrants in Poland. The Church

has been the main advocate of the Ukrainian migrants' problems. After Euromaidan events this Church is active in raising money for the needs of Ukraine, taking care of wounded Ukrainian soldiers, it supports various initiatives and provides the place for meetings.

Ukrainian Diaspora in the UK

In England and Wales, according to the 2011 Census there are 20, 700 Ukrainians plus 838 in Scotland by country of birth. Others sources, however, suggest far higher numbers. According to IOM (2007) estimates there were 70,000 Ukrainians in the UK. This does not reflect the number of undocumented Ukrainian migrants. Leaders of Ukrainian community organizations believe that the Ukrainian community currently amounts to approximately 30,000 persons.

The roots of the classical Diaspora in the UK are related to diverse waves of migrants and refugees and date back to the beginning of 20 century. Recent reports, however, suggest that classical Diaspora and with them some of their classical Diaspora organisations are dying out at least in some parts of the UK (Scotland) though not in others (London) (Paschyn, 2011). But still, there is the Association of Ukrainians in Great Britain (AUGB) with active branches amongst others running schools in several cities, Association of Ukrainian Women in the UK or the British Ukrainian Society (BUS, though this is not strictly a Diaspora organisation). The strong identity of Ukrainians in London encouraged them to unite into communities, organize events, and establish a Ukrainian Club as well as a Ukrainian school. Due to Euromaidan and the war in Ukraine, a fresh surge of Diasporic and similar activities was observed in London, Glasgow, Brighton, Nottingham and Oxford.

The Association of Ukrainians in Great Britain (AUGB) is the largest representative body for Ukrainians and those of Ukrainian descent with branches in many UK cities. It exists to develop, promote and support the interests of the Ukrainian community in the UK.

AUGB the community in London and the UK have been actively engaged in protests and providing aid to Ukraine.

From 1948, special interest groups were established, including: the Association of Ukrainian Women and the Association of Ukrainian Teachers. There is a whole range of related Ukrainian organisations located in the same area of West London, such as: The Ukrainian Brotherhood The Organisation of Ukrainian Veterans, The Ukrainian Book Society The Ukrainian Community School and Nursery, The Ukrainian Youth Association in Great Britain (CYM), which organises and promotes cultural and social events for young Ukrainians from throughout the Diaspora.

The Ukrainian Greek-Catholic Church and the Ukrainian Orthodox Church in London play important role for many Ukrainians in Britain. They are active in collection donations and sending aid to Ukraine.

Recent Ukrainian Diaspora events in London, Oxford, and elsewhere have attracted significant crowds. Inspired by the Euromaidan protests, united by Russia's actions, driven by a wish to help the country, and fuelled by newcomers, Ukrainian Diaspora communities of today engage in more than a sentimental celebration of culture, taking an active role in the reform and reconstruction of the country (Düvell, F. & Lapshyna, I. 2015). The demonstrations that shook Ukraine throughout November and December 2013 mobilized Ukrainian Diaspora and transformed it from more inward looking to more outward looking community now more engaging with Ukrainian affairs. Many new organisations registered and not registered but as active as volunteering groups appeared in the UK. Amongst them are the following. London Euromaidan is a community group that came together to support the rights of Ukraine and Ukrainians. It continues its fundraising campaign for the benefit of the Ukrainian Army and victims of the war. Since July 2014, the group has raised approximately

GBP 200, 000 purchase more than 35 tons of goods which have already been shipped to Ukraine.

Ukrainian Events in London is a Ukrainian community non-profit platform run by volunteers. Their main goal is to promote Ukraine and its culture in Great Britain by supporting and organising charitable, cultural, sports, business and social events.

«Ukraine Aid» is a London-based charity supporting people suffering from war in Ukraine, including the injured and wounded, orphaned children, the elderly and families who have lost their breadwinners. «Army SOS UK» is initiative helping with military equipment, uniforms and helmets for the Ukrainian army. NGO «Ukrainian Medical Association of the UK» (UMAUK) are doing workshops, organizing conferences, supporting some charity initiatives to help Ukrainian doctors, to help hospitals sending some medicines to Ukraine. European Frontier Foundation, based in London, was established as a Charitable Incorporated Organisation (CIO) to pursue humanitarian projects in Ukraine. Whilst the war in Eastern Ukraine continued, their primary focus was on the First Aid and Hospital & Ambulance. When hostilities cease, wounded and disabled projects become the main focus of their activity and a greater support to those in need.

Conclusions

The growing prominence of Diaspora communities around the world has led to increased recognition of the role they play in the domestic affairs of their respective homelands and as global actors, agents of change and knowledge brokers in their own right. Ukrainian Diaspora communities and its influences is the remarkable and untapped power. Various sectors from governments, NGOs, business, and international organizations should tap this significant resource to enhance development of Ukraine.

In the past, however, Ukrainian Diasporas seemed to have had little influence on developments in Ukraine, for instance, on reforming the country after the end of communism. The Euromaidan protest movement unified Ukrainians of various political, ethnic, religious, and socio-economic background. We observe mobilisation of different actors of Ukrainian Diaspora in Poland and the UK and engaging Diaspora and international migrant communities in contributing to Ukraine.

However at present, the level of engagement of Ukrainian authorities with its Diaspora has been almost absent. Unlike other countries that have large Diasporas abroad and/or are major migrant sending countries like India, the Philippines or Turkey Ukraine has not yet developed any active Diaspora policy. The State Programme of collaboration between Ukrainian state and Ukrainians abroad acted until 2015. It is over now and there is still no new program in place. Rather the opposite, Ukrainian politics, media often take a rather critical, partly even negative stance on people who have left the country; often migrants are even perceived as deserting their country.

As a consequence, there is hardly any discussion or any policy provisions that would facilitate the usage and contribution of international migrant communities and Diasporas to the reform and development of the country. Therefore, the major policy challenge is to link and reintegrate Ukrainian Diasporas to the future development of the country.

References:

1. Ames P. (2014). Ukraine's Diaspora could be key to recovery, America's world news site <http://www.globalpost.com/dispatch/news/regions/europe/140301/ukrainian-Diaspora-ukraine-economic-recovery>.
2. AUGB official website, www.augb.co.uk/a-brief-history.php.

3. Bobinski, K. (2014), Kleptocracy: final stage of Soviet-style socialism <https://www.opendemocracy.net/krzysztof-bobinski/kleptocracy-final-stage-of-soviet-style-socialism>.
4. Brinkerhoff, D. (2005). Rebuilding governance in failed states and post-conflict societies: core concepts and cross-cutting themes. *Public Administration and Development*. Special Issue: Rebuilding Governance in Failed States and Post-Conflict Societies. Volume 25, Issue 1, pages 3–14.
5. Brinkerhoff, J. (2011). Diasporas and conflict societies: conflict entrepreneurs, competing interests or contributors to stability and development? *Ethnopolitics*, 11:2, 115-143.
6. Caritas Polska official web-site. <http://www.caritas.pl/agd-dla-uchodzcow-na-ukrainie/>
7. Cohen, R. (1997). *Global Diasporas: An Introduction*. Seattle: University of Washington Press. pp. 228.
8. Düvell, F. & Lapshyna, I. (2015). The Euromaidan Protests, Corruption, and War in Ukraine: Migration Trends and Ambitions. Migration information source <http://www.migrationpolicy.org/article/euromaidan-protests-corruption-and-war-ukraine-migration-trends-and-ambitions>
9. Główny Urząd Statystyczny; GUS. (2011). Przynależność narodowo-etniczna ludności – wyniki spisu ludności i mieszkań http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/Przynaleznosc_narodowo-etniczna_w_2011_NSP.pdf.
10. IOM (2007). *Ukraine. Mapping Exercise*, London: IOM. http://unitedkingdom.iom.int/sites/default/files/doc/mapping/IOM_UKRAINE.pdf.
11. Hall, S. (1990). Culture, Identity and Diaspora», in: *Identity: Community, Culture and Diaspora*. Ed. J. Rutherford, London: Lawrence and Wishard, pp. 222-237.

12. Kent, G. (2006). Organised Diaspora Networks and Homeland Peacebuilding: The Bosnian World Diaspora Network as a Potential Development Actor. *Conflict, Security and Development*, vol. 6, no. 3, pp. 449-469.
13. Kupets, O. (2013). Impact of labour migration on the countries of Eastern neighbourhood <http://www.slideshare.net/MigrationPolicyCentre/impact-of-labour-migration-on-the-countries-of-eastern-neighbourhood>.
14. Lapshyna, I. (2014). Corruption as a Driver of Migration Aspirations: The Case of Ukraine. *Economics & Sociology* 7 (4): 113-27.
15. Leshchenko, S. (2013). Ukraine: Yanukovych's 'Family' spreads its tentacles <https://www.opendemocracy.net/od-russia/sergii-leshchenko/ukraine-yanukovychs-family-spreads-its-tentacles>.
16. Lindley, A. (2006). Migrant remittances in the context of crisis in Somali society. A case study of Hargeisa Research, written and published by the Humanitarian Policy Group at ODI <http://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/410.pdf>.
17. Linden, J. (2013). The contribution of the Diaspora to the reconstruction of education in South Sudan: the challenge of being involved from a distance. *Compare: A Journal of Comparative and International Education* Volume 43, Issue 5.
18. MacDowall, A. (2015). Ukraine's refugees find solace in Poland, Europe's most homogenous society. *The Guardian*.
19. Mays, N. & Pope C. (1995), Rigour in qualitative research. *BMJ*. 311:109–112.
20. Münz, R. (2012). Diasporas and Homelands – what do we know?

- http://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/eibsr/Presentation_Rainer_Munz_13.04.pdf.
21. Nauka w Polsce (2013). Raport: w Polsce uczy się ponad 29 tys. studentów zagranicznych, <http://naukawpolsce.pap.pl/aktualnosci/news,397776,raport-w-polsce-uczy-sie-ponad-29-tys-studentow-zagranicznych.html>.
22. Nasz wybor (2014). Sprawozdanie merytoryczne za rok 2014 http://www.naszwybor.org.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=54%3A2009-12-13-18-55-00&catid=15%3Awane-miejscasca&Itemid=62.
23. Open Dialog official web-site (2015). <http://bronezhylety.com/en/>.
24. Scotland's Census (2011). National Records of Scotland, Table rel2a_COB_detailed_Scotland.
25. Smith, H. & Stares, P. (2007). *Diasporas in conflict: Peacemakers or peace-wreckers?* United Nations University Press <http://archive.unu.edu/unupress/sample-chapters/1140-DiasporasInConflict.pdf>.
26. Paschyn, Ch. (2011). *In the Land of Kilts: A Look at the Ukrainian Diaspora in Scotland* <http://christinapaschyn.com/2011/print/in-the-land-of-kilts-a-look-at-the-ukrainian-Diaspora-in-scotland/>
27. Parrott, B. (eds). *Democratic changes and authoritarian reactions in Russia, Ukraine, Belarus and Moldova*, Cambridge: Cambridge University Press, pp. 330
28. Prizel, I. (1997). *Ukraine between proto-democracy and and 'soft' authoritarianism*, in Dawisha, K. & Parrot B. (eds.). *Democratic changes and authoritarian reactions in Russia, Ukraine, Belarus and Moldova*, Cambridge: CambridgeUniversity Press, pp. 330-65.

29. Sandelowski, M. (1995). Sample size in qualitative research. *Res. Nurs. Health*, 18: 179–183.
30. Satzewich, V. (2002). *The Ukrainian Diaspora*, London: Routledge.
31. Stadnyi, Y. (2015). Number of Ukrainian students in Poland has increased by 50 percent. (Kyiv: Centre of Society Research 2015), www.cedos.org.ua/uk/osvita/56; UNIAN News Agency, Стадний Є. Кількість українських студентів у Польщі за рік зросла ще на 50% www.unian.ua/society/1064936-kilkist-ukrajinskih-studentiv-u-polschi-za-rik-zrosla-sche-na-50.html.
32. Van Hear, N. (2004). *The contribution of UK-based Diasporas to development and poverty reduction*
http://www.ssap.org.uk/wp-content/uploads/2012/09/NVH1_DFID-Diaspora-report.pdf
33. Vertovec, S. & Cohen R. (1999). *Migration, Diasporas and Transnationalism*. Cheltenham, UK: Edward Elgard Publishing Ltd.

Уляна САДОВА

УКРАЇНЬСКА МІГРАЦІЯ У СВІТЛІ НОВІТНІХ ВИКЛИКІВ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ РИНКІВ ПРАЦІ

Україна перебуває на переломному етапі свого розвитку. Крок за кроком, долаючи виклики ворожої агресії, інформаційної війни, зазнаючи людських втрат, намагається довести світові свою європейську приналежність. Ключовими чинниками модернізації українського суспільства є патріотизм, самопожертва воїнів і пересічних людей, волонтерський рух, активність громадських структур, церкви, української діаспори, підтримка держав світу, поступова, хоча й надто складна, трансформація політичних еліт. Проте без структурної перебудови економіки прогресу нам не досягнути. Велика роль в забезпеченні змін належить українській міграції.

Наведемо кілька штрихів до загального портрету ринку праці України. Згідно даних офіційної статистики (обстеження за методологією МОП), чисельність економічно активного населення на початок 2015 року складала 19 920,9 тис. осіб, зайнятого – 18 073,3 тис. осіб, безробітного – 1 847,6 тис. осіб, економічно неактивного – 12 023 тис. осіб (у т.ч. 21,7 тис. осіб – учні та студенти, 20,0 тис. осіб – зайняті у домогосподарстві, перебували на утриманні, 1,2 тис. осіб – зневірені, 53,3 тис. осіб – пенсіонери).

Усе населення нерівномірно розміщене по території держави і під впливом факторів виробництва формує 400 регіональних (локальних) ринків праці (РРП) (рис.1).

Одним з таких є ринок праці Львівщини, котрий у багатьох вимірах є зменшеною моделлю загальнонаціонального ринку праці. Так, станом на початок 2015 року Львівщина характеризувалася наступними показниками економічної

В підтвердження сказаного наведемо висновки кількох досліджень ринку праці, проведених у західному регіоні України. Їх можна вважати реальним підтвердженням реальних викликів євроінтеграційного розвитку нашої держави.

Виклик 1. Економічно активне незайняте населення. Нині в Україні це особлива верства людей, які мають освіту, кваліфікацію, досвід. Водночас вони зорієнтовані на перманентну міграційну поведінку.

Обстеження, здійснені науковцями ДУ «ІРД ім. М. Долішнього НАНУ», стосувалося міграційних настроїв безробітних громадян та їх досвіду працевлаштування за кордоном¹. Воно дає змогу говорити, що у регіоні, зокрема на Львівщині, склалася доволі несприятлива структура міграційних аспірацій економічно активного незайнятого населення для регіональної економіки. Так, потенційними мігрантами себе вважають 52,3% опитаних, умовними – 38,5%, і твердими (переконаними у прийнятті рішення щодо виїзду) – 13,8% (табл. 1).

¹ Дослідження проводилось робочою групою працівників відділу соціально-гуманітарного розвитку регіону Державної установи «Інститут регіональних досліджень імені М.І.Долішнього НАН України» спільно з Львівським міським центром зайнятості восени 2014 року. Основними ознаками стратифікації стали ті соціально-демографічні характеристики населення, які, на наш погляд, значною мірою впливають на його міграційний потенціал, а саме: вік, стать і освіта. Так, в опитуванні взяло участь 400 безробітних осіб (гранична похибка вибірки $\Delta=0,05$), які звертались по допомогу щодо працевлаштування до Львівського міського центру зайнятості. Серед респондентів 38,3% – особи чоловічої статі, 61,7% – жіночої. Більшість безробітних мали базову чи повну вищу освіту (81,6%), 12,8% – професійно-технічну, і лише 5,6% – повну середню освіту. Більше половини учасників опитування – це молодь до 35 років (55,1%), решта – особи у віці від 36 до 60 років.

Таблиця 1.

Міграційні настрої безробітних мешканців Львівщини

Розподіл відповідей на запитання: «Якщо б у Вас була можливість працевлаштування за кордоном, то чому б Ви надали перевагу? (за результатами соціологічного опитування, 2013-2014 р.)»		
Відповіді	2013	2014
Виїхав би на постійне місце проживання за кордон	32,2	23,8
Виїхав би на кілька років за кордон, щоб підняти своє матеріальне становище	17,2	17,5
Поїхав би на тимчасові заробітки за кордон	7,5	11
Поїхав би на за кордон лише з пізнавальною, розважальною метою	14,7	16,5
Не виїхав би за кордон	29,2	29,8
Важко відповісти	3,9	1,4

Виклик 2. Спеціалісти. Дослідження показують, що у регіоні є ознаки поглиблення сегментації ринку праці. Йдеться про міграційні настрої випускників та студентів одного з найбільших в Україні технічних навчальних закладів – НУ «Львівська політехніка». Так, згідно результатів дослідження, проведеного Іриною Ключковською, Оксаною П'ятковською, Юрієм Марусиком², ситуація в регіоні дуже напружена (рис. 2).

² Дослідження на тему «Міграційні настрої студентів НУ «Львівська політехніка»» (Ірина Ключковська, Юрій Марусик, Оксана П'ятковська). Метод – анкетування (студ. 1 і 5 курс, 2014 жовтень). Генеральна сукупність –

Рис. 2. Студенти, які бажають виїхати за кордон з метою працевлаштування (розподіл за спеціальностями)

Найбільші міграційні аспірації демонструють майбутні спеціалісти та фахівці у сфері будівництва та архітектури (94%), комп'ютерних технологій (84%), хіміки, енергетики, машинобудівельники, радіоелектроніки (по 83%). Це обертається ризиками «вимивання» суспільного інтелекту, формування територіальних професійно-кваліфікаційних розривів на «тілі» регіонального ринку праці.

Виклик 3. Робітничі кадри. У західному регіоні України накопичення трансформаційного досвіду розпочалося ще до здобуття державної незалежності. Воно вилилося у трудову міграцію, оголивши в кадровому плані цілі сфери економічної діяльності.

6 386 респ. Гранична похибка – 3,18%. Довірча вірогідність – 95%. Вибіркова сукупність – 827 респ.

В інституційному плані керівництво Львівської області зробило спробу вплинути на негативні явища, ініціювавши розробку Регіональної програми забезпечення економіки регіону висококваліфікованими робітничими кадрами (Проект виконувався на доручення Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2006 року № 53740/2/1-06. Рішення Львівської обласної ради від 29 грудня 2006 року № 187 «Про обласний бюджет Львівської області на 2007 рік» (пункт 20.8)). Проте без реальної повноцінної фінансової підтримки заходів цих кроків виявилось замало.

Позитивом є те, що нині при допомозі нового керівництва Державної служби зайнятості населення в 2015 році нами було запущено повторне моніторингове обстеження потреби економіки регіону у висококваліфікованих кадрах. Ці результати не лише підтвердили значне вичерпання потенціалу робітничих кадрів, але й традиційних потреб у ньому.

За результатами обстежень, проведених у 2006 р., 2011 р., 2015 р., динаміка змін загальної потреби у робітничих кадрах економіки регіону – основних ринкоутворюючих підприємств Львівщини – просто вражає: 2006 р. – 16 осіб; 2011 р. – 8 осіб; 2015 р. – 5 осіб на 100 працюючих.

Це при тому, що починають виникати нові імпульси потреб, котрі вимагають інституційного супроводу (наприклад, Новий Розділ, потреба у швачках). Загострюється проблема дефіциту кваліфікації на ринку праці. Натомість рееміграція робочої сили практично відсутня.

Виклик 4. Вимушено переміщені особи (ВПО). На фоні збройного конфлікту в Україні було б некоректно не звернути увагу на потребу вирішення проблем зайнятості та міграції вимушено переміщених осіб³ (табл. 2).

³ Дослідження проводилось робочою групою працівників відділу соціально-

Таблиця 2.

Статус поточної зайнятості ВПО: Львівщина

Альтернативи відповідей	Відсотковий розподіл
Працюю за тим самим фахом, що й на попередньому місці проживання, але з суттєво нижчим доходом	6,3
Працюю за тим самим фахом, що й на попередньому місці проживання, з суттєво вищим доходом	0,9
Працюю за тим самим фахом, що й на попередньому місці проживання, практично з таким самим доходом	7
Працюю не за фахом	17,7
Не працюю взагалі	61,1

У регіоні спеціально організоване обстеження з цього приводу показує, що понад 60% цих осіб не працює. З тих 14%

гуманітарного розвитку регіону Державної установи «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України» спільно з Львівським обласним управлінням соціального захисту населення у грудні 2014 року. Метод: для збору емпіричної інформації було здійснено опитування шляхом анкетування. Об'єкт аналізу – ВПО з АР Крим та Донецької та Луганської областей (зона АТО) у Львівській області, яким на час опитування виповнилось 16 років. Генеральна сукупність – 8 062 респонденти. Гранична похибка – 5%. Довірча вірогідність – 95%. Вибіркова сукупність – 855 респондентів (репрезентативність по області забезпечена). Метод обстеження – суцільна вибірка та квотний метод. Опитування було націлене передусім на економічно активних громадян – вимушених внутрішньо переміщених переселенців – і базувалося на профілі їх вікової структури, а саме відповідно від 16 до 70 років.

ВПО, що зуміли влаштуватись на роботу за своїм фахом, ситуація наступна: 6,3% отримує значно нижчий дохід від попереднього, 7% – практично такий самий, та лише 0,9% мають вищий рівень доходу від того, що мали до переселення.

Вищенаведені виклики розвитку регіонального ринку праці Львівщини багато у чому є однакові й у інших регіонах держави. Вони черговий раз доводять, що в Україні міграційна активність населення продовжує залишатися одним із центральних засобів його саморозвитку.

Міграція продовжує виконувати функцію соціального захисту людей від бідності. Проте ця функція – не єдина. Сучасна міграція активно впливає не тільки на модернізацію економіки, на зміни в територіальній організації зайнятості населення, але й на трансформацію українського суспільства загалом. І тут варто наголосити на її українсько-польському аспекті.

По-перше. Йдеться про те, що українська міграція має високий потенціал в освітній сфері.

Так, за динамікою обсягів зовнішньої освітньої міграції Україна сьогодні входить у першу десятку країн світу. За даними ЮНЕСКО, 62% імпорту послуг вищої освіти в Україні забезпечує міграція українських студентів у західному векторі – у Польщу та Німеччину (14 929 осіб) та на східному векторі, у Російську Федерацію (9 585 осіб)⁴. Показовою була ситуація в 2013/2014 навчальному році, коли за один рік кількість українських студентів денної форми навчання у Польщі зросла в 1,6 рази (15 123 студентів) (рис. 3).

По-друге. Українсько-польська міграція має соціально-політичну складову. За даними Управління у справах іноземців

⁴ Подано за: Карта ЮНЕСКО [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.uis.unesco.org/Education/Pages/international-student-flow-viz.aspx>

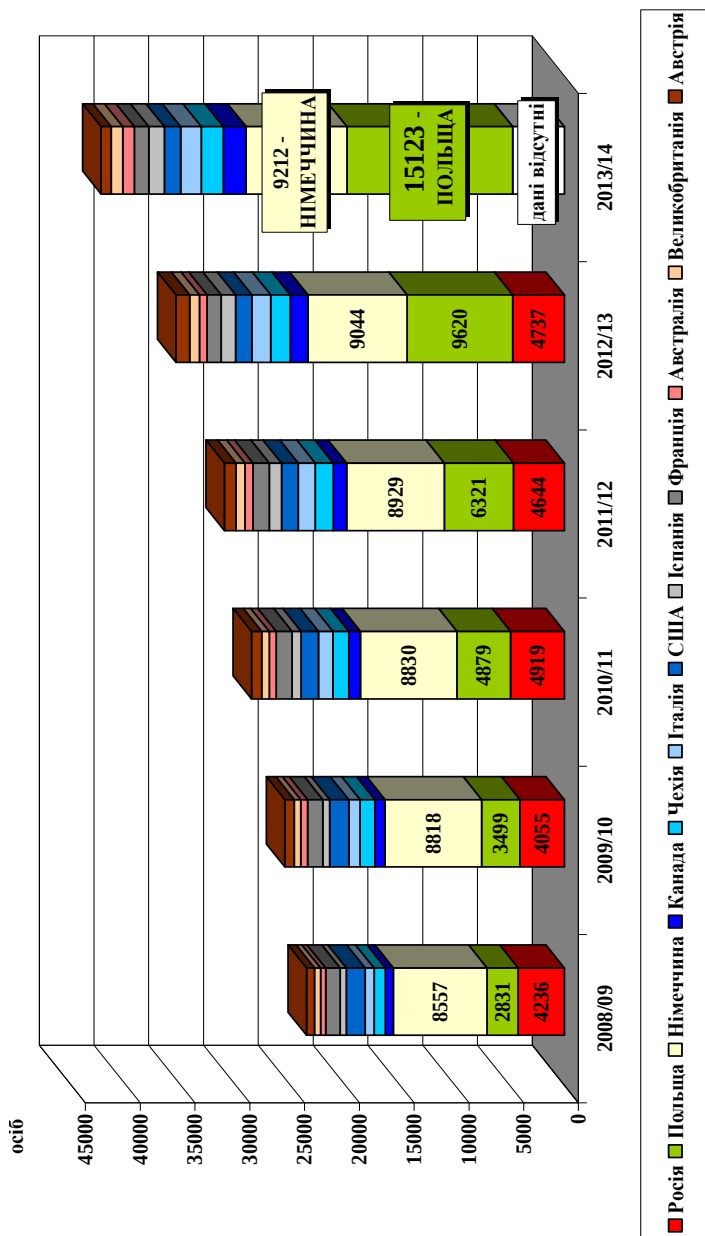

Рис. 3. Структура освітньої міграції української освітньої міграції (2008-2014 рр.)

Республіки Польща, статус біженця в Польщі за 2014 рік попросило 2 318 осіб – громадян України. До конфліктних подій в Україні таких заяв було не більше ста (для прикладу, в 2013 році – лише 46 заяв). Лише у січні-лютому 2015 року було подано майже 500 нових заяв. Показовими є процеси, пов'язані з отриманням «карти поляка», коли політичний крок зумовлює розширення національних регіональних ринків праці. Загалом, українсько-польська міграція визначається різними мотивами (рис. 4).

По-третє. Українсько-польська міграція має високий мобілізаційний і модернізаційний аспект спільних наукових досліджень, бізнес-проектів, проведення медичних та інших реформ.

У світлі змін до Конституції Україна поволі починає рух до «регіональної парадигми спільного ринку», згідно якої міжнародна економіка є не безпосередньою взаємодією національного уряду з іншими національними урядами («націоналістична економічна парадигма»), а економічною (не політичною) взаємодією між *регіональними економічними спільнотами* (РЕС). «Зв'язки, тертя і конфлікти всередині кожної РЕС, між окремими РЕС та між РЕС і спільним ринком, – писали Вільям Барнз і Ларрі Ледебур, – основа для побудови збалансованого суспільства. Багаторівневість та багатоспільнотність означають, що громадяни мають різні ідентичність та зв'язки. Дисонанси цієї множинності допомагають громадянам чути одне одного і долати сепаратизм. Споруда нової політичної економії буде компонованою, а не монолітною, і залежатиме від суперечливості інтересів не менше, ніж від щирого прагнення до співпраці на загальне благо»⁵.

⁵ Барнз Вільям, Ледебур Ларрі. Нові регіональні економіки. Пер. з англ. А. Пехник. – Львів : Літопис, 2003. – С. 183.

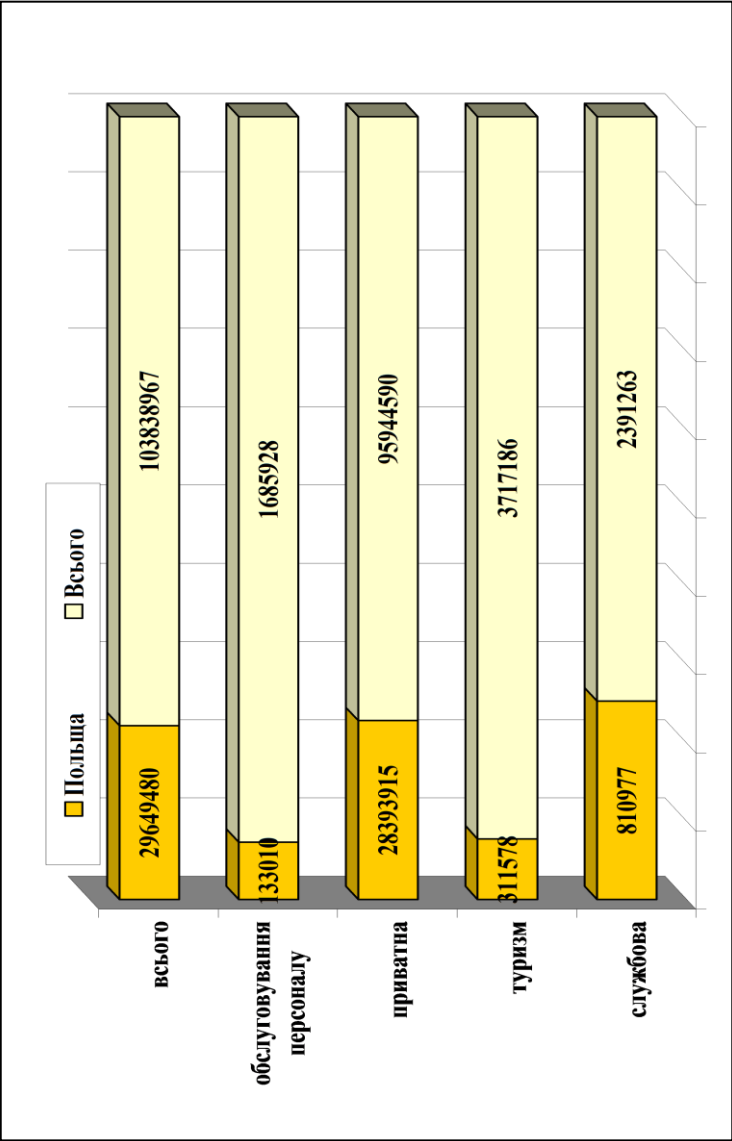

Рис. 4. Мотиви українсько-польської міграції: український вимір

Звісно, основний мотив трудової міграції українців до Польщі – це можливість працевлаштування (наявність доступних і оплачуваних робочих місць). Це саме те, що так потрібно Україні. Іншого шляху для розвитку регіональних ринків праці нема.

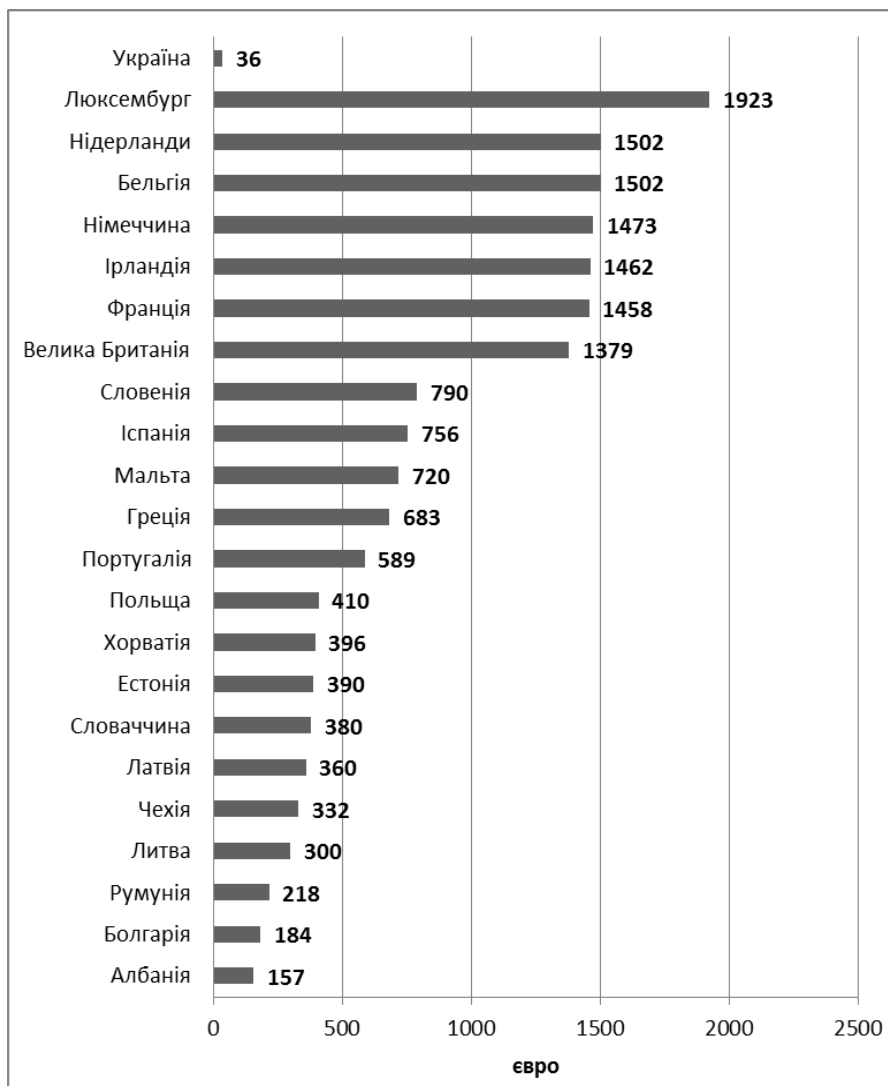
У Львівській області навіть дуже загальні розрахунки показують, що регіональна програма створення нових робочих місць для безробітного населення (а це 97,2 тис. осіб) потребуватиме від 200 тисяч до 7 млн. доларів США. На фоні дефіциту коштів складно говорити про Територіальну Схему планування території України, про розробку Генеральної Схеми створення нових робочих місць. Інша річ – належне використання у практиці державного управління такого соціального стандарту, як мінімальна заробітна плата. Це основний економічний регулятор врівноважування регіональних ринків праці як всередині України, так і за межами держави, у т. ч. з ринками праці Польщі.

Порівняльний аналіз середньої та мінімальної заробітної плати в обох країн показує, що у Польщі середня заробітна плата – 750 Євро проти 135 євро в Україні. Мінімальна заробітна плата – 410 євро проти 36 (рис. 5).

Якщо середня оплата праці в Україні станом на квітень 2015 року становила 656 злотих, то, для прикладу, при зборі полуниці можна було заробляти близько 3000 злотих⁶. Тому й не дивно, коли на українських вулицях з'являються оголошення про роботу у Польщі навіть для представників доволі поважних професій (науковців, медиків, освітян тощо).

Звісно, в Україні без адекватної державної політики у сфері оплати праці міграція буде лише зростати. І тут досвід Польщі міг би бути повчальним.

⁶ Подано за: Coraz więcej Ukraińców pracuje w Polsce : Szeftczyk.info [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.stefczyk.info/wiadomosci/gospodarka/coraz-wiecej-ukraincow-pracuje-w-polsce,14356621097>

**Рис. 5. Україна на фоні країн ЄС (2015р.):
фокус – мінімальна заробітна плата**

Нині в Україні державна політика соціально-економічного розвитку ведеться практично за відсутності стратегічних макроекономічних прогнозів. Ситуація, яка склалася у сфері територіального управління й місцевого самоврядування, вимагає не просто змін до Конституції, але формування повноцінної системи обліку й статистики регіонального характеру. Такої, яка б відображала й реальні зовнішні зв'язки регіональних економік, потоки праці та капіталу, товарів та послуг. Безперечно, неозвучених проблем набагато більше.

Висновки. Українсько-польський контекст міграції робочої сили має тривалу історію. Витоки формування зв'язків на українсько-польському пограниччі припадають на 80-і роки ХХ століття (рух попиту й пропозиції був ініційований з польської сторони).

Українська міграція виступає потужним локомотивом євроінтеграційного розвитку України та її економіки. Вона доволі по-різному впливає на розвиток регіональних ринків праці, оскільки сама має різний потенціал.

Українсько-польський контекст сучасної міграції – це рух України до нових соціальних стандартів, в т. ч. у сфері освіти, а також праці та зайнятості населення. Це нові проекти у різних сферах економіки.

Низка висновків та завдань стосується організаційного й інституційного забезпечення роботи органів виконавчої влади в Україні. Йдеться про функціонування й розвиток Державної міграційної служби України, новоствореного Національного агентства зайнятості України, структур, які сприяють співпраці державних та недержавних суб'єктів господарювання (зокрема, які надають послуги з посередництва у працевлаштуванні). Актуальним завданням є також просування законодавчих ініціатив у ВР України (Проект Закону України «Про зайнятість населення»),

зокрема тих, що стосуються: навчання реемігрантів нових професій, які актуальні на регіональних ринках праці; співпраці держави з громадськими та іншими некомерційними організаціями в частині працевлаштування ВПО із зони військового конфлікту в Україні. Звісно, без адекватної державної політики в Україні щодо реформування оплати праці міграція буде лише зростати.

Перелік заходів вирішення проблем регулювання ринку праці України великий. Проте у цьому випадку більш важливою є конкретизація цілей нової політики зайнятості та інструментів її реалізації в контексті відновлення економічної рівноваги України.

А ще варто нагадати слова папи Івана Павла II, котрий казав: «Людина ніколи не повинна розглядатися як товар». Людська особа у християнському розумінні слова перебуває поза межами будь-якої системи, будь-якої часткової логіки, будь-якого редукціонізму та перебільшень, які не враховують належним чином гідність людської особи у її стосунках зі спільнотою. Ці слова є дороговказом нашому спільному шляху в майбутнє.

Галина ЗАХАРЧИН, Надія ЛЮБОМУДРОВА

МІГРАЦІЯ ЯК ЯВИЩЕ І ПРОЦЕС

Статтю присвячено висвітленню поняття «міграція» з огляду взаємопов'язаних підходів розгляду її як явища і в процесному контексті. Оскільки трудова міграція вже стала невід'ємною складовою життя суспільства і реальністю на ринку праці, то зростання масштабів міжнародної міграції у всіх її проявах актуалізує проблематику оцінювання її наслідків як для економіки, так і безпеки України в цілому.

Ключові слова: міграція, причини міграції, міграційна політика, явище міграції, міграційні процеси.

Стаття посвящена раскрытию понятия «миграция» с точки зрения взаимосвязанных подходов к рассмотрению её как явления, так и в процессном контексте. Поскольку трудовая миграция уже стала неотъемлемой частью жизни общества и реальностью на рынке труда, то увеличение масштабов международной миграции во всех её проявлениях актуализирует проблематику оценивания её последствий как для экономики, так и безопасности Украины в целом.

Ключевые слова: миграция, причины миграции, миграционная политика, явление миграции, миграционные процессы.

This article is devoted to coverage of the concept of «migration» due consideration of related approaches it as a phenomenon and a process context. Since la bor migration has become an integral part of society and the reality of the labor market, this is why the increasing in international migration in all its manifestations updates perspective evaluation of its consequences for the economy and security of Ukraine as a whole.

Key words: migration, the causes of migration, migration policy, the phenomenon of migration, migration processes.

У сучасних умовах міграція вже стала невід'ємною складовою життя суспільства і реальністю на ринку праці, а зростання її масштабів у всіх проявах актуалізує проблематику оцінювання наслідків міграції для економіки та економічно-соціальної безпеки України. Кризові умови в Україні, перебування

у стані військової напруги стимулюватимуть подальшу активізацію міграційних потоків взагалі та зростання нелегального сектора, зокрема. Все це вимагає відповідної реакції всіх сторін, дотичних до міграційних процесів, постійного моніторингу міграційних процесів та поживлення наукових досліджень, спрямованих на оцінювання впливу міграції на стан демографічного потенціалу України, соціального капіталу, зниження якості людського капіталу та безпеки країни.

Міграційна тематика є предметом активних дискусій науковців з огляду не тільки на специфіку цього явища, але й на відчутну активізацію еміграційних процесів, які відбуваються сьогодні. Очевидно, що дослідників цікавлять наслідки міграції [4; 8], міграційно-трудова мотивація емігрантів [1; 8], методологічно-організаційні аспекти міжнародної трудової міграції [6]. Значну увагу науковці приділяють питанням регіональної специфіки міграційних процесів [7; 9; 10], проблемам осінньо-літньої (сезонної) міграції [3; 10], мотиваційній політиці [5] та розгляду міграції через призму зайнятості населення [2].

Однак, незважаючи на велику кількість наукових праць із зазначеної проблеми, поверхнево досліджується синтез міграції як явища і процесу, хоч саме такий підхід забезпечує умови для формування єдиної методологічної бази дослідження явищ та процесів одночасно на макро- і мікроекономічних рівнях.

Розуміння міграції як явища виникає у відповідь на певні виклики зовнішнього і внутрішнього характеру і стає об'єктивною реальністю. Зовнішні чинники, на наше переконання, є домінуючими. Економічні негаразди в країні, військова агресія, політична нестабільність, руйнування інституту довіри підсилюють прагнення людини до природного самозахисту і бажання задовольнити свої першочергові потреби у фізичному збереженні свого життя, своєї безпеки і підтримання продуктивної

життєдіяльності. Дисбаланс на ринку праці, безробіття штовхають людей до пошуку нового місця праці та еміграції.

Особливої уваги заслуговує проблема інтелектуальної міграції, як показують дані, наведені у табл. 1.

Отже, ми підтримуємо думку науковців про те, що «явище міграції загалом та інтелектуальної міграції зокрема є складним соціально-економічним процесом. Міграція супроводжується появою соціальних ризиків у сфері соціально-економічного, політичного, культурного середовища існування особи, а відтак породжує гострі потреби соціального захисту її прав в умовах поглиблення кризового стану соціально-демографічної та економічної ситуації на різних рівнях функціонування суспільної системи» [1, с. 109].

Так зовнішні чинники переплітаються із внутрішніми мотивами, створюючи стимулювальний синергетичний ефект міграції, як показано у табл. 2.

Міграція як процес набула уже інституційної форми, тому до уваги беремо інституційний супровід цього процесу. І тут треба звертатися до тих інституцій, які на законодавчому рівні регулюють міграцію як явище і міграційні потоки як процес. Оскільки міграційні переміщення відбуваються у різних формах, то процедура регулювання цих процесів повинна враховувати специфіку кожної форми міграції – трудової, інтелектуальної, студентської тощо. У цьому контексті важливо досягнути партнерської співпраці та узгоджених дій в регіональному та загальнодержавному масштабах. Повинна бути партнерська співпраця, спрямована на забезпечення соціального захисту трудової міграції.

У контексті міграції як процесу доцільно звернути увагу на такий наслідок цього процесу, який породжує негативне явище, – зниження соціальної вкоріненості. «Тому при формуванні міграційної

Таблиця 1.

Віїзд спеціалістів з науковими ступеннями за межі України

	Спеціалісти, що мають науковий ступінь											
	доктора наук						кандидата наук					
	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2000	2005	2010	2011	2012	2013
Усього	26	8	8	6	5	1	125	45	27	44	51	27
У т. ч. до країн: Ізраїль	2	—	—	—	—	—	15	1	—	—	—	—
Канада	—	—	—	—	—	—	12	4	1	2	3	3
Німеччина	6	—	—	—	—	—	14	13	3	2	5	6
Польща	2	—	2	1	—	1	2	3	—	3	3	1
Російська Федерація	3	3	3	2	1	—	31	4	3	10	6	6
США	9	4	—	2	1	—	343	7	10	13	11	2
Інші	4	1	3	1	3	—	17	13	10	14	23	9

Джерело: [11].

Таблиця 2.

Основні напрями міграції населення у 2013 році

	Осіб			На 10 тис. наявного населення		
	Число прибулих	Число вибулих	Міграційний приріст (скорочення)	Число прибулих	Число вибулих	Міграційний приріст (скорочення)
Напрями міграції	75942	44029	1913	48,6	41,6	7,0
У межах України:	21842	21842	х	36,7	36,7	Х
Внутрішньо-регіональна міграція	60119	60119	х	79,2	79,2	Х
Міжрегіональна міграція	61723	61723	х	7,5	7,5	Х
Міждержавна міграція	4100	2181	31913	1,9	4,9	7,0

Джерело: [11].

політики з метою щонайповнішого використання позитивного потенціалу міжнародної міграції необхідно враховувати те, що міжнародна міграція знижує соціальну вкоріненість, а отже, – і вивчати зарубіжний досвід розмаїтості» [4, с. 161]. До негативних аспектів міграційних процесів, які доповнюють зниження соціальної вкоріненості, відносимо також психологічні проблеми, пов'язані з адаптацією до нового середовища, проблеми соціалізації мігрантів, дискримінацію наших громадян місцевими

працедавцями, відсутність соціального захисту і соціальних гарантій мігрантів. Крім того, негативним наслідком міграційного процесу є зниження якості робочої сили на вітчизняному ринку праці, оскільки значна частина висококваліфікованого персоналу та науковців працює на економіку інших держав. Зростання нелегальної трудової міграції може спричинити певні претензії до України зі сторони країн-реципієнтів, що також оцінюється як негативний наслідок міграції. Отже, володіючи інформацією про негативні наслідки міграційних процесів, владні структури повинні зробити відповідні висновки.

Відмітимо, що вітчизняні науковці досліджують це явище, виявляють тенденції, вказують на загрози та небезпеки, які з'являються внаслідок міграції, особливо в сучасних кризових умовах. На жаль, цього не можна сказати про урядові структури та уряд зокрема, від яких прямо й безпосередньо залежить зняття джерел міграційної напруги. На сьогодні їхні заяви з цього приводу носять більше декларативний характер.

Статистичні дані демонструють, що рівень безробіття серед сільського населення є досить високим. У 2013 році усього зареєстровано 487,7 тис. осіб, із них 115 тис. осіб у сільському, лісовому та рибному господарстві [11, с. 340]. Ось чому третина мігрантів – це вихідці з сільської місцевості, тому висновок напрашується сам по собі: необхідно нарешті розпочати реформи із аграрного сектору економіки, який має достатню ресурсну базу, і для цього не потрібно проводити зміни до Конституції, які є довготривалою правовою процедурою.

«Окрім того, сільському населенню належить не менш вагома роль в історико-культурному розвитку суспільства. Адже саме сільські жителі зберігають і примножують культурні традиції українського народу, передаючи їх з покоління в покоління. Вони самі є оберегами тих укладів, які існували багато років тому та

залишились до наших днів. Тому одним із актуальних питань нині є вирішення проблеми їх зайнятості» [2, с. 134].

Останнім часом спостерігається надто великий відтік інтелектуального капіталу нації (особливо серед молоді), тому, в першу чергу, варто зробити з цього висновок, яким чином зберегти цей національний ресурс розвитку нашої держави. Потрібна виважена державна політика стосовно створення умов і реалізації реформ з інтелектуалізації економіки, щоб забезпечити не просто збереження, а постійне зростання цього капіталу. Для цього насамперед потрібна добра воля людей, яким суспільство надало право керувати нашою державою і гарантувати не тільки її цілісність, але й захист кожного громадянина цієї держави. І поки такої волі й бажання у високопосадовців не буде, ми і далі пожинатимемо негативні плоди міграційних процесів, а міграція як явище набуде загрозливих форм.

Тоді й суспільна думка про освітан і якість освіти буде формуватися належним чином. У педагогічній науці напрацьовано вже достатньо інноваційних підходів до забезпечення якісної, безперервної освіти. Назріла необхідність їхнього системного впровадження в усі освітянські інституції.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Міграцію необхідно розглядати цілісно як явище і процес. Міграційне явище має свої об'єктивно-суб'єктивні причини і відображає сутнісні аспекти міграції уже як процесу. Міграція як явище є наслідком порушення дії багатьох законів і відображає насамперед дисбаланс між попитом і пропозицією робочої сили на ринку праці, прагнення задовольнити потреби соціального, економічного, професійного, духовного характеру. Міграція як процес передбачає врахування чинників, які впливають на масштаби та напрями міграції. Ці чинники можуть мати як керований, так і некерований характер. Міграція як явище

здебільшого має некерований характер, але міграційні процеси піддаються регулювальному впливу, тобто вони є керованими. Тому треба задіювати всі можливі важелі впливу на міграційні переміщення.

У контексті зниження негативних наслідків міграції доцільно на урядовому рівні сформулювати Концепцію державної міграційної політики, розробити Стратегію державної кадрової політики і Стратегію соціального захисту мігрантів, і це має стати основними завданнями у сфері регулювання міграційних процесів. Крім того, зусилля необхідно спрямовувати на розроблення дієвого механізму співпраці зацікавлених сторін та інституцій, розвиток нормативно-правової бази регулювання міграційних потоків з метою уникнення можливих конфліктних ситуацій та невинуватених ризиків.

Література:

1. Бідак В. Я. Міграційно-трудова мотивація носіїв духовно-інтелектуального потенціалу в регіональних суспільних системах / В. Я. Бідак // Регіональна економіка. – 2011. – № 1. – С. 109-117.
2. Ключник А.В. Зайнятість населення сільських територій: проблеми та стратегічні напрями їх вирішення /А. В. Ключник // Регіональна економіка.-2011. – № 1. – С. 134-139.
3. Куценко В. І. Освітня міграція: соціально-економічні та професійні аспекти / В. І. Куценко, Н. П. Руденко // Регіональна економіка. – 2010. – № 1. – С. 123-129.
4. Лапшина І. А. Міжнародна трудова міграція і соціальний капітал України / І. А. Лапшина // Регіональна економіка. – 2010. – № 1. – С. 156-161.

5. Малиновська О. А. Міграція та міграційна політика: навч. посіб. / А. О. Малиновська. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 304 с.
6. Міжнародна трудова міграція: методологічний та організаційний аспекти : монографія / Ю. П. Гуменюк. – Тернопіль : ТНЕУ, 2013. – 619 с.
7. Міграційні процеси в Україні: сучасні виклики та регіональна специфіка. Наукова доповідь за результатами круглого столу «Проблеми захисту прав мігрантів в умовах сучасної кризи: макроекономічні та регіональні аспекти» / НАН України, Ін-т регіональних досліджень; наук. ред. У. Я. Садова. – Львів : ІРД НАН України, 2009. – 45 с.
8. Надточій А. О. Причини зовнішньої трудової міграції та оцінка її наслідків для економіки України / А. О. Надточій // Теорія та практика державного управління. – Вип. 1 (48). – С. 1-8.
9. Позняк О. В. Особливості розвитку міграційних процесів у регіонах України / О. В. Позняк // Регіональна економіка. – 2010. – № 1. – С. 141-147.
10. Семів Л. К. Регіональні особливості освітньої міграції / Л. К. Семів // Регіональна економіка. – 2010. – № 1. – С. 131-140.
11. Статистичний щорічник України за 2013 рік за редакцією Окуленка О. Г. / Державна служба статистики України. – 2014. – С. 533.

Юрій МАРУСИК

УКРАЇНЬКА МІГРАЦІЯ ДО ПОЛЬЩІ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Статтю присвячено характеристиці сучасного стану українсько-польської міграції, виявленню найважливіших тенденцій у цьому багатосторонньому процесі. Проаналізовано перспективи та особливості зростання обсягів міграційних потоків до Польщі, зокрема серед студентів та потенційних трудових мігрантів. Окреслено основні напрями взаємодії України та Польщі для оптимізації цих міграційних процесів.

Ключові слова: трудова міграція, академічна мобільність, асиміляція.

Статья посвящена характеристике современного состояния украинско-польской миграции, определению важнейших тенденций в этом многостороннем процессе. Проанализированы перспективы и особенности роста объемов миграционных потоков в Польшу, в том числе среди студентов и потенциальных трудовых мигрантов. Очерчены основные направления взаимодействия Украины и Польши для оптимизации этих миграционных процессов.

Ключевые слова: трудовая миграция, академическая мобильность, ассимиляция.

This article is devoted to the characterization of the current state of Ukrainian-Polish migration, detection of the important trends in this multilateral process. The prospects and peculiarities of the growing amounts of migration flows to Poland especially among students and potential labor migrants were analyzed. The basic directions of cooperation between Ukraine and Poland to optimize these migration processes were revealed.

Key words: labor migration, academic mobility, assimilation.

Постановка проблеми. В останні десятиліття відбувається поступова переорієнтація потоків української трудової міграції із східного напрямку на Захід. Це, зокрема, стосується Польщі. Саме ця країна має всі шанси стати найбільшим реципієнтом української трудової міграції. Цьому сприяють географічна близькість та мовна

спорідненість, а також потреби Польщі у дешевій робочій силі та відсутність непереборних проблем у ході інтеграції українців до польського суспільства. Цей складний і багатогранний процес містить у собі як нові можливості, так і певні ризики, зокрема це стосується швидкої втрати українськими мігрантами власної національної ідентичності.

Аналіз досліджень і публікацій. Сучасний стан української міграції до Польщі досліджують Г. Люта [4], О. Дубенська [2], Ю. Савицький [20], Є. Стадний [19].

Питання українсько-польських відносин у сфері міграції, зокрема, особливостей інтеграції українців до польського суспільства, вивчають С. Швидюк [5, 6], Н. Журавська [22].

Тематику національної ідентичності та ролі мови у процесі її формування досліджують Н. Ашиток [7], Л. Євсєєва [9].

Мета дослідження: визначити ключові тенденції українсько-польської міграції та основні напрямки покращення взаємодії між Україною та Польщею для оптимізації цього процесу.

Виклад основного матеріалу

Українці традиційно є однією з найбільших меншин Республіки Польща. Згідно даних останнього перепису населення (2011 р.), 48 тис. польських громадян ідентифікують себе як українці [1]. А з початку 90-х рр. спостерігається нова хвиля міграції – трудова, що значно збільшила чисельність українців у Польщі. До 2008 року Польща посідала третє місце за популярністю серед українських трудових мігрантів [2]. За три роки країна перемістилася на друге місце. Згідно даних Міністерства праці Польщі, у межах країни в 2014 р. працювало 400 тис. українських громадян [3]. Також значними є обсяги неврегульованої міграції, тому реальну кількість українців у Польщі визначити надзвичайно складно. Лише в 2014 р. Державна інспекція праці зафіксувала 870

випадків незаконного працевлаштування іноземців, серед яких 777 були пов'язані з громадянами України [4].

Недавні дослідження міграційних настроїв українських громадян засвідчують значний потенціал посилення міграційного потоку до Польщі. Зокрема, це стосується міграційних настроїв молоді. Так, згідно з результатами дослідження міграційних настроїв студентів Львівських ВНЗ, проведеного у 2013-2014 рр., Польща посідає третє місце у рейтингу найбажаніших країн призначення [8, с. 42]. Більш бажаною є міграція лише до США та Канади. Водночас у рейтингу наявності можливості міграції Польща займає перше місце із значним відривом від інших країн [8, с. 42]. І як наслідок цього ми спостерігаємо найвищий відсоток збігу бажання та реальних можливостей для міграції саме до Польщі. Серед студентів Львівської політехніки це 90%, [8, с. 24], серед студентів інших ВНЗ – 93,38% [8, с. 42]. Для більшості опитаних найбажанішою є короткотривала міграція. Важливою особливістю міграційних настроїв є невисокий рівень готовності до нелегального перетину кордону та працевлаштування.

Згідно з результатами дослідження GFK Ukraine, проведеного на замовлення Міжнародної організації з міграції серед українського населення, Німеччина та Польща є найбільш привабливими для потенційних трудових мігрантів. Протягом 2006-2015 р. ми спостерігаємо тенденцію до постійного зростання частки опитаних, що вважають Польщу найпривабливішим варіантом для роботи за кордоном [13]. В період з 2011 до 2015 р. частка вибору Польщі зросла вдвічі – з 15 до 30%.

Незважаючи на зростання кількості українців у Польщі (за рахунок останньої хвилі міграції), суттєвою проблемою стала поступова асиміляція, що веде до втрати власної національної ідентичності. Перші прояви сучасного стану цієї проблеми можна побачити в різниці між оціночними даними щодо кількості

українців у Польщі кінця 1980-х рр. (250-500 тис. осіб) [5, с. 127] та результатами національного перепису 2002 р. населення (до 31 тис. осіб) [12, с. 39-40]. Це перший перепис населення, в якому влада фіксувала етнічну приналежність громадян Польщі.

За часів Польської Народної Республіки тиск, який здійснювався прорадянським авторитарним режимом, став одним із чинників зворотної реакції, активізації боротьби за збереження національної ідентичності. Зі зміною суспільно-політичних умов існування української меншини після 1989 р. зменшився зовнішній негативний вплив, і в поєднанні з соціальними чинниками це призвело до того, що національна тотожність багатьох українців Польщі поступилася місцем іншим ціннісно-мотиваційним і тотожнісним характеристикам [5, с. 128]. Крім цього, значну роль у цьому процесі відіграли суб'єктивні чинники у сприйнятті своєї Батьківщини та ототожнення її з такими негативними явищами, як масова торгівля і злочинність, до якої причетні громадяни України [5, с. 129].

Одним із ключових елементів національної ідентифікації українців у Польщі є мова, адже вона охоплює не тільки культурне та духовне буття спільноти, а й забезпечує відчуття взаємної підсвідомої приязні та відмінності від інших націй чи етносів [9, с. 3]. Мова є одним із найочевидніших та найпростіших критеріїв у формуванні дихотомії «свій-чужий», на якій значною мірою тримається національна ідентичність. Тому втрата або часткове виведення мови з етнічного функціонування може призвести до втрати етнічної ідентичності [7, с. 89]. І саме в умовах загрози асиміляції за рамками національної держави мовне питання набуває максимальної актуальності. Мова є засобом єднання і в часовому, і в просторовому вимірах [7, с. 89]. І саме мова виявилась проблемним елементом життя, виховання та освіти українців у Польщі.

Таким чином, якщо авторитарний режим Польської об'єднаної робітничої партії (ПОРП) протягом другої половини ХХ ст. намагався цілеспрямовано асимілювати населення з українським походженням, то в сучасних умовах українська національна меншина наражається на природну асиміляцію. Хоча з юридичного погляду у Польщі немає жодних перешкод, якщо йдеться про вивчення у школах мов меншин – достатньо заявити про таку необхідність, однак часто непереборною перешкодою виявляється неможливість зібрати достатню кількість учнів, щоб школа могла працевлаштувати вчителя певної мови [5, с. 129-130]. Тобто ми спостерігаємо взаємозалежність сучасного стану національної ідентичності та можливості її збереження шляхом вивчення української мови.

Останні десятиліття українське шкільництво виконувало функцію основного засобу виховання молодих українців, але в умовах посткомуністичних трансформацій та розбудови демократичної Польщі українське шкільництво опинилося не лише перед зникненням перепон з боку авторитарного режиму, а й перед новими викликами. Процес асиміляції став загрожувати розчиненням почуття приналежності до українського народу і перейняттям польської мови, культури, мислення, способу життя [6, с. 359]. Як вважає український дослідник С. Швидюк, впоратись із такими проблемами самотійно, без допомоги української та польської держав було неможливо, а про відсутність реальної допомоги свідчила відсутність у польському законодавстві закону про національні меншини, а з українського боку – декларативний характер документів, у яких передбачалася підтримка національного і культурного розвитку української діаспори, в тому числі й української меншини в Польщі [6, 359]. І якщо нове законодавство у сфері національних меншин та регіональні мови Сейм ухвалив у рамках поглиблення євроінтеграції (2005 р.), то

підтримка нашої національної меншини зі сторони України залишається недостатньою.

Ще критичнішою для збереження української національної ідентичності є ситуація з асиміляцією останньої хвилі трудових мігрантів. Попри постійне зростання кількості, перед трудовими мігрантами все гостріше постає це питання. Так, депутат польського Сейму Мирон Сич заявив, що українці, які зараз виїжджають до Польщі, дуже швидко асимілюються, тому потребують більш цілеспрямованої та комплексної підтримки української держави та консолідації різних груп українських мігрантів та діаспори [14].

Зважаючи на те, що міграція – це процес, у якому беруть участь та мають власні інтереси різні сторони, варто звернути увагу на питання збереження балансу інтересів самих мігрантів та обох наших держав. Якщо перед Україною постає завдання сприяти короткостроковій міграції та рееміграції, то для Польщі важливим є питання запобігання подальшій міграції українців до інших країн-членів ЄС. Польські експерти уже звертають увагу на те, що частина мігрантів, яка могла би залишитися у Польщі, отримавши потрібні документи, їде далі на Захід [15]. Тому перед польською владою стоять завдання втримати їх у Польщі та інтегрувати, в тому числі шляхом оволодіння польською мовою. Згідно методології MIPEX, інтеграційна політика Польщі «створює більше перешкод, ніж можливостей» [16] для іммігрантів, щоб брати участь у суспільному житті. Оцінка за індексом MIPEX Польщі є нижчою, ніж середнє значення для країн Центральної Європи. Але в ході поступового узгодження інтеграційної політики у країнах ЄС вона пом'якшується, від чого може виграти як Польща, так і Україна. Відповідно, завданням для української сторони має бути сприяння тому, щоб інтеграція у польське суспільство поєднувалась із збереженням української ідентичності та мови серед мігрантів.

Взаємовигідною для обох країн є активізація короткострокової та циркулярної міграції, зокрема в рамках місцевого прикордонного руху. В цьому напрямі відбувається активна двостороння робота, свідченням якої є подальше розширення у 2015 році зони дії Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про правила місцевого прикордонного руху [10].

Важливе завдання для України та Польщі – максимально можливе виведення міграційних потоків у легальне русло. Якщо зі сторони Польщі основним інструментом для реалізації цього завдання могло б бути спрощення бюрократичних процедур для трудової міграції, то зі сторони України найактуальнішим є питання формування цілісної міграційної політики, яке було неможливим без міграційного законодавства. Аж 5 листопада 2015 р. в рамках роботи над лібералізацією візового режиму з ЄС Верховна Рада України ухвалила Проект Закону про зовнішню міграцію. Він визначає правові та організаційні засади державного регулювання зовнішньої трудової міграції та соціального захисту громадян України за кордоном (трудовах мігрантів) і членів їхніх сімей [11]. Водночас залишаються сфери, які й надалі не охоплені українським законодавством, зокрема це стосується протидії нелегальній міграції, сприяння реєміграції. Тобто хоча закон і окреслив законодавчі рамки для державних органів України у процесі реалізації державної міграційної політики, актуальною залишається подальша робота над законодавчим забезпеченням цієї сфери суспільного життя.

Трудову міграцію до Польщі доповнює і академічна мобільність української молоді. У Польщі українські громадяни складають найчисельнішу групу серед усіх іноземних студентів – 42% [17].

Широкий вибір стипендіальних програм, право безкоштовного навчання для людей із польським корінням, визнання атестату та

прийнятні ціни призвели до зростання кількості українських студентів, темпи якого постійно пришвидшуються [18]. У 2013-2014 навчальному році їх чисельність становила, за різними даними, від 15 123 [19] до 23 392, тоді як у 2005 – менш ніж 2 000 [20].

Навіть попри падіння курсу гривні та фактичне подорожчання проживання та навчання за кордоном аналітики прогнозують подальше зростання кількості українських студентів у Польщі [17]. Цьому сприяють вплив загальносвітових трендів, поступова активізація діяльності польських університетів, збройний конфлікт в Україні та усталеність потоків академічної мобільності. Важливим фактором є і бажання частини української молоді не мати нічого спільного з корупційними схемами, чого, на думку експертів, простіше досягти у Польщі [20].

Внаслідок демографічної кризи та відтоку власної молоді до більш розвинених країн [22] польська сторона зацікавлена у збільшенні кількості як легальних трудових мігрантів, так і студентів з України. Свідченням актуальності питання притоку іноземної молоді є постанова Міністерства праці та соціальної політики Польщі, що дозволяє з 1 травня 2015 р. працювати у країні без отримання дозволу на роботу протягом цілого року, а не тільки у період літніх канікул [21]. Тобто влада Польщі спрощує можливості для легального працевлаштування студентів, сприяючи поєднанню академічної мобільності та трудової міграції.

Висновки

Таким чином, зважаючи на теперішню кількість українців та динаміку зростання потоку мігрантів до Польщі, перед Україною постає завдання формувати політику для використання потенціалу цих груп українців, посилювати зв'язки з ними та сприяти виведенню міграційного потоку в легальне русло. Для України за умови вироблення цілеспрямованої політики корисною може бути кожна із зазначених груп українців як у Польщі, так і в ролі

реємігрантів. Українська держава має активно сприяти збереженню ідентичності українців за кордоном, зокрема у Польщі. Посткомуністичні трансформації та успішний демократичний транзит Польщі усунули тиск цілеспрямованої асиміляції, а євроінтеграційні процеси шляхом поширення спільних стандартів «м'якої» інтеграції мігрантів дають можливість зберігати та розвивати свою самобутню культуру всім визнаним етнічним та національним меншинам. Але для їх розвитку незамінною залишається допомога української держави та співпраця на різних рівнях між українцями по обидві сторони українсько-польського кордону. Водночас не можна забувати про потребу регулювання міграції на міжнародному рівні, тому перед Україною та Польщею стоїть завдання взаємного узгодження власних інтересів та розширення співпраці у дотичних до міграції сферах.

Література:

1. Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań. 2011 Warszawa, marzec 2012 rok [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://web.archive.org/web/20130116214520/http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/PU_BL_lu_nps2011_wyniki_nsp2011_22032012.pdf.
2. Дубенська О. Заробітчани міняють Росію на Європу [Електронний ресурс] / О. Дубенська. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications/2015/03/3/528016/>.
3. Marczyk B. Ukraińcy szturmują [Електронний ресурс] / B. Marczyk. – Режим доступу: <http://www.rp.pl/artukul/17,1175224-Ukrajncy-szturmuja.html?referer=glowna>.
4. Люта Г. Ризики для українців на польському ринку праці [Електронний ресурс] / Г. Люта. – Режим доступу: http://vgolos.com.ua/articles/ryzyky_dlya_ukraintsiv_na_pols_komu_rynku_pratsi_174686.html.

5. Швидюк С. Українська меншина у Польщі перед викликом асиміляції: аналіз ситуації / С. Швидюк // Панорама політологічних студій: науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету. – 2008. – Вип. 2. <http://arr.chnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/281/1/SSHUMUP2008.pdf>.
6. Швидюк С. Українське шкільництво у Польщі в 1990 – 2001 рр. Матеріали V конгресу МАУ [Електронний ресурс] / С. Швидюк. – Режим доступу: <http://arr.chnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/284/1/SSHUSUPV2005.pdf>.
7. Ашиток Н. Мовна картина світу як засіб національної ідентифікації в умовах глобалізації [Електронний ресурс] / Н. Ашиток. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Mir_2010_7-8_20.pdf.
8. Звіт про результати дослідження міграційних настроїв студентів Львова [Електронний ресурс] / І. Ключковська, Ю. Марусик, О. П'ятковська. – Львів, 2014. – 107 с. – Режим доступу: <http://miok.lviv.ua/wp-content/uploads/2015/04/zvitpj.pdf>.
9. Евсеева Л. Н. Роль языка в формировании национальной идентичности: автореф. дис. на соискание учёной степени канд. философских наук: спец. 09.00.11 «Социальная философия» / Л. Н. Евсеева. – Архангельск, 2009. – 21 с.
10. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про правила місцевого прикордонного руху [Електронний ресурс] / 2009. – № 53. – С. 153. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/616_138/page.

11. Проект Закону про зовнішню міграцію [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55975.
12. Raport z wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2002 [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/raport_z_wynikow_nsp_ludnosci_i_mieszkan_2002.pdf.
13. Дослідження з питань міграції та торгівлі людьми: Україна, 2015р. [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.iom.org.ua/sites/default/files/pres_kit_gfk_iom2015_ua_fin_3_2.pdf.
14. Українці в Польщі забувають про свою національну ідентичність, - Мирон Сич [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://zaxid.net/news/showNews.do?ukrayintsi_v_polshhi_zabuvayut_pro_svoyu_natsionalnu_identichnist__miron_sich&objectId=1355281.
15. Польща хоче запрошувати мігрантів до країни [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://polonews.in.ua/aktualnosci/spoleczenstwo/polshcha-khoche-zaproshuvati-migrantiv-do-krajini.html>.
16. Migrant Integration Policy Index. Poland [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.mipex.eu/poland>.
17. Стадний Є. Студентська міграція: де українська молодь шукає кращого життя [Електронний ресурс] / Є. Стадний. – Режим доступу: <http://www.rbc.ua/ukr/opinion/studencheskaya-migratsiya-ukrainskaya-molodezh-1430144645.html>.
18. Болдырев А. Почему украинские студенты едут учиться в Польшу [Електронний ресурс] / А. Болдырев. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/columns/2015/06/28/196418/>.

- 19.Стадний Є. Кількість студентів-українців за кордоном [Електронний ресурс] / Є.Стадний. – Режим доступу: <http://www.cedos.org.ua/uk/osvita/kilkist-studentiv-ukraintsiv-za-kordonom>.
- 20.Савицький Ю. Українські студенти їдуть навчатися у Польщу. [Електронний ресурс] / Ю.Савицький. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/27079605.html>.
- 21.Українським студентам стане легше працевлаштовуватись у Польщі [Електронний ресурс] / – Режим доступу: http://tvoemisto.tv/news/ukrainskym_studentam_stane_legshe_pratsevlashtuvatys_v_polshchi_70799.html#sthash.OdubDox3.egsraDcO.dpuf.
- 22.Журавська Н. Демографічна криза у Польщі: перспективи для українських студентів [Електронний ресурс] / Н. Журавська. – Режим доступу: <http://obozrevatel.com/blogs/59036-demografichna-kriza-u-polschi-perspektivi-dlya-ukrainskih-studentiv.htm>.

Ігор БАРАНЯК

**ВИМУШЕНА МІГРАЦІЯ: ЇЇ ВПЛИВ НА
ДЕМОВІДТВОРЮВАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПРИЙМАЮЧОГО
РЕГІОНУ-СОЦІУМУ
(НА ПРИКЛАДІ М. КРАМАТОРСЬК)**

Статтю присвячено проблемам міграції вимушено переміщених осіб із зони збройного конфлікту на сході України. Проаналізовано сучасний стан та тенденції розвитку демографічних процесів в Донецькій області. На основі даних анкетного обстеження визначено основні демовідтворювальні та соціальні характеристики переселенців, їх труднощі в адаптації до приймаючого регіону-соціуму.

Ключові слова: міграція, вимушено переміщені особи, населення, демосоціальна структура.

Статья посвящена проблемам миграции вынужденно перемещенных лиц из зоны вооруженного конфликта на востоке Украины. Проанализировано современное состояние и тенденции развития демографических процессов в Донецкой области. На основании данных анкетного обследования определены основные демовоссоздающие и социальные характеристики переселенцев, их трудности в адаптации к принимающему региону-социуму.

Ключевые слова: миграция, вынужденно перемещенные лица, население, демосоциальная структура.

The problems of forced migration of displaced persons from the armed conflict zone in eastern Ukraine are discussed in this article. The current state and trends of demographic processes in the Donetsk region are analyzed. Based on a questionnaire survey, the main demographic, reproductive and social characteristics of immigrants and their difficulties in adapting to the hosting region environment are defined.

Key words: migration, forced displaced persons, population, demographic and social structure.

Питання міграції, а особливо вимушеної міграції, стає все більш актуальним у сучасному світі у зв'язку з загостренням як

військово-політичної ситуації в окремих точках світу, так і економічних розривів в розвитку окремих регіонів та держав.

За класифікацією потреб А. Маслоу найважливішими у житті людини за нормальних умов вважаються фізіологічні потреби, тобто потреби, які є необхідними для виживання. Вони включають потребу в їжі, воді, відпочинку. В той час як потреба безпеки виноситься на другий рівень. Проте в умовах військових конфліктів саме безпека і питання збереження життя виходить на перший план. Нестабільна військово-політична ситуація призводить до порушення всіх ланок безпеки людини: економічної, демографічної, гуманітарної, екологічної та інших. Небезпека створює перешкоди для нормального розвитку і функціонування всіх членів суспільства, залишаючи свій відбиток на їхньому психологічному та фізичному здоров'ї. Таким чином, загострення військово-політичної ситуації призводить до порушення розвитку як окремих індивідів, так і всієї територіальної суспільної системи, і як наслідок – до посилення неконтрольованих міграційних потоків, спрямованих географічно на безпечні території, де потреба у безпеці може бути задоволена.

Процеси інтеграції мігрантів у приймаючий регіон-соціум є багатоаспектним явищем і вимагають адекватного вивчення. Необхідним є дослідження тенденцій розвитку основних параметрів демовідтворення населення, умов його життєдіяльності, зайнятості та якісних ознак організації праці, розвитку системи соціальних стандартів, ефективності функціонування державного апарату, інституційних протиріч. Окрім того, наукового обґрунтування вимагає включення феномену культури (мови, релігії, цінностей) у триаду регулятивів повсякденного життя людини (рід, влада, власність) й забезпечення на цій основі гармонійності розвитку суспільних відносин між усіма представниками конкретного регіону-соціуму

(як зі сторони осіб-переселенців чи мігрантів, так і постійних мешканців) [1, с. 43].

В Україні в умовах військового конфлікту на сході України станом на 14 серпня 2015 року налічується більше 1 400 тис. осіб вимушених переселенців [2]. А тому питання їхньої інтеграції у приймаючий соціум залишається питанням недостатньо вивченим та актуальним.

Співробітники відділу соціально-гуманітарного розвитку регіону ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України» спільно з благодійною організацією Карітас Україна провели дослідження, метою якого було визначити основні потреби переселенців та виробити рекомендації для розробки на регіональному рівні соціальних програм підтримки ВПО. Опитування проводилося в найбільших містах України. Особлива увага приділялась містам, які географічно близько розташовані до зони конфлікту (Краматорськ, Харків, Запоріжжя), адже більше половини ВПО переїхали проживати у сусідні області. Серед таких міст варто виділити м. Краматорськ.

Оскільки цей населений пункт географічно близько розташований до зони проведення антитерористичної операції, то в цьому місті у ВПО повинно виникати менше конфліктів на підставі культурних та світоглядних поглядів. Проте питання їх поселення, зайнятості, фінансової підтримки залишається відкритим.

Краматорськ – місто обласного підпорядкування у Донецькій області. З 13 жовтня 2014 року місто оголошено тимчасовим центром Донецької області, де міститься Донецька обласна державна адміністрація.

Проте за етнічною структурою це доволі українське місто: за переписом населення України, у 2001 році 70,2% складали українці, а 26,9% – росіяни. Це при тому, що, наприклад, у Донецьку ситуація кардинально відрізняється. Так, росіяни складають 48,2%, тоді як українці там перебувають у меншості – 46,7%.

Загалом Донецька область, як і місто Краматорськ, характеризується складною демографічною ситуацією. Риси, притаманні даному регіону, – наднизький сумарний коефіцієнт народжуваності, який коливався в межах від 0,9 до 1,34 в останні 15 років, порівняно низька середня тривалість життя, від’ємний міграційний приріст, що призводить до вимивання людського потенціалу у молодому працездатному віці, висока чоловіча смертність у працездатному віці.

Такі показники негативно вплинули на статеві-віковий розподіл населення Донецької області. Сучасна піраміда населення Донеччини має вузьку основу, що свідчить про зменшення кількості населення в молодших вікових групах та демографічну кризу, пік якої припав на кінець XX – початок XXI століття. Наявність западин і виступів в окремих вікових групах свідчить про порушення плавності зміни поколінь в зв’язку з екстремальними подіями, що призвели до підвищеної смертності, міграції, зниження народжуваності, шлюбності. Як видно з рис. 1, воєнні дії 2014 року істотно вплинули на процес народжуваності в цій області. У 2014 році порівняно з 2013 роком в регіоні народилось на 15% менше дітей [3].

Не останню роль у зменшенні показників народжуваності відіграла вимушена міграція. Адже першими з небезпечних та непристосованих для життя територій виїжджають зазвичай спочатку жінки, діти та особи похилого віку, а вже потім – чоловіки працездатного віку. Серед опитаних ВПО переважають жінки (81% респондентів) в активному працездатному, дітородному віці (до 45 років). Водночас є й значна частка осіб, старших за 45 років, котрі становлять четверту частину учасників дослідження. І лише кожен п’ятий опитаний – чоловік (рис. 2, 3).

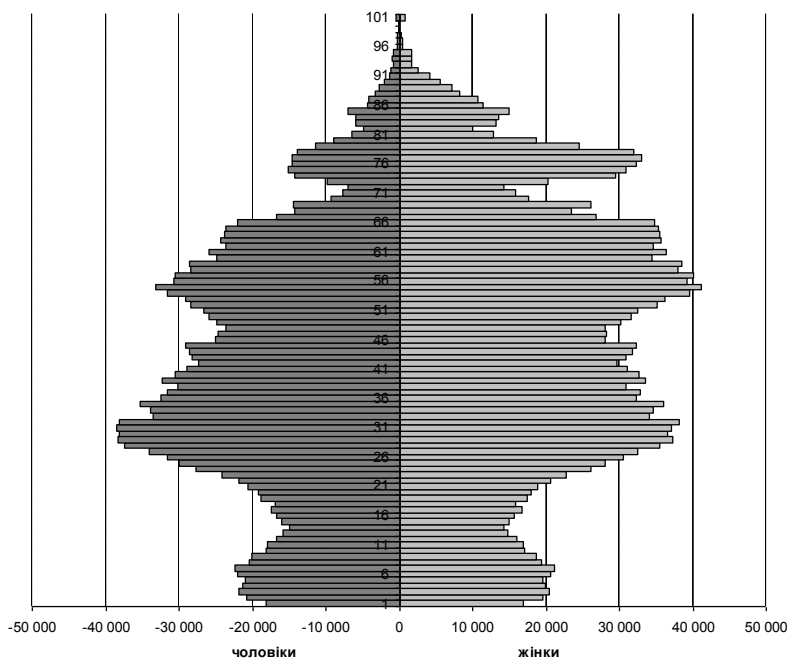

Рис. 1. Статеві-віковий розподіл населення Донецької області станом на 1 січня 2015 року

Питома вага осіб пенсійного віку є доволі невисокою, проте частка осіб, що отримують пенсію, є значно вищою. Це пов'язано з високим рівнем як захворюваності, так і травматизму, а також поширеністю важкої фізичної праці на підприємствах вугільного профілю у Донецькій та Луганській областях.

Половина вимушених переселенців – люди сімейного стану. Так, 46% респондентів перебувають у зареєстрованому шлюбі, ще 2% – у цивільному.

Десяту частину складають особи, котрі залишились самотні внаслідок смерті свого партнера, ще 16% – через

розлучення (рис. 4). Частка неодружених осіб становить 25%, більшість з яких – молодь до 30 років.

Більша частина опитаних (87%) є уродженцями Донецької, десята частина – Луганської областей, менше 1% – інших областях України. Практично всі респонденти (95%) виявились вихідцями з обласних центрів чи міст обласного значення.

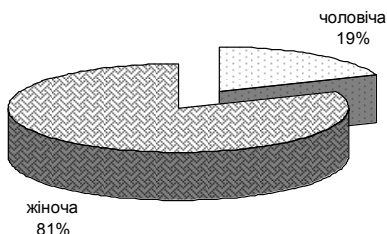

Рис. 2. Гендерна структура опитаних ВПО, %

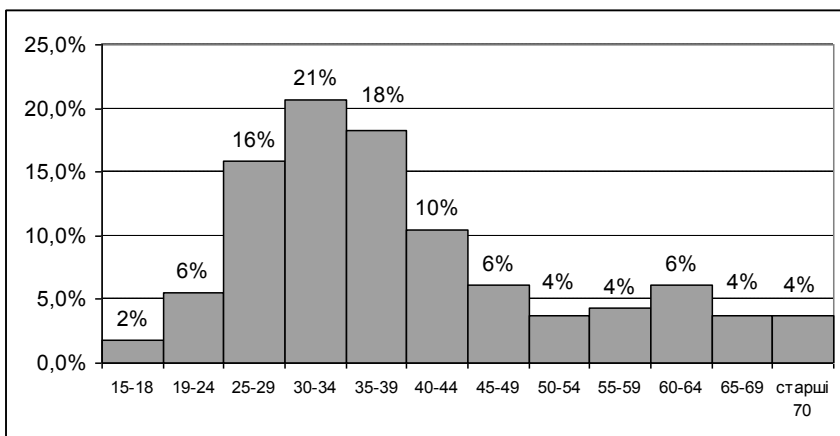

Рис. 3. Вікова структура опитаних ВПО, %

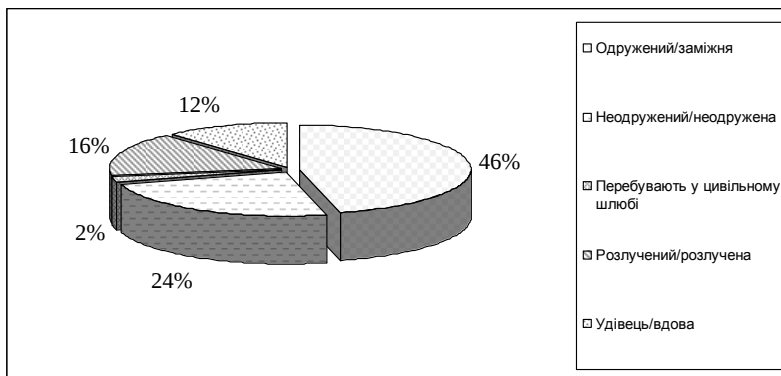

Рис. 4. Сімейна структура опитаних ВПО, %

Очевидно, що у випадку будь-якої загрози першочергово батьки намагаються врятувати дітей від небезпеки. Це засвідчують і результати цього дослідження. Так, більшість вимушених переселенців мають дітей і покинули зону конфлікту разом з ними (75%), десята частина виїхала без дітей, ще 6% мають дітей, котрі проживають окремо і відповідно самостійно приймають рішення щодо переїзду. Лише 12% респондентів (здебільшого неодружена молодь) не мають дітей.

Як правило, люди покидають небезпечні території разом із найближчими членами своєї сім'ї, родини. Так, більша частина опитаних переїхала до Краматорська разом з одним (32%), двома (28%) чи трьома (18%) членами родини. Частки осіб, котрі покинули зону АТО разом із чотирма та п'ятьма членами родини, приблизно однакові – 9% і 10% відповідно.

Детальніша конкретизація членів родини, котрі приїхали разом з учасниками опитування, показала, що більшість з них – це діти, здебільшого віком до 14 років (80%).

Опитування виявило, що освітній рівень ВПО – мешканців Донбасу більш ніж задовільний. Зокрема, трохи більше, ніж 40% респондентів мають повну чи базову вищу освіту, кожен третій –

професійно-технічну. Частка осіб із середньою освітою становить менше однієї п'ятої (19%) усіх учасників опитування (рис. 5).

Можна припустити, що особи з високим рівнем освіти володіли і відповідним професійним статусом до того, як покинули місце постійного проживання. Результати дослідження показали, що кожен двадцятий респондент займав керівну посаду на рівні установи чи підрозділу підприємства. Четверту частину опитаних складають професіонали, фахівці та технічні службовці, 15% – кваліфіковані робітники та представники найпростіших професій. Частка пенсіонерів становить 17%, а осіб, котрі перебували у відпустці по догляду за дитиною чи інвалідом – близько 20%.

Водночас найбільш актуальною проблемою переселенців виступає неможливість трудової реалізації особистості. Так, на момент опитування лише 12% респондентів були забезпечені працею, у пошуках роботи перебувало 29%. Частка осіб, котрі доглядали дитину чи неповноправного члена сім'ї становила 29%, тих, котрі не шукали роботи через пенсійний вік / інвалідність – 21%, навчалось – 2%. 63% серед зайнятих осіб працюють не за фахом, 34% – за фахом, але з нижчим доходом, і лише 3% знайшли роботу за фахом і з вищим доходом, ніж був до переселення.

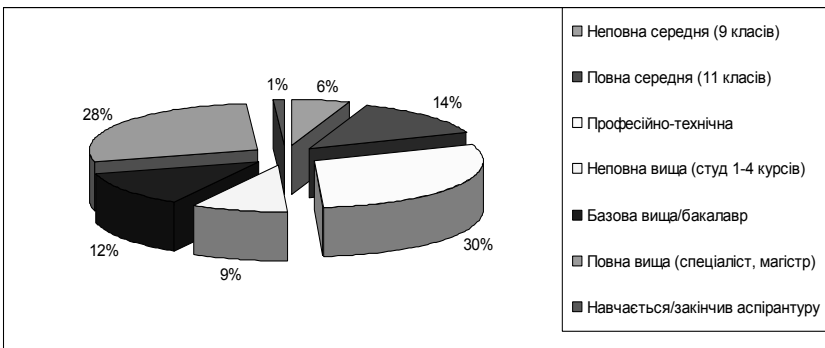

Рис. 5. Освітня структура ВПО, %

Соціологічне опитування засвідчило суттєве погіршення матеріального становища ВПО внаслідок переїзду. Так, якщо до категорії бідних до переїзду себе відносило всього 10% респондентів, то після нього – вже 43%. Частка осіб, які зарахували себе до небагатих, зросла незначно – з 35% (до переїзду) до 37% (після переїзду). Натомість суттєво знизилась частка осіб, котрі належать до середньої групи населення (за показником матеріального стану): з 52% до 19%.

Отже, аналіз демосоціальних показників ВПО показав, що загалом як статевовікова, так і освітня структура доволі оптимальна, в той час як найбільш актуальними проблемами для переселенців виступають матеріальні труднощі та проблема зайнятості. Це все свідчить про те, що перед державою стоять важливі завдання в створенні належних умов щодо використання потенціалу ВПО для потреб приймаючого регіону соціуму. Це завдання повинно відбуватись через інтеграцію їх знань, навичок і вмінь.

Література:

1. Інтеграція мігрантів у приймаючий соціум: соціокультурологічні аспекти модернізаційного розвитку регіону [Текст] / [редкол.: д. е. н., проф. Садова У. Я., к. е. н. Андрусишин Н. І., к. е. н. Риндзак О. Т., к. е. н. Бідак В. Я.] НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього». – Львів, 2015. – 48 с.
2. Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців <http://unhcr.org.ua/en/2011-08-26-06-58-56/news-archive/1244-internal-displacement-map>.
3. Офіційний сайт Головного управління статистики у Донецькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://donetskstat.gov.ua/>.

Мар'яна БІЛЬ

ВИМУШЕНІ ПЕРЕМІЩЕННЯ В УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІЙ МІГРАЦІЙНІЙ СИСТЕМІ

Статтю присвячено аналізу процесів міграції між Україною та Польщею, визначенню їх характеру і динаміки. Виявлено зростання міграційної активності в українсько-польській міграційній системі в умовах вимушених міграцій громадян України. Обґрунтовано пріоритети соціально-економічної захищеності вимушених мігрантів. Запропоновано регулюючі стимулятори рееміграції вимушених мігрантів з Республіки Польща до України з пріоритетом застосування програмно-цільового підходу.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, вимушені мігранти, міграційна система, соціально-економічна захищеність.

Статья посвящена анализу процессов миграции между Украиной и Польшей, определению их характера и динамики. Отмечен рост миграционной активности в украинско-польской миграционной системе в условиях вынужденных миграций граждан Украины. Обосновано приоритеты социально-экономической защищенности вынужденных мигрантов. Предложены регулирующие стимуляторы реэмиграции вынужденных мигрантов из Республики Польша в Украину с приоритетом применения программно-целевого подхода.

Ключевые слова: внутренне перемещенные лица, вынужденные мигранты, миграционная система, социально-экономическая защищенность.

In the article the processes of migration between Ukraine and Poland were analyzed, their character and dynamics was defined. The increase migration activity in the Ukrainian-Polish migration system as a result of displaced migration of citizens of Ukraine was detected. The priorities of socio and economic security of internally displaced people were grounded. The regulative stimulants remigration of displaced migrants from Poland to Ukraine with the priority of use of program-target approach were proposed

Keywords: internally displaced people, displaced migrants, migration system, socio and economic security.

Українсько-польська міграційна система традиційно вирізняється підвищеною просторовою мобільністю населення з диференційованим включенням мешканців прикордонних і більш віддалених територій. Поточні загрози територіальній цілісності України зумовили в нашій державі новий вид міграції – внутрішню вимушену. За оцінкою Управління верховного комісара ООН у справах біженців в Україні, станом на середину серпня 2015 року кількість зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб сягнула 1 438 тис. осіб [11]. Від початку реєстрації їх кількість зросла в 14 разів. Одночасно з внутрішніми вимушеними міграціями посилюються зовнішні. На противагу російському вектору, вимушена міграція в європейські країни залишається значною, хоча перша сторона проводить стимулюючу політику щодо громадян України з територій збройного конфлікту, аби підсилити свої пропагандистські методи.

Республіка Польща в умовах вимушених міграцій стала приймаючою державою для багатьох громадян України. Також вирізняється її значимість щодо еміграції осіб, які в зв'язку з погіршенням економічної ситуації в Україні, прагненням (на жаль) уникнути військової мобілізації перебувають на території Польщі. Ці процеси українським науковцям слід активно вивчати і прослідковувати, адже у випадку вирішення конфлікту в Україні мали би створюватись умови рееміграції вимушених переселенців та забезпечення їх захищеності за кордоном. Таким чином, обрана проблематика дослідження вимушених міграцій в українсько-польському прикордонні є актуальною та має високе практичне значення.

Теоретичну базу дослідження сформувавши напрацювання за напрямками вивчення теорій міграційних мереж, людського потенціалу і розвитку. Найбільш ґрунтовні розробки за міграційною тематикою у вітчизняній літературі здійснені в працях

С. Западнюк, Е. Лібанової, В. Лопуха, Д. Ляшенко, І. Майданік, О. Малиновської, О. Позняка, І. Прибиткової, О. Пуригіної, О. П'ятовської, О. Риндзак, У. Садової та інших. Специфіку міграцій між Україною та Польщею українські науковці вивчають не так часто і, як правило, розглядають її в контексті загальних еміграційних процесів. Особливо популярним в останні роки став освітній контекст – у силу стрімкого зростання кількості молоді в Україні, яка бажає і вже навчається в Польщі, а також контекст формування транскордонних ринків праці, що супроводжується маятниковими, сезонними міграціями та характеризується численними проблемами. Практично нерозкритим залишається питання вимушених міграцій з України до Польщі з погляду поточних конфліктних подій, що доводить оригінальність та актуальність обраної тематики дослідження.

Метою публікації постає наукове обґрунтування регулюючих пріоритетів щодо вимушених міграцій з України до Республіки Польща з погляду соціально-економічної захищеності мігрантів. Завданнями для досягнення поставленої мети будуть наступні:

- проаналізувати загальні процеси міграції між Україною та Польщею, їх характер і динаміку;
- довести зростання міграційної активності в українсько-польській міграційній системі в умовах вимушених міграцій громадян України;
- обґрунтувати пріоритети соціально-економічної захищеності вимушених мігрантів;
- запропонувати регулюючі стимулятори рееміграції вимушених мігрантів з Республіки Польща до України з пріоритетом застосування програмно-цільового підходу.

Зростання вимушених міграцій з України до Польщі відбувається на фоні високої просторової мобільності в цій міграційній мережі. Як пишуть польські науковці, для Польщі

Україна є найбільш важливим іноземним джерелом трудової і поселенської міграції [5, с. 8]. Для України ж польський вектор еміграції є не просто економічно та геополітично зумовленим, але й засвідчує фактичний інтеграційний вибір населення з орієнтацією на європейські цінності та моделі розвитку. За статистичними даними, якщо в 2008 році частка еміграції громадян України до Республіки Польща становила 8% із загального її обсягу, то в 2013 році вона зросла до 14% і, очевидно, в силу поточних подій буде лише зростати. Якщо у 2008 році частка перетину громадянами України державного кордону Польщі складала 14% із загальної їх кількості, то в 2013 році – 26,6%. Таким чином, ще до конфліктних подій українці поступово утверджували свої проєвропейські орієнтири зайнятості, освіти, туризму.

Згідно статистичних даних, основною метою поїздок громадян України до Польщі є приватні (91,7% у 2010 році зі зростанням до 98,4% у 2014 році). Їх динаміка стрімко зростає – за останні 5 років практично в 5 разів (рис. 1, де по допоміжній осі відображено загальну кількість поїздок і поїздок з приватною метою). З одного боку, це загроза втрат інтелектуально-трудового потенціалу України, особливо Західного регіону, з іншого боку, це виклик-стимулятор соціально-економічного розвитку, який, однак, можна забезпечити за умов реінтеграції міграційного потенціалу, переорієнтації міграційного капіталу зі споживчих на інвестиційні цілі та ін.

Для Польщі міграція з України є доволі прийнятною. Ринки праці, освітні і поселенські системи цієї країни потребують залучення людських ресурсів, які схожі за своїми ментально-ціннісними характеристиками, легко адаптуються й асимілюються. Така потреба посилилась після вступу Польщі до ЄС в 2004 році, у результаті чого до 2007 року до різних європейських країн емігрувало близько 2,3 млн. населення (це 6,6% від його загальної кількості) [7, с. 25; 8, с. 9].

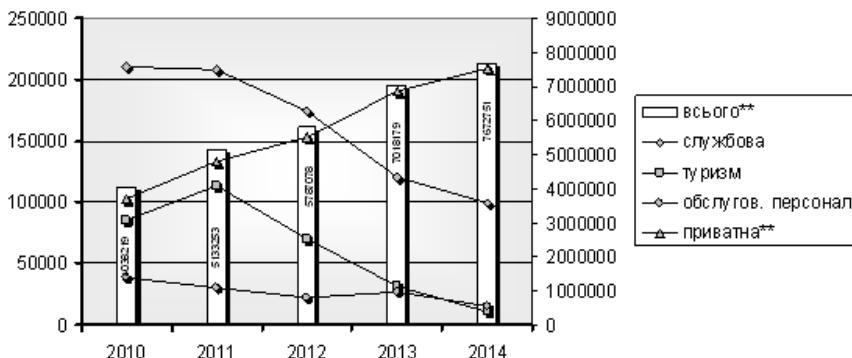

Рис. 1. Динаміка поїздок громадян України до Польщі залежно від мети, 2010-2014 роки, осіб*

* Складено автором на основі джерела: [2, с. 42-43]

** По допоміжній осі – загальна кількість поїздок і поїздок з приватною метою

Українці лідирують серед громадян різних країн за кількістю дозволів на роботу в Польщі – у 2013 році таких було видано 30,4 тис. осіб проти 5,4 тис. у 2008 році [8, с. 13]. Суттєво зросла кількість декларацій роботодавців, які надають можливості зайнятості громадянам України: якщо в 2008 році – 143,0 тис. осіб, то в 2013 році – 217,6 тис. [8, с. 14] (згідно польського законодавства, громадяни України, Білорусі, Росії, Молдови та Грузії можуть працювати без дозволу на роботу, якщо мають заяву про намір працевлаштування з роботодавцем з Польщі, який їх реєструє в центрі зайнятості повіту [9, с. 113]). Зрозуміло, що основний мотив працевлаштування українців у Польщі – економічний. Якщо середня оплата праці в Україні станом на квітень 2015 року становила 656 злотих, то, для прикладу, при зборі полуниці можна заробляти близько 3000 злотих [6]. І хоча Польща на фоні інших європейських держав пропонує нижчий рівень оплати праці (середня заробітна плата в Польщі у 2014 /

2015 роках – 669 євро, коли в Італії – 1 923 євро, Іспанії – 1 734 євро, Греції – 1 004 євро, Португалії – 985 євро, Чехії – 762 євро [1]), міграційні симпатії до цієї країни з боку українців лише зростають.

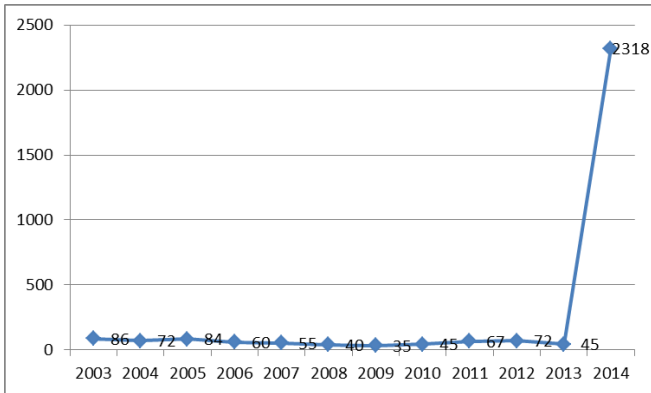
При загальній характеристиці міграцій в українсько-польській міграційній системі не можна оминати увагою освітній контекст, тим більше, що Польща постійно активізує застосування стимуляторів залучення молоді з України на здобуття вищої освіти. Оскільки польські студенти орієнтовані на навчання в інших європейських країнах, особливо у Великобританії й Німеччині, їх освітні системи гостро потребують абітурієнтів. У результаті маємо ситуацію, що з 2008 року кількість студентів денної форми навчання з України в Польщі зросла в 5,3 рази – з 2831 особи до 15123 осіб у 2014 році.

Таким чином, просторова мобільність в українсько-польській міграційній системі відзначається наростаючими динаміками. На фоні такої ситуації *вимушені міграції* громадян України до Польщі не викликають здивування. За даними Управління у справах іноземців Республіки Польща, статус біженця в країні за 2014 рік попросило 2 318 осіб з України, хоча до конфліктних подій у нашій державі таких заяв було не більше 100 (для прикладу, в 2013 році – лише 46 заяв). За перші два місяці 2015 року було подано майже 500 нових заяв. Тобто від початку 2014 року до 18 лютого 2015 року притулку в Польщі шукав 2 721 українець, і лише 17 з них отримали позитивну відповідь (це менше 1%) [3].

У 2014 році українці становили третину (34%) від усіх іноземців, які подавалися на статус біженця в Польщі; за два неповні місяці 2015 року їх частка в загальній кількості біженців у Польщі становила 68% [3]. Незважаючи на таку ситуацію, керівництво Управління у справах іноземців Республіки Польща стверджує, що кількість людей з України, які претендують на статус біженців, зростає, але це не є значне збільшення [10].

Динамічні ряди кількості внутрішньо переміщених осіб з України до Польщі та кількість заяв українців на статус біженця, що демонструють стрімкість їх зростання, відображені на рис. 2.

а) кількість заяв громадян України на отримання статусу біженця в Польщі

б) кількість внутрішньопереміщених осіб з України в Польщі

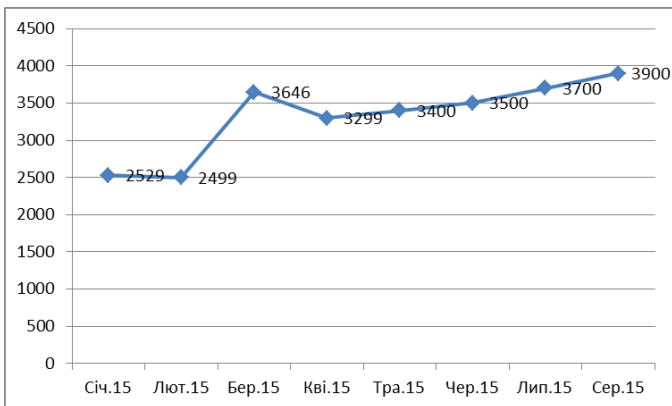

Рис. 2. Динаміка зростання міграційної активності в українсько-польській системі*

* Складено автором на основі джерел: [3; 11]

Зростаюча міграційна активність громадян України в Польщі, зумовлена внутрішньою конфліктною ситуацією, вимагає обґрунтування *пріоритетів соціально-економічної захищеності* таких осіб. Соціально-економічна захищеність передбачає створення умов для реалізації прав вимушених мігрантів щодо їх особистої свободи, життєвого рівня, рівноправності, праці, розвитку, відтворення, сприятливого середовища проживання (згідно підходу У. Я. Садової [4]). Із цією метою між владними структурами країн мають бути регламентовані спеціальні доповнення до таких нормативів, як Угода між Україною та Республікою Польща про соціальне забезпечення (Закон України № 458-VII від 5.09.2013 року), Угода між Урядом України і Урядом Республіки Польща про взаємне працевлаштування працівників (від 16.02.1994 року), Договір між Міністром праці України і Міністром праці та соціальної політики Республіки Польща про співробітництво в галузі праці та соціальної політики (від 16.02.1994 року). Важливо передбачити пріоритетне право консультування і соціального захисту громадян України, що перебувають на території Польщі без визначеного статусу та є мешканцями проблемних територій південно-східного прикордоння. Звичайно, права таких осіб регламентуються міжнародними нормами захисту людини, біженців. Проте дуже важливо, щоб у міждержавному правовому полі були визначені специфічні права вимушених переселенців з України.

Польща себе позиціонує як сусідня держава, що готова надати необхідну підтримку Україні та лобіювати її інтереси на рівні європейських владних структур. Розробка і реалізація цільових програм розселення і працевлаштування вимушених переселенців з України може стати вагомим ідеологічним кроком на шляху вирішення численних проблем адаптації таких осіб, їх бажання надалі проживати у польських межах (поки що переваги

розселення надавались переселенцям з польським корінням). Одним із варіативних прикінцевих етапів реалізації програм щодо вимушених переселенців повинна бути їх рееміграція до України – на місця попереднього перебування або в нові приймаючі регіони-соціуми з цільовими умовами проживання, працевлаштування, навчання, бізнесу.

Програмно-цільовий підхід регулювання вимушених міграцій в українсько-польській міграційній системі за визначених умов може бути доволі ефективним. Практичне його застосування дозволяє залучати фінансові ресурси міжнародних фондів, що, як правило, надають пріоритет соціальним проектам, спрямованим на захист прав людини. Тому вважаємо, що дієвим засобом підвищення соціально-економічної захищеності вимушених переселенців з України в Польщі повинна стати *програма інтеграції* з етапним виконанням наступних заходів:

1) організація взаємного обліку вимушених переселенців, комплексний моніторинг їх характеристик, мотивів, потреб;

2) розвиток інституційного забезпечення консультування вимушених переселенців щодо можливостей соціально-економічної захищеності, найперше – проживання, навчання, зайнятості;

3) залучення бізнес-, громадських та освітніх структур до пропозиції послуг вимушеним переселенцям з конкретизацією можливостей використання їх потенціалу;

4) створення умов збереження етнокультурних особливостей за новим місцем перебування, збереження контактів з інститутами за попереднім місцем проживання;

5) пропозиція можливостей рееміграції в місця попереднього проживання чи нові регіони-соціуми в Україні.

Реальність рееміграції вимушених переселенців з Польщі до України може видаватись малоімовірною, однак це важливий

момент мотивації сторін до розробки й реалізації програми інтеграції. З метою заохочення переселенців до повернення на батьківщину ситуативно мають пропонуватись конкретні умови праці, навчання, ведення бізнесу, однак з вибіркоким підходом. Передусім реалізація програми має бути орієнтована на осіб, що володіють підприємницьким потенціалом, а також навиками зайнятості в секторах економіки, знання з яких на перспективу можна використати для ведення бізнесу і самозайнятості. Таким чином можна досягнути подвійного ефекту: тимчасово вирішити проблеми значної кількості переселенців за кордоном, які перебувають у незахищеному статусі, а натомість надати можливості їх розвитку; реінтегрувати набутий потенціал мігрантів за кордоном з подальшою ефективною зайнятістю на батьківщині.

Отже, українсько-польська міграційна система активно включилась у процеси вимушених переміщень населення України. Щоб міграційні процеси в її межах не втрачали контрольованість, з боку державних владних структур має ініціюватись розробка міждержавної програми інтеграції внутрішньо переміщених осіб з перспективою їх рееміграції на батьківщину. Такий досвід України і Польщі може стати зразковим для регульованості вимушених (стихійних) переміщень в інших міграційних системах та продемонструє взаємовигідність вирішення гострих соціальних питань.

Література:

1. Малиновська О. А. Українсько-польський міграційний коридор: Презентація з Міжнародного симпозіуму «Міграція у кризових умовах: українсько-польський контекст»: Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://drive.google.com/folderview?id=>

- 0B9QZedu25b1ZfIZSbnRoVy0tNXU0OFBtSGE5bWgtNVNxOGJmSTctWjBHekVnXzhBNjY4YXc&usp=drive_web
2. Міграційний профіль України 2010-2014 роки / Державна міграційна служба України. – Київ, 2015. – 79 с.
 3. Наші у Варшаві / Нелли Вернер : LB.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukr.lb.ua/news/2015/03/12/298204_nashi_varshavi.html.
 4. Соціально-економічна захищеність мігрантів : загальнонаціональний та регіональний вимір / Запит на відкриття наукової роботи за відомчою тематикою. – Інститут регіональних досліджень НАНУ, 2013. – 12 с.
 5. Brunarska Z. Migracje obywateli Ukrainy do Polski w kontekście rozwoju społeczno-gospodarczego : stan obecny, polityka, transfery pieniężne / Zuzanna Brunarska, Małgorzata Grotte, Magdalena Lesińska // Ośrodek Badań nad Migracjami. – Grudzień, 2012. – 90 s.
 6. Coraz więcej Ukraińców pracuje w Polsce : Szefczyk.info [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.szefczyk.info/wiadomosci/gospodarka/coraz-wiecej-ukraincow-pracuje-w-polsce,14356621097>.
 7. Fihel A. Recent Trends in International Migration in Poland. The 2011 SOPEMI report. CMR Working Papers, no. 52 (110). Warsaw : Centre of Migration Research, 2011 [Access to resources] : <http://www.migracje.uw.edu.pl/publ/1778/>.
 8. Immigration of Ukrainians and Russians into Poland Inflow, integration trends and policy impacts / Magdalena Lesińska ; Research Report. Corridor Report. – INTERACT RR2015/06. – 29 p.
 9. Kubiciel-Lodzińska S. Czynniki zatrudnienia cudzoziemców w Polsce – z uwzględnieniem strony popytowej i podażowej / Sabina Kubiciel-Lodzińska // Krajobrazy migracyjne Polski ; Pod

- redakcją Pawła Kaczmarczyka i Magdaleny Lesińskiej. – Warszawa, 2012. – 370 s. – S. 113-134.
10. Rośnie liczba ukraińskich imigrantów w Polsce : Inreria fakty [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://fakty.interia.pl/polska/news-rosnie-liczba-ukrainskich-imigrantow-w-polsce,nld,1679051>.
11. Ukraine : Internally Displaced People : Internal Displacement Map : UNHCR. The UN Refugee Agency [Access to resources]: <http://unhcr.org.ua/en/2011-08-26-06-58-56/news-archive/1244-internal-displacement-map>.

Олександр МАХОНЮК

РИНОК МІГРАЦІЙНИХ ПОСЛУГ ЯК КОМПОНЕНТ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Розглянуто нову економічну категорію «ринок міграційних послуг». Коротко сформульовано його структуру, особливості функціонування та розвитку. Відзначається перспективність потенційного дослідження цієї категорії.

Ключові слова: ринок міграційних послуг, трудові мігранти, захищеність мігрантів.

Рассмотрено новую экономическую категорию «рынок миграционных услуг». Кратко сформулированы его структура, особенности функционирования и развития. Отмечается перспективность потенциального исследования этой категории.

Ключевые слова: рынок миграционных услуг, трудовые мигранты, защищенность мигрантов.

The article deals with a new category of economic the market of migration services. Its structure, features of functioning and development are briefly formulated. Prospects of the potential study of this category are observed.

Key words: the market of migration services, migrant workers, protection of migrants.

При вивченні міжнародних міграційних процесів основна увага дослідників прикута переважно до переміщень населення, зокрема, їхнього кількісного та якісного наповнення, та пов'язаних з ними фінансових потоків. Водночас осторонь залишаються цілі макроекономічні питання, невизначеність та невивченість яких проковує подальше ігнорування їхнього дослідження.

Така ситуація притаманна дослідженню ринку міграційних послуг, який через свою громіздкість та неврегульованість залишається практично недослідженим у вітчизняній та зарубіжній економічній науці. Відтак на сьогодні відсутня понятійно-категоріальна розробленість дефініцій «ринок міграційних послуг» та «міграційні послуги», а також відсутні теоретично-практичні обґрунтування доцільності їх дослідження. Водночас значна розробленість міграційної тематики у вітчизняній науці дозволяє використати напрацювання вітчизняних авторів за окремими аспектами нашого питання. Так, у роботах, присвячених нелегальній міграції, практично в обов'язковому порядку розглядають шляхи та методи здійснення неправового переміщення мігрантів, що тягне за собою автоматичне відображення різноманітних посередницьких послуг, які сприяють цьому процесу. Тематиці нелегальної міграції присвячені роботи А. Платонова, О. Савченко, Д. Голобородько, С. Браткова та ін. Адміністративно-правовий механізм регулювання міграції знайшов відображення у працях О. Малиновської, О. Нагорнової, М. Бублія, Н. Тиндик, О. Сікорського тощо. Систематичну роботу за цими та іншими міграційними напрямками проводить відділ соціально-гуманітарного розвитку регіону ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України» під керівництвом У. Я. Садової та відділ міграційних досліджень Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи під керівництвом О. В. Позняка тощо.

Метою статті є: на основі практичних узагальнень сформулювати теоретико-прикладні засади для можливості дослідження нової економічної категорії «ринок міграційних послуг» (РМП).

Основні завдання: 1) розглянути РМП зі сторони структурного підходу; 2) сформулювати визначення «міграційна послуга» та «ринок міграційних послуг».

Виклад основного матеріалу розпочнемо з авторського інтерпретування наступних дефініцій:

Міграційні послуги (послуги міграції) – це послуги, споживання яких є необхідною або основною передумовою позитивного здійснення індивідом міграційного процесу на всіх його стадіях.

Ринок міграційних послуг (РМП) – це сфера задоволення потреб населення в послугах, пов'язаних з уможливленням та / або покращенням¹ здійснення населенням міграції та супутніх з міграцією процесів.

РМП сьогодні наяву виступає одним з каталізаторів розвитку міграційних потоків «з» та «в» країну. Сфера функціонування суб'єктів-продавців послуг на цьому ринку є дуже широкою. Починаючи від мінімальних туристичних послуг (бронювання готелів, допомога у відкритті віз, перевезення та перельоти, страхування тощо), продовжуючи рекрутинговими послугами (пошук роботи, пошук працівників для роботодавців, допомога в оформленні документів тощо) і завершуючи послугами щодо нелегального перетину кордону тощо. Про масштаби функціонування такого ринку послуг можна лише здогадуватись,

¹ Спрощення, легалізація, прискорення, доповнення тощо.

що красномовно на прикладі Російської Федерації зобразив у своїй статті А. Пядухов: «...Деякі експерти стверджують, що річний обсяг ринку прописки тільки в столичному регіоні (м. Москва) не так давно складав близько 300-400 млн. дол. США...» [2].

В Україні розвиток РМП пов'язаний з низкою факторів та має свої особливості. В першу чергу його розвиток та функціонування базуються на існуванні міграційних тенденцій в Україні. А так як за останні два десятиліття наша держава перетворилася в потужного донора робочої сили для зарубіжних ринків праці, то й наш інтерес лежить у цій площині. Варто зазначити, що РМП для трудових мігрантів і справді малодосліджений. На противагу цьому, ринок туристичних послуг, який охоплює частину міграційних процесів, – в значній мірі врегульований та досліджений.

Попередні дослідження дають змогу виділити наступні особливості розвитку РМП з працевлаштування українців за кордоном:

- поступова переорієнтація з вектору Російської Федерації на вектор країн ближнього Євросоюзу [3, §2.6];
- зосередження основних гравців на ринку послуг в прикордонних областях, зокрема в Західному регіоні країни, а також у столиці;
- велика тіньова частка у загальній структурі РМП, що пов'язано з необізнаністю українців щодо оформлення робочих та інших віз тимчасового перебування в іноземній країні [1], та бюрократичними перешкодами, що загалом спонукають звертатись за допомогою до

посередників, які в свою чергу діють на законодавчо неврегульованих засадах;

- стабільний розвиток РМП та ін.

До основних факторів розвитку як міграційних процесів, так і РМП передусім слід виділити низький рівень життя в Україні, велику діаспору українців в розвинутих країнах, а з 2014 року значні корективи у всі процеси в Україні вносить анексія АР Крим та військові дії на сході нашої держави.

Зростаюча динаміка охочих виїхати за кордон за будь-яких умов та будь-якою ціною постійно розширює поле діяльності посередників у міграційних процесах. Додатковим фактором розвитку світового РМП є посилення обмежувальних міграційних заходів (політик) держав світу, що викликають серйозні труднощі в іноземців при здійсненні перетину кордону, а ще більше – подальшому легальному перебуванню в чужій країні. Посередники ж сприяють вирішенню великого переліку питань або допомагають обійти перепони альтернативними, цілком законними чи незаконними шляхами.

Загалом учасників-продавців послуг на РМП можна поділити на три групи: I сектор – державні органи; II сектор – інші легальні учасники, тобто суб'єкти, які легально сприяють наданню державних послуг у сфері міграції, а також на законних підставах займаються недержавними послугами в сфері міграції; III сектор – нелегальні учасники РМП – неофіційно займаються недержавними міграційними послугами і / або паралельно сприяють нелегальному наданню державних послуг. До другого сектору можна віднести колишніх та сучасних українців-заробітчан, емігрантів, іноземців, які сприяють в

інформаційному забезпеченні охочим виїхати. До III сектору відносимо різного роду шахраїв та спекулянтів.

Загалом обсяги функціонування ринку міграційних послуг є дуже великими та зачіпають усі сфери суспільного життя. Водночас від особливостей функціонування цього ринку залежать державні інтереси, безпека країни, захищеність українців- та іноземців-мігрантів, інтеграція України у світовий поділ праці тощо.

Таким чином, поступове наукове та регулятивне освоєння РМП є перспективним сектором стратегії розвитку країни. Вивчення найбільш проблемних аспектів міграційних процесів через призму РМП дозволить:

- виокремити структуровані напрями удосконалення законодавства країни та неформальних норм діяльності учасників РМП через залучення в процес державних та недержавних суб'єктів впливу;
- внести корективи в міграційну політику нашої держави;
- вивільнити частину фінансових ресурсів з розглянутого сектору завдяки виведенню його учасників з тіньового обороту тощо.

Література:

1. Івахнюк О. Про досвід переїзду в Польщу [Електронний ресурс]: Українська правда. Життя. 17 вересня 2015. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/columns/2015/05/20/194129/>.

2. Пядухов Г. А. Рынок миграционных услуг в российской провинции: действующие лица, тенденции развития. [Электронный ресурс]: Демоскоп Weekly. № 571 – 572. 14-31 октября 2013 г. – Режим доступа: <http://demoscope.ru/weekly/2013/0571/analit07.php>.
3. Україна-ЄС: проблеми інтеграції [Електронний ресурс]: Організаційно-дослідницька робота Інституту стратегічних оцінок (ІСО) при Президентському фонді Леоніда Кучми «Україна». – Режим доступу : <http://www.kuchma.org.ua/ico/research/10958/>.

Відомості про авторів

Бараняк Ігор	<i>Провідний інженер ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»</i>
Біль Мар'яна	<i>Старший науковий співробітник ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України», к. держ. упр., м. Львів</i>
Бобало Юрій	<i>Ректор Національного університету «Львівська політехніка», д. т. н, проф.</i>
Боні Міхал (Польща)	<i>Депутат парламенту ЄС від Республіки Польща</i>
Гройсман Володимир	<i>Голова Верховної Ради України</i>
Захарчин Галина	<i>Завідувач кафедри менеджменту персоналу та адміністрування НУ «Львівська політехніка», д. е. н., проф.</i>
Ключковська Ірина	<i>Директор Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою НУ «Львівська політехніка», к. пед. н., доц.</i>
Кухцінський Марек (Польща)	<i>Віце-маршалек Сейму Республіки Польща</i>
Лапшина Ірина (Німеччина / Великобританія)	<i>Доцент Бременського університету, стипендіат Британської академії, к. е. н., доц.</i>
Любомудрова Надія	<i>Старший викладач кафедри менеджменту персоналу та адміністрування НУ «Львівська політехніка», к. е. н.</i>

Марусик Юрій	<i>Молодший науковий співробітник Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою НУ «Львівська політехніка»</i>
Махонюк Олександр	<i>Аспірант ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»</i>
П'ятковська Оксана	<i>Науковий співробітник Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою НУ «Львівська політехніка», к. е. н.</i>
Садова Уляна	<i>Завідувач відділу соціально-гуманітарного розвитку регіону Державної установи «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України», д. е. н., проф.</i>
Синютка Олег	<i>Голова Львівської обласної державної адміністрації</i>
Юринець Оксана	<i>Народний депутат України, голова підкомітету з питань регіонального та транскордонного співробітництва між Україною та країнами ЄС Комітету Верховної Ради України з питань європейської інтеграції</i>
Jawornicka- Nowosad Aleksandra (Польща)	<i>Міністерство праці та соціальної політики Республіки Польща, головний спеціаліст відділу аналізу ринку праці в Департаменті економічного аналізу та прогнозування</i>

Зміст

Юрій Бобало

Виступ з вітальним словом	3
---------------------------------	---

Міхал Боні

Виступ з вітальним словом	5
---------------------------------	---

Марек Кухцінські

Виступ з вітальним словом	7
---------------------------------	---

Володимир Гройсман

Виступ з вітальним словом	10
---------------------------------	----

Оксана Юринець

Виступ з вітальним словом	11
---------------------------------	----

Олег Синютка

Виступ з вітальним словом.....	13
--------------------------------	----

Ірина Ключковська, Юрій Марусик, Оксана П'ятковська

Потенційна міграція серед студентів ВНЗ м. Львова до Польщі (за результатами соціологічного дослідження)	15
--	----

Aleksandra Jawornicka-Nowosad

Współczesne problemy migracji. Przykład Polski wyzwania i proponowane rozwiązania	29
---	----

Олена Малиновська

Українсько-польський міграційний коридор: особливості та значення	58
---	----

Iryna Lapshyna

Exploring the role of ukrainian Diaspora in Poland and the uk
in the Reform and Post-war reconstruction of Ukraine **75**

Уляна Садова

Українська міграція у світлі новітніх викликів розвитку
регіональних ринків праці **92**

Галина Захарчин, Надія Любомудрова

Міграція як явище і процес **107**

Юрій Марусик

Українська міграція до Польщі: сучасні тенденції та
перспективи **116**

Ігор Бараняк

Вимушена міграція: її вплив на демовідтворювальний
потенціал приймаючого регіону-соціуму (на прикладі
м. Краматорськ) **128**

Мар'яна Біль

Вимушені переміщення в українсько-польській міграційній
системі **137**

Олександр Махонюк

Ринок міграційних послуг як компонент міграційних
процесів **149**

Відомості про авторів **156**

Наукове видання

МІЖНАРОДНИЙ СИМПОЗИУМ

**«МІГРАЦІЯ У КРИЗОВИХ УМОВАХ:
УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИЙ
КОНТЕКСТ»**

Збірник матеріалів

Відповідальний за випуск:

Оксана П'ятковська

Літературна редакція:

Олеся Палінська

Комп'ютерне макетування:

Ірина Побран